

Obrada rukopisne baštine u zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i Sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Kerstner, Mladen

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:535900>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Mladen Kerstner

**Obrada rukopisne baštine u *Zbirci rukopisa i
starih knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u
Zagrebu**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Mladen Kerstner
Matični broj: 19785

Obrada rukopisne baštine u *Zbirci rukopisa i starih
knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u
Zagrebu

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo

Mentor: Dr. sc. Dejana Golenko

Rijeka, 22. rujna 2018.

Želio bih se zahvaliti djelatnicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, dr. Ireni Galić Bešker i gospođi Biserki Grečl, koje su mi omogućile i olakšale studentsku praksu te svaka na svoj način vodile kroz cjelokupni dvomjesečni rad, kako u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*, tako i kroz sve druge odjele Knjižnice.

Također bih se želio zahvaliti dr. Dejeni Golenko, mojoj mentorici na ovom diplomskom radu i divnoj predavačici, te dr. Ceciliji Jurčić Katunar na savjesnom vođenju svih nas studenata kroz cjelokupno studiranje.

Na kraju se zahvaljujem mojoj majci i braći, uz obećanje da neću upisivati i treći fakultet.

SAŽETAK

U radu se opisuje stručna (*deskriptivna i sadržajna*) obrada rukopisne baštine, odnosno građe, s naglaskom na rukopisnu građu koja je smještena u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Rukopisna građa kao najosjetljivija građa u knjižnicama i arhivima – i u materijalnom i u opisnom smislu – zahtijeva poseban pristup. Rukopisi su jedina građa koja nema svoj pravilnik donešen na svjetskoj razini (*Projekt MASTER* bio je pokušaj koji nije zaživio), a koji se tiče stručne obrade, tako da se danas u stručnoj obradi kombinira objedinjeni IFLA-in standard ISBD (*International Standard Bibliographic Description*) iz 2011., potom posebni ISBD(A), bibliografski format MARC21 (*Machine-Readable Cataloging*), format XML (*Extensible Markup Language*) i SGML (*Standard Generalized Markup Language*), Veronin *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* te niz drugih lokalnih pravilnika, priručnika i standardâ koji su napisani za rad u knjižnici. Svi su ti standardi opisani u radu, uz deset konkretnih primjera obrade rukopisa u NSK. Dan je i popis pedesetak ponajvrjednijih rukopisa i starih knjiga iz *Zbirke rukopisa i starih knjiga*, sa skraćenim kataložnim opisom i signaturom. Na kraju je opisana i sadržajna obrada rukopisa, kao i daljnje mogućnosti obrade rukopisa koje nam pružaju neke druge knjižničarske zajednice (primjerice, ona američka).

Ključne riječi: formalna obrada rukopisa, sadržajna obrada rukopisa, ISBD(A), MARC, XML, Zbirka rukopisa i starih knjiga, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. NAČINI OBRADJE RUKOPISA I STARIH KNJIGA.....	3
2.1. ISBD, ISBD(A) i objedinjeni ISBD – nastanak i razvoj.....	4
2.2. Opis specifikacije elemenata ISBD(A)-a.....	10
2.3. MARC.....	12
2.4. XML i Projekt MASTER.....	21
3. PRIMJENA ISBD(A)-a i MARC-a U <i>ZBIRCI RUKOPISA I STARIH KNJIGA NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU</i>	34
3.1. <i>Zbirka rukopisa i starih knjiga</i> NSK – ustroj, prikupljanje građe, postupanje s građom i njezino korištenje.....	34
3.2. Deskriptivna obrada rukopisa na primjeru rukopisne građe u NSK.....	44
3.2.1. Primjer 1. <i>Vinodolski zakonik</i>	55
3.2.2. Primjer 2. <i>Graduale Romanum</i>	60
3.2.3. Primjer 3. <i>De Sancta Trinitate libri XII. / Hilarii Pictaviensis episcopi</i>	64
3.2.4. Primjer 4. <i>Mavrov brevijar</i>	68
3.2.5. Primjer 5. Ivan Gundulić, <i>Osman</i>	73
3.2.6. Primjer 6. Marko Marulić, <i>Dvije poslanice Katarini Obirtić</i>	76
3.2.7. Primjer 7. <i>Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina</i>	81
3.2.8. Primjer 8. <i>Bečki književni dogovor</i>	85
3.2.9. Primjer 9. Ivan Kukuljević Sakcinski, <i>Dnevnik 1838.-1840</i>	89
3.2.10. Primjer 10. Blagoje Bersa, <i>Bagatella</i> : op. 16.....	93
4. POSTUPAK SADRŽAJNE OBRADJE RUKOPISA U NSK.....	99
5. ZAKLJUČAK.....	105
POPIS LITERATURE.....	106
POPIS PRILOGA.....	112

1. UVOD

Tema je ovog diplomskog rada stručna obrada rukopisne građe u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. U toj se zbirci obrađuju i čuvaju rukopisi i stare i vrijedne knjige objavljene uglavnom prije 1835. godine.

Veći dio rada posvećen je formalnoj, a manji dio sadržajnoj obradi rukopisne građe fonda *Zbirke* koju čine rukopisi izdvojeni iz triju najstarijih knjižničnih zbirki Nacionalne i sveučilišne knjižnice: knjižnične zbirke Ljudevita Gaja, pl. obitelji Zrinski te pl. obitelji Kušević. Ipak, *rukopisna građa* nisu samo prastari rukom pisani tekstovi „pod katakombama“; to je svaki oblik neobjavljene tekstualne građe pisan rukom, strojem, računalom ili kakvim drugim načinom.

Temeljni dokumenti koji se primjenjuju u stručnoj obradi starih knjiga su IFLA-ine publikacije ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) te objedinjeni ISBD iz 2011. godine. U obradi rukopisne građe u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* koriste se i pisane smjernice koje su napisali stručnjaci u NSK.

U radu će se prikazati nastanak i razvoj samog ISBD-a, potom će se pokušati izložiti osobitosti i značaj ISBD(A)-a, a njegova primjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, uz nekoliko primjera, te razvoj i primjenu novijih modela obrade rukopisa koji su svoju svrhu već pronašli u nekim europskim i svjetskim nacionalnim knjižničnim ustanovama. U stručnoj obradi se primjenjuje i MARC (prije UNIMARC, sada MARC21), pa će se u radu osvrnuti i na njega. Format MARC21 je namijenjen za obradu svekolike građe, pa ga se primjenjuje i u obradi rukopisa, unatoč svim svojim nedostacima ako gledamo isključivo deskriptivnu rukopisnu obradu. Rukopisi još uvijek nemaju svoj ISBD pa su

utoliko najzahtjevniji za formalnu i sadržajnu obradu od svih jedinica knjižnične građe uopće. Koristi se i standard XML u obradi rukopisa. Spomenut će se i europski *Projekt MASTER* koji nikada nije zaživio u knjižnicama, a bavio se specijalno rukopisnom obradom.

Sadržajna je obrada zapostavljena u člancima o obradi rukopisa i starih knjiga, stoga će se u ovom radu ukazati na neke od njezinih osobitosti.

Zbirka rukopisa NSK sadrži više od 100 000 pisama, te oko 3700 pojedinačnih rukopisa na više stranih jezika. *Zbirka starih knjiga* broji oko 9300 jedinica (u oko 10300 svezaka). Te su knjige raspoređene u deset skupina. U radu će se obraditi svaka od ovih skupina.

Naposljetku će se detaljnije objasniti postupak korištenja građe. Građa se razumljivo ne može iznositi iz prostorije, te se može koristiti samo u čitaonici *Zbirke*, uz prethodnu najavu. Digitalizirana građa uvelike olakšava pristup rjeđoj građi, te je dostupna na mrežnoj stranici NSK.

2. NAČINI OBRADJE RUKOPISA I STARIH KNJIGA

Rukopisi, stare knjige i rijetke knjige posebna su vrsta građe koja zahtijeva i posebnu *formalnu* („katalogizacija“) i *sadržajnu* („klasifikacija“) obradu u knjižničnim ustanovama.¹ Samo rijetke knjižnice imaju posebne odjele za ovakvu vrstu građe: uglavnom su to nacionalne knjižnice, a ponegdje i specijalne te sveučilišne i znanstvene knjižnice. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pri deskriptivnoj obradi *antikvarnih knjiga* koristi se priručnik ISBD(A),² ali u posljednje vrijeme sve više i više objedinjeno izdanje ISBD-a iz 2011. (hrvatsko izdanje iz 2014.);³ još uvijek je na snazi *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone (u tijeku je izradba novog, suvremenijeg pravilnika).⁴ Kataložni zapisi se postavljaju u MARC standardu (*Machine-Readable Cataloging*),⁵ te ponegdje i u XML formatu. NSK koristi podršku integriranog knjižničnog sustava *Aleph* u svojem radu.⁶

¹ Usp. Svenonius, Elaine. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Lokve : Benja, 2005., 6 i dalje. Usp. sl. Horvat, Aleksandra. *Knjižnični katalog i autorstvo*. Rijeka : Naklada Benja, 1995., 13-20.

² ISBD(A) : međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) / preporučila Projektna grupa za Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) ; odobrili stalni odbori Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za rijetke knjige i rukopise Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova ; [s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Tinka Katić]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.

³ ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

⁴ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. 2. izmijenjeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986-. (Zagreb : Mladost).

⁵ Usp. Willer, Mirna. *UNIMARC u teoriji i praksi*. Rijeka : Naklada Benja, 1996. Autorica redovito održava kolokvije u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u kojima analizira strojno čitljive formate UNIMARC i MARC21, te daje upute za njihovu primjenu.

⁶ Online katalog NSK dostupan je na mrežnoj stranici: <http://katalog.nsk.hr/F?RN=793955727> [pregledano: 2018-07-09].

2.1. ISBD, ISBD(A) i objedinjeni ISBD – nastanak i razvoj

ISBD je akronim engleskog naziva *International Standard Bibliographic Description* (međunarodni standardni bibliografski opis).⁷ Radi se o nizu međunarodno usuglašenih knjižničarskih normi za opis različitih vrsta knjižnične građe koje je donijela IFLA, Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova, 1971. godine. S obzirom na različitu prirodu građe u knjižnicama (tiskane knjige, rukopisi, glazbene note, geografske karte, pisma i papirusi, diskete i *stickovi*), postoje i različiti ISBD-ovi. Prvotni ISBD bio je ISBD(M), bibliografski opis za monografske (omeđene) publikacije (otuda i taj „M“ – Monographic Publications). Kasnije je nastao ISBD(G), „G“ kao General, opći. Potom ISBD(S), norme za opis serijskih publikacija; ISBD(CM), kartografska građa; ISBD(PM), tiskane muzikalije; ISBD(NBM), neknjižna građa; ISBD(CF), računalne datoteke; ISBD(ER), elektronička građa. Naposljetku, tu spada i ISBD(A), opis za stare, antikvarne knjige i spise.⁸

Još 1969. je IFLA-in Odbor za katalogizaciju (kasnije: Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju) organizirao Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka na kojem je donesena odluka da se u budućnosti treba donijeti niz mjera kojim će se „utvrditi oblik i sadržaj bibliografskih opisa“, tako da je dvije godine kasnije bio izišao „prvi ISBD... čiji su tekst [kasnije] prihvatile neke nacionalne bibliografije“ te je on bio poslužio „kao osnova mnogim komisijama za katalogizaciju pri preradbi nacionalnih pravila za kataložni opis“.⁹ Kasnije se IFLA-ina Sekcija još sastajala nekoliko puta u narednim godinama kako bi

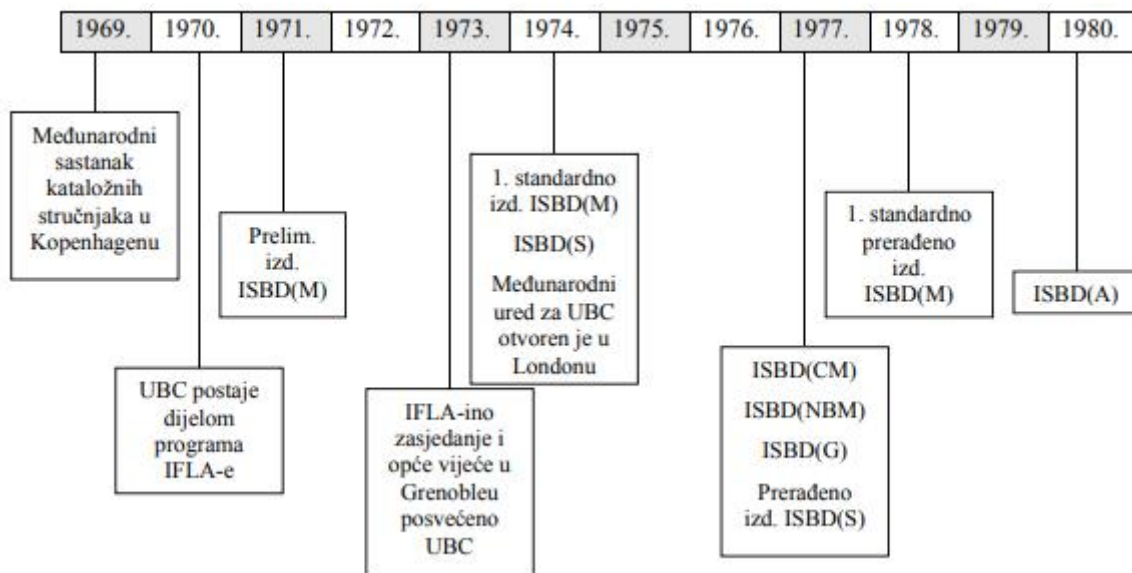
⁷ Usp. natuknicu „ISBD“ (International Standard Bibliographic Description) na mrežno dostupnoj Hrvatskoj enciklopediji: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27888> [pregledano: 2018-04-04].

⁸ O svim posebnim ISBD-ovima usp. Isto. Također v. *Predgovor i Uvodne napomene* hrvatskog izdanja ISBD(M) iz 2006., str. 7-12., i dalje, u: *ISBD(M) Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija*. Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva – Novi niz, Knjiga 15. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Glavna urednica: Mirna Willer.

⁹ *Predgovor*, Isto, 7. Taj je predgovor u ime izdavača napisao tadašnji predsjednik *Grupe za pregled ISBD-a* John D. Byrum mlađi, 2002. godine.

ujednačila više vrsta ISBD-ova, potom uskladila propise, izradila propise za katalogizatore koji rade s nelatiničnom građom, i sl.¹⁰

Radovčić&Barbarić u nižespomenutom članku¹¹ daju kronološku shemu izradbe i razvoja normi ISBD-a koju ovdje prilažem:

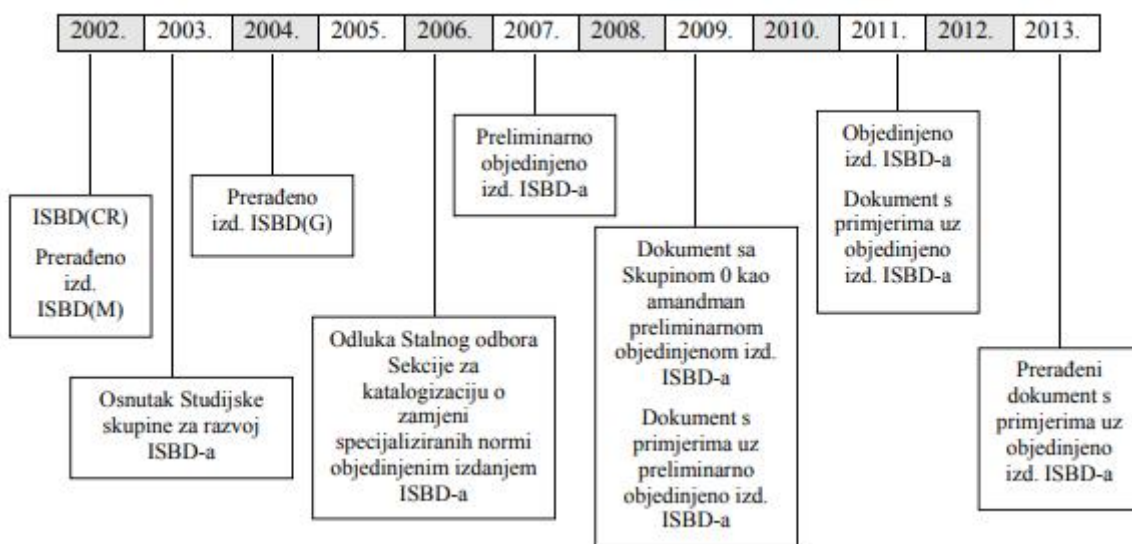
Slika 1 – shema razvoja ISBD-a u prvim desetljećima (preuzeto iz Radovčić&Barbarić, 207)¹²

¹⁰ Usp. Isto, 8: „Grupa za pregled ISBD-a započela je pregled Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa omeđenih publikacija (ISBD(M)), koji je posljednji put bio prerađen 1987. (...) ISBD(M) je potom bio prerađen i 11. travnja 2001. Na internetu je objavljen završni nacrt...“. O povijesnom pregledu također usp. članak Marije Radovčić i Ane Barbarić „ISBD – od prošlosti k budućnosti“ objavljen u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* (56, 4(2014), 203-226). Radovčić (kojoj je ova tema bila ujedno tema diplomskog rada) i Barbarić (njena mentorica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu) daju kronologiju događaja (Pariz-UNESCO-Kopenhagen-Grenoble-London), te veliku pažnju pridaju *Univerzalnom bibliografskom nadzoru* (koji je 1970. postao službeno dijelom programa IFLA-e, a u međuvremenu je nekoliko puta mijenjan i preoblikovan program i zadaća tog organa; autorice daju prikaz pet načela IFLA-e o UBN-u – radi se naime o jednoj IFLA-inoj *Izjavi iz 2012.* – u kojima se obrazlaže odgovornost nacionalnih bibliografskih agencija „za pružanje mjerodavnih bibliografskih podataka publikacija vlastite zemlje“ te za „bilježenje autoriziranih pristupnica za osobe, obitelji, korporativna tijela... omogućivanje dostupnosti autoriziranih podataka drugim nacionalnim bibliografskim agencijama, knjižnicama i zajednicama.“) (212). Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=210094 [pregledano: 2018-05-18]. Eva Verona je pak u svojem „Predgovoru“ PPIAK, Drugi dio – KATALOŽNI OPIS, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, knj. IV, Zagreb 1983., dala također svoje viđenje međunarodnog ujednačavanja kataložnog i bibliografskog opisa (Kopenhagen, 1969.), te se osvrnula na primjedbe tadašnje *Komisije za katalogizaciju Saveza društava bibliotekara Jugoslavije* (str. 7-12). Grenobleški (1973.) sastanak doveo je do nekih bitnijih promjena: godinu kasnije izišao je prvi jedinstveni ISBD(M) koji se počeo polako primjenjivati u jugoslavenskim (hrvatskim) knjižnicama. U tim godinama izlazi ISBD(G), „upute koje bi mogle služiti kao osnova za sve specijalizirane ISBD-e“ (8), potom novi ISBD(M) 1978.

¹¹ Radovčić&Barbarić, 207.

¹² Isto.

Početak devedesetih godina prošlog stoljeća IFLA-ina Sekcija za katalogizaciju, uz još neke organizacije, pokrenula je jednu stručnu skupinu (*Studijska skupina za Uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa*), čije djelovanje je odgodilo očekivanu i planiranu preradbu ISBD-a. Skupina je naime „izradila... preporuku osnovnih podatkovnih uvjeta za zapise koje izrađuju nacionalne bibliografske agencije“.¹³ Godine 1998. napokon je objavljen završni izvještaj IFLA-ine Studijske skupine. U njemu nije došlo do konsenzusa o usklađivanju termina i određenih normi – konkretno: osiguranje ujednačenosti između propisa ISBD-a i studijom FRBR-a (*Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records*) utvrđenih osnovnih podatkovnih uvjeta za zapise koje inače izrađuju nacionalne bibliografije.¹⁴

Slika 2 – shema razvoja ISBD-a u 21. stoljeću¹⁵

¹³ Isto, 215, i dalje.

¹⁴ Usp. Isto.

¹⁵ ISBD u 21. stoljeću. Radovčić & Barbarić, 220.

Godine 2003., na berlinskoj konferenciji IFLA-e, *Skupina za pregled i preradbu ISBD-a* donijela je odluku o neprihvatanju nazivlja FRBR-a u ISBD-ima.¹⁶ Doduše, neke su promjene u nazivlju ipak donesene (primjerice, *publication* u *resource*).¹⁷ Novo prerađeno izdanje ISBD(G)-a tiskano je 2004.,¹⁸ a dvije godine kasnije izdano je novo izdanje ISBD(A).¹⁹ Seoul je 2006. bio organizator 72. IFLA-ine opće konferencije na kojoj je dogovorena izradba objedinjenog izdanja ISBD-a, izdanja koje bi zamijenilo sedam specijaliziranih normi. Iduće godine to je realizirano, a 2011. objavljeno je u tiskanom i elektroničkom obliku objedinjeno izdanje ISBD-a. Iduća izdanja su izlazila i s hrvatskim primjerima.²⁰

U *Predgovoru* prvog hrvatskog (i drugog izvornog) izdanja ISBD(A)-a²¹ autori Byrum i Christophers elaboriraju prednosti i nedostatke ISBD(M)-a u pogledu starijih i rjeđih (rijetkih, antikvarnih) publikacija. Naime, uz stare su knjige vezani posebni problemi koji nisu riješeni u ISBD(M)-u (citira se i jedna izjava iz 1974. u kojoj stoji da se ISBD(M) „u prvom redu odnosi na suvremene publikacije, pa prema tome ne donosi propise za posebne probleme starih

¹⁶ Usp. Isto.

¹⁷ Isto, 216. Autorice malo dalje ističu važnu činjenicu: „... [n]aglasili bismo da je svaka norma prolazila točno utvrđeni postupak od pet koraka kako bi mogla biti objavljena. Koraci su sljedeći: izradba nacрта, javni pregled i slanje komentara (...), izradba konačnog nacрта [i] usvajanje glasovanjem...“ (217).

¹⁸ ISBD(G): General International Standard Bibliographic Description. Recommended by the ISBD Review Group. Approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Washington, 2004. Dostupno na: <https://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbdg2004.pdf> [pregledano: 2018-05-05].

¹⁹ Na mrežnim stranicama IFLA-e možemo, uz ostala izdanja, pronaći i to izdanje ISBD(A)-a: [http://www.ibmi.it/manuali/ISBD\(A\)_February2006.pdf](http://www.ibmi.it/manuali/ISBD(A)_February2006.pdf) [pregledano: 2018-05-05].

²⁰ Usp. Radovčić&Barbarić, 219-222. U Zaključku (223) su autorice vrlo skeptične prema težnji nekih znanstvenika da angloamerički kataložni pravilnik *Resource Description and Access* (RDA) postane nadomjestak IFLA-inom ISBD-u. O IFLA-inom Strateškom planu od 2016.-2021. v.: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> [pregledano: 2018-05-05]. Također usp. recentan članak o novom objedinjenom izdanju ISBD-a iz 2011. od strane Mirne Willer: ISBD: od objedinjenog standarda prema standardu za objavljivanje bibliografskih podataka kao povezanih podataka. // *Vjesnik bibliotekara* Hrvatske, 59, 1/2(2016), 1-23. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263052 [pregledano: 2018-05-07].

²¹ ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih). Povremena izdanja Hrvatskoga bibliotekarskog društva – Novi niz. Knjiga 1. Glavna urednica: Tatjana Nebesny. *Hrvatsko bibliotekarsko društvo i Nacionalna i sveučilišna biblioteka*. Zagreb: 1995. („Predgovor“ Johna D. Byruma, predsjednika Komisije za pregled ISBD-a te Richarda Christophersa, predsjednika Radne grupe za ISBD(A), VII-XII.)

knjiga“.)²² Već 1975. tadašnja *Komisija za rijetke i dragocjene knjige i dokumente* IFLA-e osniva Radnu grupu za izradu nacрта ISBD(A), pri čemu veliko slovo „A“ u zagradi označava „Ancien“, „Antique“, „Antiquarian“, „Alt“ i sl.

Radna je grupa prvo promišljala treba li se krenuti u izradbu posebnog ISBD-a za stare i rijetke knjige, ili bi pak bio dovoljan i ISBD(M), uz neke preinake. Zaključak je bio da se treba izraditi poseban ISBD za tu vrstu publikacija. Rad na prvotnom izdanju ISBD(A)-a odvijao se od 1977. do 1980. godine. U *Predgovoru* se prvog izdanja iz 1980. „opravdava... posebnost ISBD(A)-a u odnosu na ISBD(M) isticanjem posebnih svojstava starih knjiga“ te se „objašnjava i moguća primjena ISBD(A)“.²³

Dalje, stare su knjige iz same svoje naravi vrijednije i rjeđe od novijih izdanja. One su „artefakti“, kako to Byrum i Christophers napominju. Njih bi (stare knjige) „trebalo opisivati na taj način da se prilikom uspoređivanja mogu jasno razlikovati od drugih primjeraka i drugih izdanja istog djela“.²⁴ Cilj je bibliotekara moći opisati kako starinu izdanja tako i „rasvijetliti način prenošenja teksta“; „ISBD(A) nastoji sačuvati doslovan tekst i... redosljed naslovne strane“.²⁵

U ISBD(A)-u je zadržan koncept glavnog mjesta izdavanja koje se navodi kao prvo u skupini impresuma. Materijalni opis mora istaknuti broj listova u idealnom primjerku (dakle, i praznih). Uveden je tzv. *identifikator jedinstvenosti* (nadmjestak za ISBN, no nije obvezan). Zbog niza specifičnosti u obradi ove

²² Predgovor ISBN(A), VII.

²³ Isto.

²⁴ Isto, VIII. Usp. također specifičnosti u formalnoj i sadržajnoj obradi rijetkih knjiga koje je napisala voditeljica *Zbirke rukopisa i starih knjiga* zagrebačke NSK dr. Irena Galić Bešker u: Sadržajna obrada i klasifikacija : Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), 257-282. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=209897 [pregledano: 2018-05-10]. Kasnije ćemo vidjeti i određene nedostatke ISBD(A)-a u pogledu obrade rukopisa, na što mi je dr. Galić Bešker posebno ukazivala kad sam pohađao stručnu (studentsku) praksu u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* NSK.

²⁵ Predgovor ISBN(A), VIII/IX.

građe, autori savjetuju da se, koliko je to moguće, radi u duhu ISBD(A)-a te da se katalogizatori služe „zdravim razumom“.²⁶

Daljnja nas povijest ISBD(A)-a dovodi do 1985. godine. Osnovana je jedna radna grupa za ponovni pregled kako ISBD(A)-a, tako i svih ostalih ISBD-ova. Primjenjujući ISBD-ove, knjižničari i kataložni stručnjaci diljem svijeta slali su povratne informacije u IFLA-u, primjedbe i prijedloge, koje su pak članovi komisijâ studirali i raspravljali o njima. U idućim je godinama došlo do preradbe prvog izdanja. Kao prvo, novo je izdanje (1991.) riješilo probleme vezane za nelatinična pisma i jezike. Kolofon (bitni podatci na kraju starih knjiga, obično orijentalnih) je uzet u obzir pri obradi. Dalje, dodani su *dodaci* s primjerima (u hrvatskom izdanju od 88.-101. str., uz primjere na hrvatskome koje je izradila T. Katić, 101.-107.).²⁷

Vidjeli smo malo ranije da ovo izdanje ISBD(A)-a nije bilo i posljednje. Izdanje iz 2006.²⁸ uredila je Gunilla Jonsson, jedna od direktorica švedske Nacionalne knjižnice i predsjednica Studijske grupe za novo izdanje ISBD(A)-a, s mnogobrojnim suradnicima.²⁹

Godine 2011. izašlo je objedinjeno izdanje ISBD-a s primjerima za obradu svih vrsta publikacija. To izdanje – a na hrvatskom jeziku ga imamo od 2014. godine³⁰ – ima za cilj „zamijeniti“ sva ostala specijalizirana izdanja ISBD-a. Taj

²⁶ Usp. Isto, X.

²⁷ Usp. Isto, X-XII; također usp. Radovčić & Barbarić, 214.

²⁸ ISBD(A) : International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian). Revision 2006. Director: Gunilla Jonsson. IFLA, 2006.

Dostupno na: [http://www.ibmi.it/manuali/ISBD\(A\)_February2006.pdf](http://www.ibmi.it/manuali/ISBD(A)_February2006.pdf) [pregledano: 2018-07-11].

²⁹ O nastanku i djelovanju nove Radne grupe usp. Isto, „Introduction to 2006 Revision“ (iv-vi).

³⁰ ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Recenziju hrvatskog izdanja napisala je Vesna Hodak (Hodak, Vesna. ISBD. Objedinjeno izdanje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016), 383-385. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/178481> [pregledano: 2018-07-12]). Recenzentica, uz opće podatke o tome kako je IFLA ovim izdanjem stavila van uporabe svih sedam specijaliziranih ISBD-ova, hvali prevoditeljicu Anu Barbarić i stručnu redaktoricu Mirnu Willer, napominjući kako taj posao zahtijeva „šira znanja od knjižničarskih“ (383), te upozorava na novu prijevodnu terminologiju, kao i postupak uvođenja potpuno novih termina u svjetsku, tako i hrvatsku, knjižničarsku praksu (npr. „preferred source of information“ = „izvori podataka s prednošću“; „resource“ = „građa“, „jedinica građe“ za jedninu, itd.).

dokument je danas vrijedeći IFLA-in standard za bibliografski i kataložni opis svih vrsta građe. Dakle, objedinjeni ISBD iz 2011. mogu *mirne duše* koristiti i katalogizatori koji obrađuju stare knjige i rukopise. Najbolje je ipak koristiti i ISBD(A) i objedinjeni ISBD, kao i Veronin PPIAK, pri stručnoj obradi rukopisa i starih knjiga. Vidjet ćemo dalje na koji način sva ova izdanja pomažu u obradi građe za koju ne postoje posebna pravila.

2.2. Opis specifikacije elemenata ISBD(A)-a

Kako bismo vidjeli specifičnosti ISBD(A)-a, moramo dobro *proštudirati* i ISBD(M) i objedinjeni ISBD, te ih potom usporediti. Forma i jednog i drugog ISBD-a je jednaka. Sadržaj obuhvaća *Predgovor*, pa potom *Uvodne napomene* na oko 25 stranica koje sadrže sljedeće: *Predmet, svrha i uporaba, Definicije, Usporedba okvirnih shema ISBD(G)-a i ISBD(M)-a, Interpunkcija, Izvori podataka, Jezik i pismo opisa, Izostavljanje i kratice, Velika slova, Tiskarske pogreške, Simboli itd.*, te (samo u ISBD(A)-u koji imam pred sobom) *Nepotpuni primjerci*.

Glavni dio ISBD-a je *specifikacija elemenata* (osam skupina). U ISBD(M)-u tih osam skupina su (redom):

1. Stvarni naslovi i podaci o odgovornosti
2. Izdanje
3. Podaci specifični za građu (ili za vrstu publikacije)
4. Izdavanje, raspačavanje itd.
5. Materijalni opis
6. Nakladnička cjelina

7. Napomena

8. Standardni broj (ili alternativa) i uvjeti nabavljanja

ISBD(A) ima gotovo identičnu specifikaciju elemenata, s tom razlikom što je u Skupini 4 nadodana imenica „tiskanje“ („Izdavanje, tiskanje ili raspačavanje itd.“), a Skupina 8 glasi „Identifikator jedinstvenosti (*neobvezatno*)“.

Treći dio knjigâ, nakon *Uvodnih napomena* i *Specifikacija elemenata*, su *Dodaci*. Podijeljeni su u četiri grupe (velikim početnim slovima: A, B, C i D). Prvi dodatak („A“) je „Višerazinski opis“. Drugi („B“) dodatak su „Dvosmjerno pisani zapisi“. Treći dodatak („C“) su „Primjeri“. Četvrti dodatak („D“) su „Hrvatski primjeri“ (u ISBD(M)-u), odnosno „Primjeri na hrvatskom jeziku“ (u ISBD(A)-u). S „Kazalom“ ISBD-ovi završavaju.³¹

U samom Predmetu (0.1.1) ISBD(M)-a, na 11. stranici, je napomenuto da „ISBD(M) obuhvaća publikacije objavljene 1801. godine ili kasnije“. U 0.1.1 ISBD(A) stoji da se ovaj ISBD doduše „može... upotrijebiti za opis novijih publikacija“, no s obzirom na stanje stvari starijih antikvarnih knjiga, „ako se opis potpunog primjerka... ne može pronaći, nepotpuni se primjerak mora opisati, [te je] razumljivo... da se taj opis ne može primijeniti za sve primjerke istog izdanja, novog otiska ili tiskarske varijante“. (0.1.3.2)³²

Ipak, unatoč vrijednom trudu pisaca ovog priručnika, ali i objedinjenog standarda iz 2011., oni nisu predvidjeli opise za različite vrste rukopisne građe kojom se ovaj rad bavi. S jedne strane trebamo opisivati rukopise, s druge ručno tiskane knjige, s treće knjige tiskane nakon izuma tiskarskog stroja. Sve tri jedinice knjižnične građe imaju svoje osobitosti i uvjete za opis. Unatoč tome

³¹ Zanimljivo je ove *Sadržaje* usporediti s *Contents*-om ISBD(A)-ova izdanja iz 2006.

³² Usp. također 0.12 ISBD(A): „ISBD-i... ne donose pravila za situaciju kad idealan ili potpun primjerak ne postoji ili kad jedan manjkav primjerak treba popisati bez pomoći bibliografskog opisa potpunog primjerka. (...)“ (25/26).

što ne postoji posebno napravljen međunarodni standardni bibliografski opis za rukopisnu građu, objedinjeni ISBD i ISBD(A), uz PPIAK i neobjavljene smjernice (dostupne isključivo u NSK) i pravila koja ću donijeti u poglavlju 3.2., trebali bi biti dovoljni iskusnom katalogizatoru za deskriptivnu obradu svih vrsta rukopisne građe.³³

2.3. MARC

MARC (*Machine Readable Cataloging* ili *strojnočitljivo katalogiziranje*), međunarodni je standard za prikaz i razmjenu bibliografskih podataka u strojnočitljivu obliku, primjenljiv za različite vrste knjižnične građe.³⁴ Počela ga je razvijati američka Kongresna knjižnica 1966., a godinu kasnije nastala je prerađena verzija MARC II. Standard su prihvatile velike svjetske knjižnice, ali zbog specifičnih potreba pojedinih zemalja nastaju njegove nacionalne varijante. Od 1999. Kongresna knjižnica u suradnji s Nacionalnom knjižnicom Kanade

³³ Glede obrade starih knjiga pomoću objedinjenog izdanja ISBD-a, usp. posebno članak Irene Galić Bešker „Posebnosti opisa stare omeđene građe prema propisima objedinjenog izdanja ISBD-a“ koji je objavljen u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* 59(2016), 1-2, 279-310. Autorica je analizirala pravila za opis starih omeđenih jedinica građe u skupinama 1, 4, 5 i 7. Osvrnula se na odnos općeg i pojedinačnog u bibliografskom opisu starih omeđenih jedinica građe („Potpuni bibliografski opis starih omeđenih jedinica građe izrađen je kao kombinacija općeg i pojedinačnog. Uz opći dio, koji je zajednički svim izdanjima jednog djela, u opis se mogu unositi i osobine pojedinačnih primjeraka jednog djela“, 281/282), na redoslijed izvora podataka za bibliografski opis stare omeđene građe (referira se na pariško izdanje *ISBD manuala* iz 1990.), posebno opisuje skupine podataka za bibliografski opis, od Skupine 1 (autorica navodi znakovit podatak da je „... [z]a ručno tiskanu knjigu propisano... čak 28 pravila koja se razlikuju od pravila za opis omeđene građe... [a koja se odnose na] ISBD-ove elemente opisa: a) glavni stvarni naslov, b) usporedni stvarni naslov, c) podnaslov i d) podatak o odgovornosti. Svih 28 pravila za opis starih omeđenih jedinica građe u skupini 1 nastalo je kao svojevrsna protuteža pravilima ISBD-a ponajprije za omeđene jedinice građe“, 286), preko Skupine 4 (tu su propisana 23 posebna pravila), Skupine 5 i 7, potom osobitosti ručno tiskanih knjiga (koje se odnose na transkripciju, kratice, dvostruku interpunkciju: „dvotočka, točka sa zarezom, kosa crta, crta, znak jednakosti, plus, zarez, točka, okrugla zagrada i uglata zagrada“, 305). Članak se prije zaključka (308) osvrće na privez kao bibliografski samostalnu jedinicu građe koja se također posebno obrađuje. Rad nije vrijedan samo s aspekta obrade starih knjiga, već ga možemo koristiti i kao pomoć pri obradi rukopisne građe. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263078 [pregledano: 2018-08-01].

³⁴ Usp. Willer (1996), 13-23, i dalje. Cijela je knjiga obvezni priručnik za strojnočitljivo katalogiziranje u (UNI)MARC-u.

radi na razvoju standarda MARC 21 koji bi trebao zamijeniti postojeće varijante.³⁵

Bibliografski format MARC21 danas se koristi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici za obradu svih vrsta građe. Naša najznačajnija knjižnica je prije formata MARC21 (koji se rabi od 2006.) koristila UNIMARC u bilježenju podataka. Kratko rečeno, format MARC21 je zapravo informatičko-informacijska „shema“ koja je isključivo namijenjena katalogizatorima, a ne korisnicima (osim ako korisnik koji nije knjižničar zna „čitati“ takvu vrstu zapisa). Smisao je u tome da katalogizator *popunjava* određena polja (vodeće polje, direktorij, promjenjiva polja) koja su zadana za određenu vrstu bibliografske jedinice (bibliografski opis – dakle, *opisujemo* kroz niz elemenata knjigu, rukopis, CD, geografsku kartu, razglednicu, elektronički izvor, muzičke note, članak u časopisu)³⁶ te da se nakon unosa podataka u format MARC ti podatci „prebace“ u pregledan bibliografski ili kataložni zapis namijenjen korisnicima. Redoslijed polja mora odgovarati međunarodnim standardima za bibliografski opis, tj. skupinama kataložnog opisa. Dakle, kad primjerice otvorimo pregledni *on line* katalog bilo koje knjižnice, podatci u tom katalogu su vrlo vjerojatno bili unošeni u neki drugi format prije „stavljanja u uporabi“ javnosti. Izgleda nelogično i komplicirano, no nije.

U kraćim ću crtama izložiti ovaj bibliografski format te upute za korištenje formata MARC21.

³⁵ Usp. MARC. // Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38783> [pregledano: 2018-08-02]. MARC 21 do sada je preveden na više svjetskih jezika, a razvoj MARC-a može se pregledno vidjeti i na mrežnoj stranici Kongresne knjižnice: <https://www.loc.gov/marc/> [pregledano: 2018-08-02].

³⁶ Zanimljivu mi je informaciju dala gđa Biserka Grečl, voditeljica NSK zadužena za tematska pretraživanja u području „znanosti općenito, filozofije, religije, prava, socijalne zaštite, odgoja, obrazovanja, umjetnosti, sporta“, glede obrade znanstvenih i stručnih članaka u časopisima. Naime, Knjižnica ne obrađuje posebno svaki znanstveni članak (dakle, ne izrađuje se zapis za svaki članak zasebno), već samo za knjigu periodike. Razlog je nedostatak vremena i ljudstva za takvo nešto, no rekla mi je da je intencija Knjižnice da se to promijeni. Svaki je članak zapravo zasebno *djelo* te zaslužuje svoje mjesto u katalogu sa cjelovitim opisom.

Ured za razvoj mreže i MARC norma Kongresne knjižnice, a pod pokroviteljstvom Središnje službe za katalogizaciju Kongresne knjižnice (*Cataloging Distribution Service, Library of Congress*), dalo je povjerenje Betty Furrie da napiše brošuru o MARC-u koji bi se imao koristiti u svim svjetskim knjižnicama.³⁷

MARC zapis je strojno čitljivi kataložni zapis (*Machine Readable Cataloging record*) koji podrazumijeva da „određena vrsta stroja, računalo, može pročitati i protumačiti podatke u kataložnom zapisu.“³⁸ U MARC-u se svako mjesto predviđeno za bilo koji bibliografski podatak (autor, naslov, signatura...) naziva *polje*. Najbolja struktura datoteke je ona koja omogućuje zapise s neograničenim brojem polja i neograničenom duljinom polja.

MARC zapis sastoji se od *polja, oznake polja, indikatora, potpolja, oznake potpolja i označitelja sadržaja*. Na početku rada u MARC-u, sintaksa i semantika ovog formata može biti vrlo neobična i komplicirana, no svaka oznaka ima svoje logično mjesto i „značenje“. Svaki je bibliografski zapis podijeljen na polja (npr. polje za autora, polje za naslov djela, polje za izdavača, i sl.). Svakom je polju pridružen troznamenkasti broj („oznaka polja“). Taj brojčani podatak odražava vrstu podataka koji slijede.³⁹

³⁷ Furrie, Betty. Uvod u MARC – bibliografski format. Network Development and MARC Standards Office, Library of Congress. 7. izd. Objavila Središnja služba za katalogizaciju Kongresne knjižnice u suradnji s Follett Software Company. Washington, 2003. Izvorni tekst dostupan na: <http://www.loc.gov/marc/umb/> [pregledano: 2018-08-19]. Inače, autorica piše kako je „[I]n 1987, the Library of Congress issued the first edition of the document MARC 21 Specifications for Record Structure, Character Sets, and Exchange Media to aid libraries and other organizations who create or acquire MARC 21 records. Subsequent editions were published in 1990, 1994, and 2000.“ („Part IV: Where Do MARC Records Originate?“: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html>). Navod koji nam daje *Hrvatska enciklopedija* o početku razvoja formata MARC21 (usp. bilj. 23) trebao bi se – ako vjerujemo ovoj autorici koja je, pretpostavljam, vrlo upućena – korigirati.

³⁸ Isto, 5, pa dalje: „Kataložni zapis podrazumijeva bibliografski zapis ili podatke koji se tradicionalno prikazuju na kataložnom listiću... [a takav zapis uključuje:] 1) opis jedinice građe, 2) glavnu kataložnu jedinicu i sporedne kataložne jedinice, 3) predmetne odrednice i 4) klasifikacijsku oznaku ili signaturu.“ Autorica dalje elaborira svaku od navedenih točaka zapisa.

³⁹ Usp. Isto, 7, pa dalje: „... Kod ispisa ili prikaza na zaslonu, oznaku polja mogu neposredno slijediti indikatori (tako da ona izgleda kao četveroznamenkasti ili peteroznamenkasti broj), oznaku polja uvijek čine prve tri znamenke.“

Ovako izgleda prikaz zapisa u MARC-u koji opisuje knjigu Jima Arnoskog *Raccoons and ripe corn* iz 1987. „Klasičan“ opis bio bi neusporedivo opširniji i rastegnutiji.⁴⁰

Same record with MARC tags

"SIGNPOSTS"	DATA
100 1# Sa	Arnosky, Jim.
245 10 Sa	Raccoons and ripe corn /
	Jim Arnosky.
250 ## Sa	1st ed.
260 ## Sa	New York :
	Lothrop, Lee & Shepard Books,
	c1987.
300 ## Sa	25 p. :
	col. ill. ;
	26 cm.
520 ## Sa	Hungry raccoons feast at night in a field of ripe corn.
650 #1 Sa	Raccoons.
900 ## Sa	599.74 ARN
901 ## Sa	8009
903 ## Sa	\$15.00

Slika 3 – Understanding MARC. Part II: Why Is a MARC Record Necessary? (preuzeto iz Furrie, B.)⁴¹

MARC format štedi prostor. MARC21 koristi sintaksu poput „260“, „\$a“, „\$b“ i „\$c“ za označivanje polja koje sadrži, primjerice, podatke iz impresuma. Umjesto riječi u zapisu „prostor za izdavanje“, „mjesto izdavanja“, naziv nakladnika“, „datum izdavanja“, dovoljno je staviti

260 ## \$a
\$b
\$c

Slika 4 – Primjer polja 260 i njegovih potpolja („Izdavanje / raspačavanje“), autorova tablica⁴²

⁴⁰ Usp. Furrie, Betty. Understanding MARC. Sve tablice i primjeri se mogu pronaći kako u neredigiranom hrvatskom izdanju, tako i na web stranici koju sam već spomenuto. Dajem mrežnu lokaciju primjerâ i tabela koje spominjem u ovom poglavlju rada: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html> [pregledano: 2018-08-25].

⁴¹ Isto.

⁴² Usp. dodatne primjere u: Hodak, Vesna. Bibliografski format MARC21 : za knjižničare u programu Aleph. Interni materijal. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Zagreb, 2012. Dostupno na: <https://iks.nsk.hr/download/marc-21/bibliografski-format-marc21.pdf> [pregledano: 2018-08-28].

te popuniti prazna polja za podatke sadržajem građe koju opisujemo. U ovom primjeru polje 260 označava podatak o izdavanju i raspačavanju, potpolje \$a označava mjesto izdavanja i/ili raspačavanja, potpolje \$b označava nakladnika i/ili raspačavatelja, dok potpolje \$c označava godinu ozdavanja i/ili raspačavanja. Dvostruka oznaka ljestava ## su indikatori.

Najčešća polja koja se koriste u opisivanju građe (dakako da neću u ovom kraćem prikazu MARC-a opisivati sva polja, već samo najbitnija) su sljedeća:

The tags used most frequently are:

010 tag	marks the Library of Congress Control Number (LCCN)
020 tag	marks the International Standard Book Number (ISBN)
100 tag	marks a personal name main entry (author)
245 tag	marks the title information (which includes the title, other title information, and the statement of responsibility)
250 tag	marks the edition
260 tag	marks the publication information
300 tag	marks the physical description (often referred to as the "collation" when describing books)
490 tag	marks the series statement
520 tag	marks the annotation or summary note
650 tag	marks a topical subject heading
700 tag	marks a personal name added entry (joint author, editor, or illustrator)

Here is an example of a field. The number 100 is the tag, defining it as a personal name main entry (author) field.

```
100 1# $a Pirsig, Robert M.
```

Slika 5 – Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)⁴³

B. Furrie, koja je i stvorila gornji primjer, naglašava kako se u MARC zapisima svega desetak posto polja stalno ponavlja (primjerice, gorenaznačena

⁴³ Furrie, Betty. Understanding MARC. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html> [pregledano: 2018-08-26].

polja), a ostalih se devedeset posto pojavljuje – ovisno o vrsti i sadržaju građe – povremeno ili rijetko.⁴⁴

Oznaka polja 010 označava *Kontrolni broj Kongresne knjižnice* (LCCN); oznaka polja 020 označava *Međunarodni standardni knjižni broj* (ISBN); oznaka polja 100 označava *odrednicu glavne kataložne jedinice – osobno ime* (autor); oznaka polja 245 označava *podatke o naslovu* (koji uključuju sâm naslov, druge podatke o naslovu i podatke o odgovornosti); oznaka polja 250 označava *izdanje*; oznaka polja 260 označava *izdavanje, raspacavanje*; oznaka polja 300 označava *materijalni opis*; oznaka polja 440 označava *podatak o nakladničkoj cjelini / pomoćnu kataložnu jedinicu*; oznaka polja 520 označava *bilješku ili napomenu u obliku sažetka*; oznaka polja 650 označava *tematsku predmetnu odrednicu*; oznaka polja 700 označava *sporednu kataložnu jedinicu – osobno ime* (podatci o suautoru, suuredniku ili suilustratoru).

Iza svake oznake polja slijede mjesta za dva znaka (osim polja od 001-009). Jedno ili oba mjesta mogu se rabiti za *indikatore*. Za prikazivanje praznine ili neodređenog mjesta indikatora koristi se znak „#“. U još jednom primjeru iz brošure⁴⁵ prve tri znamenke su oznaka polja („245“ – podatak o naslovu). Sljedeće dvije znamenke („1“ i „4“) su vrijednosti indikatora. „1“ je prvi indikator, „4“ je drugi indikator. Prvi indikator koji ima vrijednost „1“ u polju za naslov označava da bi u katalogu trebala biti zasebna kataložna jedinica za

⁴⁴ Usp. Isto. Američka Kongresna knjižnica, tj. njena *Središnja služba za katalogizaciju*, raspacava detaljan popis svih oznaka polja u dvosveščanoj publikaciji „MARC 21 Format for Bibliographic Data“ (<https://www.loc.gov/marc/bibliographic/>), te skraćenoj publikaciji u jednom svesku „MARC 21 Concise Formats“. To su opširni dokumenti sa svim mogućim primjerima. Na međukatu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu mogu se pronaći originalni dokumenti, knjige i brošure čiji je izdavač bila Library of Congress. Pri radu u knjižnici bilo mi je preporučeno što više koristiti originalnu dokumentaciju u originalu; koristio sam, dakako, i ta izdanja, kao i hrvatske prijevode koji su mi bili dostupni. U tijeku je, inače, promjena terminologije u hrvatskom i svjetskom knjižničarstvu, pa će uskoro i neki recentniji prijevodi postati „zastarjeli“. Na mrežnoj stranici <https://www.loc.gov/marc/marcdocz.html> [pregledano: 2018-08-26] moguće je pregledavati (učiti!) cjelokupni MARC 21 (izdanje iz 2012.), a također i udžbenike koji obrađuju MARC i autorizirane podatke, bibliografije, MARC i FRBR, metapodatke, potom konverzije iz jednih programa u MARC 21 i obratno (npr. „MODS to MARC21“, „Dublin Core to MARC21“, „Digital Geospatial Metadata to MARC“, „Analysis of Data Overlap Between the MARC21 Bibliographic Format and the TextMD Data Element Set“, itd.). Najdetal (?)

⁴⁵ Furrie, Betty. Understanding MARC. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html> [pregledano: 2018-08-26].

naslov. Drugi indikator za polje naslova prikazuje broj znakova na početku polja (uključujući razmake) koje računalo treba zanemariti u postupku razvrstavanja i ulaganja.

```
245 14 $a The emperor's new clothes /  
$c adapted from Hans Christian Andersen  
and illustrated by Janet Stevens.
```

Slika 6 – Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)⁴⁶

Za ovaj naslov (*The emperor's new clothes*) je drugi indikator postavljen na „4“, tako da će prva četiri znaka („T“, „h“, „e“ i razmak) biti preskočena, te će naslov biti uloženi pod „emperor's“.

No što s potpoljima? Oznake potpolja (*subfield*) sastoje se od jednog malog slova ili broja kojemu prethodi odjelitelj (*delimiter*). Svaka oznaka potpolja označava vrstu podatka koji slijedi. Različiti računalni programi koriste različite znakove za prikazivanje odjelitelja. U hrvatskom izdanju brošure *Uvod u MARC* koristi se znak „#“, dok ćemo u zapisima koje koriste *on line* katalogi (primjerice NSK ili Skupni katalog Riječkog sveučilišta) uvijek primijetiti – kad otvorimo opis u MARC-u ili UNIMARC-u – ovaj znak: „\$“. To je znak dolara, no u zapisima ovakve vrste taj se grafički simbol koristi kao znak za odjeljivanje u oznaci potpolja.

```
300 ## $a 675 p. : $b ill. ; $c 24 cm.
```

Slika 7 – Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)⁴⁷

⁴⁶ Furrie, Betty. Understanding MARC. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html> [pregledano: 2018-08-26].

⁴⁷ Isto.

U ovom su primjeru⁴⁸ oznake potpolja \$a za opseg, \$b za druge materijalne pojedinosti, te \$c za dimnezije. Vidimo kako je ušteda prostora u kataložnom opisu je očigledna. Tri vrste označitelja sadržaja (oznake polja – indikatori – oznake potpolja) ključni su za sustav označivanja u formatu MARC21. Te tri vrste označitelja sadržaja „su stenografski simboli koji označavaju i tumače bibliografski zapis“.⁴⁹

Vidjet ćemo često kako se u formatu MARC21 rabe *iksevi* („XX“). Označivanje „XX“ koristi se za grupu povezanih oznaka polja (blokove). Primjerice, „1XX“ koristi se za sve oznake polja unutar „100“ (npr. 100, 110, 130...). Temeljna podjela bibliografskog zapisa MARC21 (dajem⁵⁰ oznake polja koja su podijeljena po stoticama):

0XX	Control information, numbers, codes
1XX	Main entry
2XX	Titles, edition, imprint (in general, the title, statement of responsibility, edition, and publication information)
3XX	Physical description, etc.
4XX	Series statements (as shown in the book)
5XX	Notes
6XX	Subject added entries
7XX	Added entries other than subject or series
8XX	Series added entries (other authoritative forms)

Slika 8 – Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions. Some GENERAL RULES. (preuzeto iz Furrie, B.)⁵¹

Hrvatskim jezikom, 0XX označava kontrolne informacije, brojeve, kodove; 1XX odrednicu glavne kataložne jedinice; 2XX stvarni naslov, izdanje i izdavanje; 3XX materijalni opis; 4XX nakladničku cjelinu; 5XX napomene;

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto: „Walt Crawford calls the MARC system a „shorthand notation“ system. The three types of content designators are the shorthand symbols that label and explain the bibliographic record.“

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Furrie, Betty. Understanding MARC. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/umb/um01to06.html> [pregledano: 2018-08-26].

6XX sporednu kataložnu jedinicu za predmetne odrednice; 7XX ostale sporedne kataložne jedinice; 8XX sporedne kataložne jedinice za nakladničku cjelinu. Blok koji se sastoji od polja 9XX ostavljen je za lokalno korištenje.

Glede *pristupnica*, one se mogu prepoznati u ovim poljima: 1XX, 4XX, 7XX i 8XX. Ta polja podliježu normativnoj kontroli. Naime, katalogizator u primjerice hvarskoj lokalnoj knjižnici izabire predmetnu i imensku odrednicu s popisa odobrenih odrednica, te na taj način – *dosljedno* – koristi jedan utvrđeni oblik kako bi pretraživanje, i za knjižničara i za korisnika, bilo jednostavnije i temeljitije. Vidjet ćemo kasnije u poglavlju 3.1. kako su pisci monografije o NSK koristili različita imena za neke hrvatske znanstvenike i autore od imena tih znanstvenika i autora u *Katalogu* iste te knjižnice! Krleža će gotovo uvijek biti „Krleža“, no Franjo Petrić je za nekoga Frane Petriš, za drugog Patricius, itd. Što je autor (i djelo) stariji, to njegovo ime (i naziv djela) imaju više oblika. Naši su se pisci i znanstvenici u prošlosti obrazovali uglavnom u inozemstvu, pa su i preuzimali latinska, njemačka, mađarska imena. Za najdosljednije pisanje odrednicâ potrebno je koristiti normativne datoteke većih sustava. Za oblike stranih imena (osobno ime, naslov nakladničke cjeline, jedinstveni stvarni naslov, naziv korporativnog tijela, ime sastanka ili konferencije) najbolje je koristiti *Normativnu datoteku imena Kongresne knjižnice* (Cataloging Distribution Service (CDS) of the Library of Congress). Ipak, pretpostavka je da će si lokalni katalogizator u Ogulinu ili na Hvaru „pripomoći“ već izrađenim kataložnim zapisom iz neke veće knjižnice. Uostalom, to i jeste smisao i svrha strojno čitljivog katalogiziranja: da se uštedi na vremenu, pojednostavi posao te unificira zapise.

Ovo je najkraći prikaz formata MARC21. Format će biti jasniji na primjerima i objašnjenjima uz primjere koje ću prikazati u potpoglavljima od

3.2.1. do 3.2.10. Na žalost, ni taj format – kao ni ISBD(A) – nije u potpunosti riješio problem obrade rukopisne građe.⁵²

2.4. XML i Projekt MASTER

U članku „Towards a European Standard for Manuscript Description: the MASTER project“⁵³ objavljenom u francuskom časopisu *Document Numérique*, autori Lou Burnard, Muriel Gougerot, Elizabeth Lalou i Peter Robinson opširno opisuju na žalost neuspjoh pokušaj projekta obrade rukopisne građe u knjižnicama.⁵⁴ Zamisao tridesetmjesečnog projekta punog naziva *Manuscript*

⁵² Irena Galić Bešker je u članku „Rukopisi i inkunabule u kataložnom opisu“ predočila niz nedostataka ISBD-ova za obradu rukopisa. U bilj. 5 piše kako „mi se [čini] da je razlog tomu... unikatnost svakog primjerka rukopisa (...). Pojedinačni rukopisi i rukopisne zbirke razlikuju se od knjižnice do knjižnice, međutim tiskana knjiga u svakoj knjižnici ima iste elemente potrebne za bibliografski opis.“ (121). Ni ISBD, ni *angloamerička kataložna pravila (Anglo-American cataloguing rules – AACR)*, ni Veronin PPIAK, pa ni međunarodni arhivistički standard ISAD(G) – standard koji je trenutačno vrlo zanimljiv knjižničarima čija je intencija sveobjedinjenje tog standarda s objedinjenim ISBD-om! – nisu donijeli pravila za obradu rukopisa, no kad se sva pravila iz svih tih pravilnika i priručnika stave na papir, mogu se donositi određeni zaključci o obradi konkretnog rukopisa. Skupine poput „Naslov i podaci o odgovornosti“, „Materijalni opis“ i „Napomena“ posebno su osjetljive, i treba im prići ozbiljno i koncentrirano. Autorica piše kako su rukopisi „u tako postavljenom sustavu... negdje između bibliografskog standarda za staru građu i arhivističkog standarda, a ne spominje ih ni IFLA-in standard za neknjižnu građu iako ih izričito ni ne isključuje.“ (121/122). Rukopisi se u formatu MARC21 opisuju u svim odgovarajućim poljima, a autorica spominje najvažnija (te dodaje kojem polju odgovara skupina u ISBD-u): „Polje 245 odgovara skupini 1 (Stvarni naslov i podaci o odgovornosti), polje 250 odgovara skupini 2 (Izdanje), polje 260 odgovara skupini 4 (Izdavanje, raspacavanje), polje 300 odgovara skupini 5 (Materijalni opis), polje 440 odgovara skupini 6 (Nakladnička cjelina), a blok 5xx odgovara skupini 7 (Napomena). Odrednica glavne kataložne jedinice unosi se u polje bloka 1xx. (...) Polja s kodiranim podacima [vodeće polje, te polja 008, 006, 007] predviđena su... za kodiranje rukopisne građe. (...) Kodirani podaci u formatu MARC21 omogućuju da se rukopisi izdvoje i razlikuju od drugih vrsta knjižnične građe. Polja promjenjive dužine – među kojima je najznačajnije polje 245 – omogućuju opširan opis rukopisne građe... Arhivska se građa u formatu MARC može obraditi na razini kodiranih podataka, a zapis se može obogatiti brojnim napomenama u bloku 5xx. Odnos podređenosti i nadređenosti u ovom se formatu manifestira u poljima s kodiranim podacima i u poljima 7xx. Odnos podređenosti i nadređenosti kodira se u vodećem polju u formatu MARC21, što je podatak koji razlikuje, primjerice, zapis za omeđenu publikaciju od zapisa za nakladničku cjelinu.“ (122-124). Citirano prema: Galić Bešker, Irena. Rukopisi i inkunabule u kataložnom opisu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 3-4(2012), 119-138. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/106579> [pregledano: 2018-08-26].

⁵³ Burnard, L., Muriel Gougerot, Elizabeth Lalou i Peter Robinson. Towards a European Standard for Manuscript Description: the MASTER project. // *Document Numérique* 3, 1-2(1999), 1-10. Dostupno i na: <http://www.tei-c.org/Vault/MASTER/Hermes/hermes.pdf> [pregledano: 2018-09-01].

⁵⁴ Izvorna mrežna stranica na kojoj su se mogle dobiti sve informacije o ovom projektu (*The Master Project Homepage*: <http://www.cta.dmu.ac.uk/projects/master>) je ugašena. Ipak, pronašao sam novu mrežnu stranicu

Access through Standards for Electronic Records (MASTER) – koji je započeo 1. siječnja 1999. pod financijskom potporom Europske unije, a u kojem su sudjelovale nacionalne knjižnice i druge ustanove iz Pariza, Haaga, Praga, Oxforda, Kopenhagena i Vatikana – bila je pokušati primijeniti (popularno-europski rečeno: „implementirati“) XML format za opis rukopisne građe („SGML i XML international standards“),⁵⁵ koji bi nakon uspješno obavljenog projekta bio primjenjiv u svim knjižnicama. Uzor su bili slični projekti u Sjedinjenim Američkim Državama iz 1996. (*Electronic Access to Medieval Manuscripts project* – EAMMS i *Digital Scriptorium*).

Nacrt Stručne grupe za Projekt MASTER (Dr. Ian Doyle, Durham University Library, Prof. Peter Gumbert, Leiden i Dr. Gilbert Ouy iz Pariza),⁵⁶ u suradnji sa znanstvenicima koji su već uspješno sudjelovali u američkim projektima poput EAMMS (*Electronic Access to Medieval Manuscripts*) i TEI (*Text Encoding Initiative – Work Group on Manuscript Description*), sadržavao je smjernice za izradu strogih kataložnih pravila za opis rukopisne građe. Sadržavao je, uz uvod, tehničke metode, ljudstvo i nazive organizacija koje bi

koja detaljno prikazuje cijeli projekt i kataložna pravila u ovom formatu: <http://master.dmu.ac.uk> [pregledano: 2018-09-01]. Projekt je uz navedene ustanove vodio (ili trebao uspješno voditi) The Centre for Technology and the Arts (bivši The Centre for Textual Studies), Leicester, a objedinjavao je mnoštvo knjižnica s nekoliko stotina tisuća vrijednih rukopisa.

⁵⁵ XML (*EXtensible Markup Language*) je standardizirani, no umjetni računalni jezik namijenjen označivanju i razmjeni podataka; sličan je HTML-u, a za njegovu se standardizaciju brine *World Wide Web Consortium*). SGML (*Standard Generalized Markup Language*) objavljen je kao međunarodna norma ISO 8879 još 1986., te je kao računalni jezik bio zadužen za vjerno dokumentiranje i pohranjivanje izvornih pisanih baza podataka. Unatoč svojoj opširnosti, SGML bio je pogodniji za opis sadržaja od, primjerice, HTML-a. XML je zamišljen kao jezik koji će primijeniti najbolje karakteristike i HTML-a i SGML-a (ciljevi prema WWW Konzorciju: „XML mora biti izravno primjenjiv preko interneta; XML mora podržavati širok spektar primjena; XML mora biti kompatibilan s SGML-om; mora biti lako pisati programe koji procesiraju (parsiraju) XML dokumente; broj opcionalnih "feature-a" u XML-u mora biti apsolutno minimalan, u idealnom slučaju jednak nuli; XML dokumenti moraju biti čitljivi ljudima, te u razumnoj mjeri jednostavni; standard mora biti specificiran što prije; dizajn XML-a mora biti formalan i precizan; kreiranje XML dokumenata mora biti jednostavno; sažetost kod označavanja dokumenta XML-om je od minimalnog značaja“). Usp. o tome: XML (*EXtensible Markup Language*) // Wikipedija. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/XML#Standard_Generalized_Markup_Language_\(SGML\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/XML#Standard_Generalized_Markup_Language_(SGML)) [pregledano: 2018-09-01].

⁵⁶ Proverio sam na više mjesta: sva trojica su u međuvremenu blagopočivajuće „preselila“ na *knjižničarski panteon*. Bili su sjajni stručnjaci u svojim poručjima: filozofiji, srednjovjekovnim rukopisima, paleografiji... Njihova bibliografija vrvi sjajnim člancima i knjigama. Spomenut ću nizozemskog akademika Johana Petera Gumberta (1936.-2016.) čija knjiga – objavljena u godini njegove smrti („Bat Books: A Catalogue of Folded Manuscripts Containing Almanacs Or Other Texts“) na 240 stranica – opisuje povijest i distribuciju srednjovjekovnih knjiga koji su sistematizirani u obliku kataloga.

sudjelovale, opis pravila katalogizacije rukopisa, te druge zadatke. Smisao cijelog projekta je sljedeći: s obzirom na sjajnu mogućnost digitalizacije cjelokupne europske (i svjetske) pisane i ine baštine, prije računalnog snimanja i trajnog pohranjivanja kojim bi sva ta rukopisna građa bila dostupna široj javnosti preko interneta, trebalo bi sve te rukopise katalogizirati u računalno-čitljiv oblik.⁵⁷ Kao što postoji međunarodni standard za obradu i opis suvremenih knjiga, tako bi prema mišljenju ekspertne skupine trebala postojati norma za opis rukopisnih zapisa, ne samo antičkih i srednjovjekovnih, već i suvremenih. Standard bi trebao biti prilagodljiv drugim sustavima, kako bi se iz XML-a zapis lako prebacivao u kataložne zapise svih knjižnica. (Naravno, to se nikad nije dogodilo, sudeći prema vlastitom iskustvu iz NSK).

Nacrt projekta predvidio je i samoodrživost: s obzirom na to da bi u početnom razdoblju bio financiran iz fondova EU, dugoročno bi se određene usluge trebale naplaćivati. Financiranje bi omogućilo ciljeve, poput uspostave jedinstvene razmjene skraćenih zapisa i potpunih bibliografskih zapisa, razvijanje softverskih sustava koje bi i manjim knjižnicama omogućile zapisivanje, u prvom valu objavljivanje pet tisuća rukopisa i cjelovitih zapisa (koji bi imali biti u posebnim softverskim datotekama za sofisticirano pretraživanje i prepoznavanje), te barem u prvim godinama *otvoreni pristup* svim digitaliziranim i obrađenim rijetkim rukopisima.⁵⁸

Kataložna pravila za *semantičko kodiranje* rukopisne građe u formatu XML i SGML su takva „da je njima moguće označiti složene hijerarhijske

⁵⁷ „The great manuscript collections of European libraries are central to our common European heritage. Computer imaging of these manuscripts may make these manuscripts available, over networks, to many more people than ever before. However, before this can happen the manuscripts must all be catalogued into computer-readable form. At present, very few manuscripts are described this way. There is no agreed standard for computer-readable manuscript records. Many manuscript libraries lack the computer skills and support to develop manuscript cataloguing systems.“ Citirano prema: „MASTER: Manuscript Access through Standards for Electronic Records.“ // CTS – The Centre for Textual Studies. Dostupno na: <http://master.dmu.ac.uk> [pregledano: 2018-09-01].

⁵⁸ O cijelom planu djelovanja u trideset mjeseci planiranog rada usp.: „MASTER: The workplan“. // CTS – The Centre for Textual Studies. Dostupno na: <http://master.dmu.ac.uk/workplan.html> [pregledano: 2018-09-02].

odnose među pojedinim razinama⁵⁹. XML jezik se sastoji od elemenata, a svaki element ima svoje atribute.⁶⁰ Elementi se u ovom jeziku mogu „ugnijezditi“ jedni

⁵⁹ Usp. Galić Bešker (2012), 124.

⁶⁰ Nešto o XML-u (programskom jeziku; knjižničarski XML je malo modificiran i prilagođen, o čemu kasnije u samom tekstu; izvor mi je *Hrvatska Wikipedija* koja o ovoj temi vrlo opširno i stručno piše, usp. bilj. 37). Potrebno je poznavati računalni jezik XML kako bismo u radu obrade rukopisa primijenili prilagođeni „MASTER XML“. Dakle: XML se sastoji od elemenata koji opisuju određeni dio XML dokumenta. Sastoje se od korisnog sadržaja omeđenog XML oznakama. Sadržaj mora biti omeđen s lijeve i s desne strane početnom i završnom oznakom. XML ima svoju posebnu sintaksu. Uzmimo sljedeći primjer jednog jednostavnog, no zaokruženog XML zapisa:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<poruka>
  <za>Pero</za>
  <od>Kate</od>
  <naslov>Podsjetnik</naslov>
  <tijelo>Otiđi kupiti kruh</tijelo>
</poruka>
```

XML dokument se sastoji od dva dijela. Prvi dio je prolog ili zaglavlje (<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>), te se u njemu navode podatci koji opisuju XML dokument kao što su verzija XML preporuke prema čijim pravilima je dokument napravljen i kodna stranica. Ako se ne navede ispravna kodna stranica programi koji barataju s XML dokumentom kada naiđu na nestandardni znak (npr. naše slovo č) javiti će grešku. Drugi dio je sadržaj dokumenta u kojem se nalazi korisni sadržaj omeđen XML oznakama (od <poruka> do </poruka>). Svaki XML dokument mora imati jedan korijenski ili *root* element koji uokviruje kompletan sadržaj. Taj element opisuje XML dokument i može recimo kazati: „Ovaj XML dokument je jedna poruka“. Na primjer:

```
<poruka>
...
</poruka>
```

Unutar korijenskog elementa ugniježđeni su svi ostali.

Raščlanimo zapis:

```
<naslov>Podsjetnik</naslov>
```

Ovaj element kaže da je sadržaj unutar njega naslov naše poruke. Početna oznaka je <naslov>, a završna je </naslov>. Primjećujemo sljedeće: Oznaka ima svoj naziv omeđen znakovima "trokutastih zagrada" (< >), dok je završna oznaka (ona koja pokazuje da je sadržaj koji je upisan završen) identična početnoj oznaci, s time što s lijeve strane prije naziva ima kosu crtu. A „Podsjetnik“ je sâm umetnuti sadržaj u ovom primjeru. Na mjestu *Podsjetnika* možemo staviti primjerice *Juditu* ili neki sličan naslov. XML elementi međusobno mogu biti u odnosu *roditelj-dijete* (engl. parent-child) ili *sestrinskom* (engl. siblings). Kod odnosa *roditelj-dijete* jedan element hijerarhijski je nadređen drugome. Pogledajmo:

```
<poruka>
...
  <naslov>Podsjetnik</naslov>
...
</poruka>
```

U ovom primjeru element *poruka* je *roditelj* elementu *naslov* (nadređen je elementu *naslov*). Kaže se da je element *naslov* ugniježđeni unutar elementa *poruka*. U XML-u elementi moraju biti pravilno ugniježđeni što znači da ne smije doći do preklapanja oznaka. Dalje, kod tzv. *sestrinskog* odnosa elementi se nalaze na istoj razini:

```
<naslov>Podsjetnik</naslov>
<tijelo>Otiđi kupiti kruh</tijelo>
```

Dakle, i element i naslov i tijelo hijerarhijski se nalaze na istoj razini. Glede atributa, oni nude podatke koji dodatno opisuju XML elemente. Podatci koji se navode kao atributi mogu biti zanimljivi čovjeku koji gleda sadržaj XML dokumenta (npr. ime osobe koja je kreirala poruku) ili računalnom programu koji parsira XML dokument (npr. vrsta i veličina fonta kojim se treba prikazati sadržaj poruke na ekranu). Atributi imaju svoj naziv i vrijednost koja se navodi pod navodnicima:

```
<poruka>
  <za font_face="Arial" font_size="10">Pero</za>
  <od font_face="Arial" font_size="10">Kate</od>
  <naslov font_face="Arial" font_size="14">Podsjetnik</naslov>
  <tijelo font_face="Arial" font_size="10">Otiđi kupiti kruh</tijelo>
</poruka>
```

Oko korištenja atributa unutar XML dokumenta postoje dva pravca. Jedni zastupaju „čistoću elemenata“ i smatraju da se atributi ne bi smjeli koristiti za obogaćivanje smisla sadržaja. To u praksi znači da se recimo kao atribut nekog XML dokumenta ne bi smjelo navoditi ime osobe koja je autor poruke već bi se to trebalo navesti kao poseban element u dokumentu. Atributi su dozvoljeni samo za dodavanje dodatnih informacija koje služe programima za parsiranje XML dokumenata da na željeni način prikažu sadržaje. Prema njihovom je mišljenju dozvoljen atribut koji opisuje vrstu i veličinu fonta jer on ništa ne dodaje u osnovnu informaciju naše poruke. On samo pomaže da se poruka na odgovarajući način prikaže na određenom mediju. Druga struja smatra da se atributi mogu slobodno koristiti za dodavanje korisnih informacija u XML dokument jer se time smanjuje inflacija elemenata. Prema njihovom mišljenju sasvim je u redu da se u XML dokument dodaju atributi koji nose korisni sadržaj. Naš XML dokument iz primjera mogao bi prema njima izgledati i ovako:

```
<poruka za="Pero" od="Kate">
  <naslov>Podsjetnik</naslov>
  <tijelo>Otiđi kupiti kruh</tijelo>
</poruka>
```

Za kraj, pogledajmo sintaktička pravila za ovaj programski jezik. Na početku dokumenta mora se navesti prolog u kojem se navodi verzija XML preporuke prema čijim pravilima je dokument napravljen (<?xml version="1.0"?>). Ukoliko se u sadržaju XML dokumenta koriste nestandardna slova neengleske abecede potrebno je navesti i kôdnu stranicu koja se koristi jer će bez nje javiti grešku (<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>). Svaki XML element mora imati početnu i završnu oznaku (<naslov>Podsjetnik</naslov>). XML oznake razlikuju mala i velika slova (podsjetnik \neq PODsjetnik). Svi elementi moraju biti pravilno ugniježđeni (*ispravno*: <poruka>...<naslov>Podsjetnik</naslov> ...</poruka> ; *neispravno*: <poruka>...<naslov>Podsjetnik</poruka> ...</naslov>). Dalje, svaki XML dokument mora imati jedan korijenski (*root*) element koji uokviruje kompletan sadržaj. Taj element opisuje XML dokument i kaže kako je ovaj XML dokument jedna poruka“ (<poruka><za>Pero</za><Koga><od>Kate</od><Koga><naslov>Podsjetnik</naslov><tijelo>Otiđikupitirkuh</tijelo></poruka>). Vrijednosti atributa moraju se navoditi pod navodnicima (<za font_face="Arial" font_size="10">Pero</za>). Nazivi elemenata mogu sadržavati slova, brojeve i posebne znakove; moraju počinjati slovom; ne smiju počinjati tekстом xml niti XML; ne smiju sadržavati praznine; trebalo bi izbjegavati korištenje znakova „- i“.

Ovo je *neispravno*

Ovo je *ispravno*

<23naziv> </23naziv>	<naziv> </naziv>
<XML-NAZIV> </XML-NAZIV>	<NAZIV> </NAZIV>
<naziv 23> </naziv 23>	<naziv_23> </naziv_23>
<naziv.xml> </naziv.xml>	<naziv_xml> </naziv_xml>

U tekstu se mogu koristiti i jednostruki i dvostruki navodnici, bitno je samo da se ne preklapaju. Komentari se prikazuju pomoću posebne oznake (<!-- ovo je komentar -->). Kada je potrebno navesti sadržaj u kojem se nalaze kontrolni znakovi a želimo ih protumačiti kao običan tekst koristi se posebna naredba CDATA (character data) sekcija. Čitav tekst unutar CDATA dijela dokumenta interpretira se kao običan tekst. Sintaksa CDATA naredbe naslijede je SGML-a (<![CDATA[Ovaj tekst se treba shvatiti kao običan <tekst>, a ne kao početak elementa <tekst>]]). Znakovi koji u XML-u imaju posebno značenje u tekstu se moraju prikazivati na poseban

unutar drugih, što omogućuje tzv. raslojavanje fonda.⁶¹ Takvo što nije moguće u formatima kao što su ISBD ili MARC, dok je kod arhivističkog formata ISAD(G) to već moguće, no rukopisna građa ipak nije strogo *arhivska*.⁶²

U obradi rukopisa u sustavu MASTER (XML) uzimamo u obzir opis sadržaja (*naslov*; *incipit* – to je početak teksta srednjovjekovnih rukopisa ili inkunabula, a obično sadržava ime pisca i naziv djela, danas je u knjigama zamijenjen naslovnom stranom; *eksplicit* – završne riječi u nekom rukopisu ili staroj tiskanoj knjizi koje pokazuju da se radi o kraju teksta, a katkad sadrže i autorovo ime i naslov djela, ili pak podatke o tiskaru ako se radi o tiskanoj knjizi; *kolofon* – uobičajen kod inkunabula i nešto mlađih knjiga, tu su podaci o tiskaru, mjestu i godini tiskanja navedeni na kraju knjige, zamijenio ga impresum). Osim opisivanja sadržaja rukopisa, pazimo na materijalni opis (materijal, uvez, stanje, vrsta pisma...)⁶³

U ovome sustavu postoji šest razina: a) identifikacija rukopisa, b) zaglavlje u opisu, c) sadržaj rukopisa, d) materijalni opis, e) povijest rukopisa, f) dodatni podatci.⁶⁴ Elementi ovih razina su: `<msIdentifier>`, `<msHeading>`, `<msContents>`, `<physDesc>`, `<history>`, `<msAdditional>`. Vidjeli smo na primjeru u bilj. 42 da sadržaj smještavamo unutar pojedinih elemenata. Svaki

način, znakovnim ili numeričkim kodovima koji na početku imaju znak `&` (*ampersand*), a na kraju točku-zarez. Znakovni kodovi:

<code><</code>	<code><</code>
<code>></code>	<code>></code>
<code>&</code>	<code>&</code>
<code>'</code>	<code>'</code>
<code>"</code>	<code>"</code>

⁶¹ Usp. Galić Bešker (2012), 124.

⁶² Prema riječima Galić Bešker (2012), „[r]azliku u primjeni MARC formata i jezika za označivanje određuju njihove temeljne osobine: MARC format je standard za sadržaje podataka, dok su jezici SGML i XML jezici za strukturu podataka.“ (129).

⁶³ Galić Bešker (2012), 125, pa dalje: „Elementi za opis rukopisa unutar samog sustava MASTER... podijeljeni su u nekoliko skupina. U skupinu podataka važnih za datiranje građe koju opisujemo (*Datable Elements*) ubrajaju se podaci o nabavi, uvezu, čuvanju građe, te podaci o postanku i porijeklu rukopisa. Skupinu podataka nazvanu *Phrase Level Elements* čine podaci o bibliografskim izvorima, imena (odrednica itd.) i dimenzije opisivane građe.“

⁶⁴ Usp. Isto. Također usp. opširnije: Burnard et al., „A brief summary of the MASTER proposals“, pogl. 4., 4-10. Galić Bešker (2012) spominje šest razina, dok Burnard et. al. dodaju još `<msSummary>` i `<msPart>` (4/5).

element ima svoj početak <...> i svoj kraj </...>. Unutar ovih šest razina postoje dodatne razine u koje unosimo podatke o predlošku (tj. konkretnoj bibliografskoj jedinici koju imamo pred sobom i koju opisujemo). Element <msDescription> može se pojaviti unutar tijela, a može sadržavati jednu ili više navedenih komponenti od kojih je <msIdentifier> obvezan. Njime i označujemo status rukopisa: njegovu cjelovitost, je li složeni entitet sastavljen od više jedinica, fragmenta ili jednog lista.⁶⁵

Identifikacija rukopisa. <msIdentifier>. U ovom elementu bilježimo sve informacije potrebne za jedinstveno identificiranje pojedinog rukopisnog primjerka. Podatci koju mogu biti važni u ovom elementu su podatak o zemlji, regiji, mjestu, identifikacijskom broju i zbirci u kojoj je rukopis pohranjen.

Zaglavlje u opisu. <msHeading>. U ovom elementu dajemo kraći naslov rukopisa. Naslov se nalazi osim u ovom elementu i u elementu <msItem> u kojem je naslov definiran kao jedinstveni stvarni naslov.

Sažetak. <msSummary>. Ovaj element daje minimalne informacije o katalogizaciji rukopisa u određenom strukturiranom obliku, a može se koristiti kao skraćeni opis.

Sadržaj rukopisa. <msContents>. Pruža popis detalja i intelektualnog sadržaja rukopisa ili nekog njegovog dijela s bibliografskim opisima.

Materijalni opis. <physDesc>. Ovdje se grupiraju informacije o svim materijalnim aspektima i obilježjima rukopisnog predloška (vrsta materijala na kojem je rukopis nastao, omot, hrbat, vezivanje, potom dimenzije, vrsta pisma, broj ruku koji su rukopis ispisivale, folijacije, paratekst...).

⁶⁵ Usp. Burnard et al., 4, te Galić Bešker (2012), 128. Kroz taj element možemo također opisati manjkaju li rukopisi pojedini listovi ili jedan njegov dio, i sl.

Povijest rukopisa. <history>. Poznata povijest rukopisnog predloška ili njegovih dijelova, povijest izvornika od prijepisa (ako je to moguće), i sl.

Dodatni podatci. <msAdditional>. Element koji grupira druge srodne informacije o rukopisu, administrativne informacije koji se odnose na njegovu sadašnju lokaciju, daje podatke o mogućim surogatima te bibliografske izvore koji su bili važni za opis rukopisa.

Dodani dio. <msPart>. Opisuje jedan ili više sekundarnih elemenata koji su kasnije dodani izvornom predlošku.

Ovako to izgleda u „praksi“:

```
<msIdentifier
<country>UK</country>
<region>Oxfordshire</region>
<settlement>Oxford</settlement>
<institution>The University of Oxford</institution>
<repository>Bodleian Library</repository>
<collection>Rawlinson</collection>
<idNo type="BOD">Rawl. MS poet. 176</idNo>
<altName type="nick">The Tungebryht manuscript</altName>
</msIdentifier>
```

Slika 9 – Status and Identification⁶⁶

Element zadužen za identifikaciju rukopisa <msIdentifier> identificira ovaj rukopis pod alternativnim naslovom *The Tungebryht manuscript*, a koji je smješten u repozitoriju Bodleian Library, na Sveučilištu Oxford, u Ujedinjenom Kraljevstvu (grofovija Oxfordshire), u kolekciji Rawlinson. Vidimo kako su između elementa za identifikaciju smješteni drugi elementi koji pobliže opisuju, tj. *identificiraju* ovaj spis. Oni su, dakle, ti „ugniježđeni“ elementi. Takva vrsta opisa nije moguća u linearnom MARC-u ili ISBD-u.

⁶⁶ Burnard et al., 5. Radi se o fiktivnom, izmišljenom djelu.

```
<msSummary>
<author>Domenico Cavalca</author>
<title>Vite dei santi padri</title>
<origPlace>trans. Naples</origPlace>
<origDate>1474</origDate>
</msSummary>
```

Slika 10 – The Manuscript Summary⁶⁷

TEI (*Text Encoding Initiative*) elementi <author>, <langUsage> i <title>, kao i novooformljeni elementi za ove zapise (<origPlace> i <origDate>) pojavljuju se u ovom primjeru gdje prikazujem element <msSummary>. Osim autora, ovaj element može sadržavati podatke o stvarnom naslovu, mjestu nastanka rukopisa, godini nastanka rukopisa. Neki zapisi u XML-u nemaju ovaj element jer su ionako podatci zapisani u ovom elementu sadržani i opisani u drugim elementima.

Element <msContents> sastoji se od jednog ili više <msItem> elemenata, od kojih svaki opisuje različitu stavku intelektualnog sadržaja, što određuje katalogizator. Element <msItem> može sadržavati tekst bez dodatnog markiranja, no uobičajeno je da ovaj element ima „ugniježdene“ dodatne elemente kao što su <author>, <respStmt>, <title>, <langUsage>, <q> (za citate) i <bibl>. Ti se elementi mogu kombinirati s ovim elementima specifičnim za rukopisnu građu: <colophon>, <incipit>, <explicit>, <rubric>, i <finalRubric>. Element <msItem> se „gnijezdi“ unutar elementa <msContents>, te se ponavlja onoliko puta koliko je katalogizatoru potrebno, „odnosno toliko puta koliko jedan rukopis, promatran kao zasebna cjelina, ima jedinica opisa“.⁶⁸ Postoji i element <locus> za određivanje lokacije u rukopisu koji zauzima element unutar kojeg se pojavljuje.

⁶⁷ Isto, 6.

⁶⁸ Galić Bešker (2012), 128.

```

<msContents>
<msItem n="1"><title><locus>fols. 5r -7v</locus>An ABC</title>:
(<ref>IMEV 239</ref>)</msItem>
<msItem n="2"><title lang="FRA"><locus>fols. 7v -8v</locus>
Lenvoy de Chaucer a Scogan</title>: (<ref>IMEV 3747</ref>)</msItem>
<msItem n="3"><title><locus>fol. 8v</locus>Truth</title>:
(<ref>IMEV 809</ref>)</msItem>
<msItem n="4"><title><locus>fols. 8v-10v</locus>
Birds Praise of Love</title>: (<ref>IMEV 1506</ref>)</msItem>
<msItem n="5">
<title type="supp"><locus>fols. 10v -11v</locus>Two Latin poems</title>
<msItem><title lang="LAT">De amico ad amica</title><ref>IMEV 16</ref></msItem>
<msItem><title lang="LAT">Responcio</title><ref>IMEV 19</ref></msItem>
</msItem>
<msItem n="6"><title><locus>fols. 14r-126v</locus>
Troilus and Criseyde</title>
(Bk. 1:71-Bk. 5:1701, with additional losses due to
mutilation throughout)</msItem>
</msContents>

```

Slika 11 – Intellectual Content⁶⁹

Element `<physDesc>` označava *Physical Description*. Projekt MASTER zbog specifičnosti ovog elementa ostavio je otvoren prostor za redefiniranje i upotpunjavanje ovog elementa sa sadržajem. Primjerice, „[k]ad bismo... u MASTER-u opisivali vrijedan srednjovjekovni kodesk, rabili bismo mnogo više elemenata iz skupina `<physDesc></physDesc>` i `<history></history>` nego iz skupine `<msContents></msContents>`.⁷⁰ Element `<history>` se koristi za prvo dokumentiranje podrijetla rukopisa, potom izvornost samog predloška, te sadašnje stanje stvari. Atributi pridruženi ovom elementu mogu sadržavati točne datume ili godine (ili stoljeća), te podatke koji se odnose na prijašnje vlasnike rukopisa, sadašnje vlasnike, povijest snimanja (tj. digitalizacije) rukopisa, povijest dostupnosti... (`<origin>`, `<provenance>`, `<acquisition>`, `<recordHist>`, `<p>`, `<custHist>`, `<availability>`, `<adminInfo>`).

Element `<msAdditional>` daje sve dodatne informacije o predlošku, te nije potrebno ponavljati one podatke koji su već zapisani.

⁶⁹ Burnard et al., 7.

⁷⁰ Galić Bešker (2012), 130.

```

<additional>

<listBibl>
<bibl id="IMEV123">
<title>Index of Medieval Verse</title>
<!-- other bibliographic details for IMEV here -->
<biblScope>123</biblScope>
</bibl>
<!-- other bibliographic records relating to this ms here -->
</listBibl>
<recordHist>
<source><p>Information transcribed from
<ref target="IMEV123">IMEV 123</ref>
</p></source>
<!-- ... -->
</recordHist>

```

Slika 12 – Historical and Curatorial Information⁷¹

Element <custHist> opisuje povijest i tijek skrbništva nad rukopisom. Može bilježiti i svaku promjenu koja se tiče kako vlasništva, tako i postupanja prema predlošku (<p>, <date>, <custEvent>). Npr.:

```

<custHist>
<p>Conserved between March 1961 and February 1963 at Birgitte Dalls
Konserveringsv&aelig;rksted.</p>
<p>Photographed in May 1988 by AMI/FA.</p>
<p>Dispatched to Iceland on 13 Nov 1989.</p>
</custHist>

```

Slika 13 – Historical and Curatorial Information⁷²

⁷¹ Burnard et al., 8/9.

⁷² Isto, 9.

Nešto složeniji primjer koji nam daju Burnard et al. je sljedeći:

```
<custHist>
<date notBefore="1961-03" notAfter="1963-02"></date>
<custEvent type="conservation">
<p>Conserved between March 1961 and February 1963 at Birgitte Dalls
Konserveringsv&aelig;rksted.</p></custEvent>
<custEvent type="photography">
<date notBefore="1988-05-01" notAfter="1988-05-30">May 1988</date>
<p>Photographed in May 1988 by AMI/FA.</p></custEvent>
<custEvent type="transfer/dispatch">
<date value="1989-11-13">13 November 1989</date>
<p>Dispatched to Iceland.</p></custEvent>
</custHist>
```

Slika 14 – Historical and Curatorial Information⁷³

Ovaj element može sadržavati i <listBibl> te <surrogates>. Opis može opisati i neka druga djela iz bibliografije koja opisuju predložak koji konkretno opisujemo, a s druge strane može davati informacije o kopijama, fotografijama ili nekim trećim oblicima na kojima se predložak nalazi.

Ako pojedini rukopis ima neki dodatni materijal (rukopisni ili neki treći koji je umetnut u izvornik), uvodimo element <msPart>. U tom bi se elementu, dakle, imao opisati umetak za koji pretpostavljamo da je autorov. U slučaju kad nije sigurno da je umetak dodan od strane autora, već je moguće da je umetak upisan od primjerice nekog kasnijeg vlasnika ili pisca (koji je želio „nešto popraviti“), uvodimo element <accMat>:

```
<accMat>
<p>A slip in &Aacute;rni Magn&uacute;sson's hand has been stuck to the
pastedown on the inside front cover; the text reads:<q>&THORN;idreks
S&oslash;gu &thorn;essa hefi eg feiged af Sekreterer Wielandt Anno 171
5 i Kaupmanna h&oslash;fn. Hun er, sem eg sie, Copia af Austfirda
b&oacute;kinni (Eidag&uacute;s) en<expan>n</expan> ecki progenies
Br&aelig;dratungu bokarinnar. Og er &thorn;ar fyrer eigi i
allan<expan>n</expan> m&uacute;ta samhlioda
&thorn;<expan>eir</expan>re er Sr Jon Erlendz son hefer ritad fyrer
Mag. Bryniolf. &THORN;esse &THORN;idreks Saga mun vera komin fra Sr
Vigfuse &uacute; Helgafelle.</q></p>
</accMat>
```

⁷³ Isto.

Projekt MASTER, već je prije spomenuto, nije uspio u mjeri kako se to očekivalo. Ovdje se neće ulaziti u razloge, nije ni vrijeme ni mjesto. Neke knjižnice⁷⁵ su pokušale nastaviti s projektom, no rezultati su na čekanju ili mi nisu postali poznati do zaključenja ovog rada. Uglavnom, opisivali rukopis pomoću MASTER-a, ISBD-a, PPIAK-a ili MARC21-a, fundamentalno je da identificiramo autora, naslov i opišemo u odgovarajućim crtama sadržaj rukopisa, te načinimo što je moguće detaljniji materijalni opis. Ponovit ću: tiskana knjiga nije jedinstvena, rukopis jeste. U sljedećem će se poglavlju dati opis nekoliko rukopisnih predložaka koje se nalaze u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* NSK, i to u već izrađenim zapisima, a jedan ću predložak samostalno izabrati te izraditi za njega zapis u XML-u.

⁷⁴ Isto, 10.

⁷⁵ Primjerice, Nacionalna knjižnica Češke Republike.

3. PRIMJENA ISBD(A)-a i MARC-a U ZBIRCI RUKOPISA I STARIH KNJIGA NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU

3.1. Zbirka rukopisa i starih knjiga NSK – ustroj, prikupljanje građe, postupanje s građom i njezino korištenje

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu postoje četiri posebne zbirke („Zbirke građe posebne vrste“). To su: *Zbirka rukopisa i starih knjiga*, *Grafička zbirka*, *Zbirka zemljovida i atlasa* i *Zbirka muzikalija i audiomaterijala*.

Zbirka rukopisa i starih knjiga sastoji se od *Zbirke rukopisa* i *Zbirke starih knjiga*. Te dvije zbirke čine cjelinu, posebnu „knjižnicu u knjižnici“ u okviru Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Zbirka rukopisa i starih knjiga utemeljena je 1894. kao poseban odjel Kraljevske sveučilišne knjižnice. Temeljna je zadaća odjela prikupljanje i čuvanje najvrjednijeg dijela hrvatske pisane baštine. Rukopisnu građu čine kodeksi, rukopisi i rukopisne ostavštine, potom arhivski fondovi pravnih osoba, manje rukopisne zbirke oblikovane prema zemljopisnom, povijesnom ili nekom trećem kriteriju. Knjižnica, uglavnom „konspirativno“ i diplomatskim kanalima, prikuplja (kupuje ili biva donirana) stare i rijetke knjige. U ovoj zbirci se uglavnom pohranjuju knjige tiskane od početka tiskarstva pa sve do 1835. godine.⁷⁶

⁷⁶ Usp. *Zbirka rukopisa i starih knjiga. Povijesni prikaz. Djelatnost.* // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01].

Fond zbirke sadrži mnoštvo rukopisnih ostavština,⁷⁷ dopisništvo s približno sto tisuća pisama te 3670 signatura pojedinačnih rukopisa (1720 na hrvatskom jeziku, 920 na latinskom, 454 na njemačkom, 230 na talijanskom itd.). Signature rukopisa označene su prefiksom R i tekućim brojem počevši od 3001 nadalje. *Zbirka starih knjiga*, s evidencijom iz 2012., broji 9236 jedinica (10 295 svezaka), a knjige su raspoređene u deset skupina (prva skupina „RI“ su inkunabule). Signature starih knjiga označene su prefiksom R iza kojeg slijedi rimski broj koji označava jednu od deset skupina. Nadalje, signaturi se dodaje oznaka bibliografskog formata (2°, 4°, 8° i 16°) i tekući broj koji označava smještaj knjige na polici. Najbrojnija je skupina hrvatskih knjiga (*Croatica*) u kojoj oznaci bibliografskog formata prethodi veliko slovo od „A“ – glagoljske knjige, pa do „G“ – novije hrvatske knjige (primjerice: RIIA-8°, dakle radi se o hrvatskoj glagoljskoj knjizi veličine *osmine*).

Ovako izgleda prikaz skupinâ ručno tiskanih knjiga u *Zbirci*:

RI – inkunabule

RII – hrvatske knjige (nacionalna zbirka *Croatica*)

RII A glagoljske knjige

RII B knjige na hrvatskoj ćirilici

RII C knjige iz Dubrovnika, Dalmacije, Hrvatskog primorja i Istre

RII D kajkavske knjige

RII E knjige iz Slavonije, Like, Bosne te knjige Bunjevaca i gradišćanskih

Hrvata

⁷⁷ Osnovna podjela rukopisne ostavštine kao cjeline: „radni rukopisi“ (ne moraju biti uvijek i autografi), „korespondencija“, „osobni dokumenti“ i „zbirka“ (*miscellanea*). Moguće su i potpodjele u svakoj od skupina. Izvor za ovaj podatak mi je podastrijela dr. I. Galić Bešker. Inače, u knjižnici se ostavštine mogu katalogizirati pod svojim jedinstvenim brojem, ili se pak građa odvaja i raspoređuje te se posebno obrađuje i smještava u odgovarajuće zbirke. To ovisi kako o vremenu obrade, tako i o procjeni same knjižnice.

RII F knjige hrvatskih pisaca na stranim jezicima

RII G novije hrvatske knjige

RIII – srpske, crnogorske i makedonske knjige

RIV – slovenske knjige

RV – partizanski tisak (knjige i periodika)

RVI – strane rijetke knjige

RVII – novine i časopisi

RVIII – plakati, oglasi, leci i drugi tiskopisi

RX – novinski izresci

RXI – pretisci i preslike.⁷⁸

Nešto o samom sadržaju fonda. Prvo o zasebnim cjelinama. Kao zasebne cjeline u *Zbirci* su pohranjene Knjižnica obitelji Zrinski (424 signature knjižne građe) te Knjižnica obitelji Kušević (1114 signatura knjižne građe). Zbirka obitelji Zrinski nabavljena je 1892., a zbirka obitelji Kušević 1959. godine.⁷⁹ Jezgru knjižnog fonda *Zbirke starih knjiga*, uz ove dvije ostavštine, čini i knjižnična zbirka Ljudevita Gaja.

U povodu 400. obljetnice osnutka Knjižnice – a 1607. utemeljena je isusovačka gimnazijska knjižnica čiji je fond postao mini temelj današnje

⁷⁸ Cijelu shema – uz određene korekcije – preuzeta je s mrežne stranice: Zbirka rukopisa i starih knjiga. Fond zbirke. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01].

⁷⁹ Usp. Isto. Također usp. Kosićev članak „Pregled povijesti najdragocjenijega fonda u Zbirkama građe posebne vrste“ (*Blago nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*) koji detaljno opisuje prispjeće *Bibliothecae Zrinianae* u Kraljevsku sveučilišnu knjižnicu u travnju 1892. iz Beča (35-37), kao i otkup obiteljske knjižnice Kušević Budisavljević („blago“ su godinama vrijedno prikupljali Franjo i Josip Kušević u 18. i 19. stoljeću); zbirka je iznimno vrijedna: „...[u] njoj se danas nalazi ukupno 1916 svezaka tiskanih djela te 343 sveska rukopisa [među kojima su]... dva zajedno uvezana prvotiska sv. Augustina...“ (65). Kosić vrlo opširno piše i o knjižnoj zbirci Ljudevita Gaja (37-42), knjižnici obitelji Gagliuff-Mérey, Milana (Augusta) Šenoe, Luje (Ive) Vojnovića, Nikole Miličevića, Milutina (Ivana, Matije, Vladimira Frana) Mažuranića, Đure (Vladimira) Nazora, Stjepana Ivšića... sve to kronološkim redom, počevši od 1607. godine pa do 2006. godine (20-93). Vrijedne knjige i rukopisi, ostavštine i pisma, drame i geografske karte, cijele biblioteke, i dalje se otkupljuju svake godine, uz poseban slijed i postupak.

Nacionalne i sveučilišne knjižnice – čija se proslava desila svečanom akademijom i izdavanjem Kataloga izložbe 22. veljače 2007., objavljena je monografija pod nazivom „Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu“.⁸⁰ Autori su u posebnom opsežnom poglavlju izdvojili, pobrojali te opisali (uz obvezan slikovni prikaz) sva najvažnija djela – *knjiško blago* – NSK. Izdvojit ću nekoliko desetaka ponajvažnijih djela iz fonda (zaključno s 1835. godinom) sa signaturom, a kasnije ćemo vidjeti kako su neke od tih jedinica knjižnične građe stručno obrađene u samom katalogu.⁸¹

- I. **Vinodolski zakonik.** Glagoljicom pisani zbornik pravnih normâ iz 1288., sadrži 77 članaka. 14 listova, pergament, glagoljski kurziv. NSK ima primjerak prijepisa iz 16. st. [Sign. R 4080]
- II. **Istarski razvod.** Pravni spomenik kojim se uređuju granice između feudalnih gospodara i komuna iz 13./14. st. Glagoljski kurziv, 35 listova, prijepis iz 16. st. [Sign. R 3677]
- III. **Gregorius XI, Papa.** Bula pape Grgura XI. izdana pavlinima u Avignonu 16. prosinca 1371. Pergament, glag. ustav, 1 list (32x60 cm). [bez signature]
- IV. **Mavrov brevijar.** Brevijar popa Mavra napisan u dvama stupcima po 30 redaka ustavnom glagoljicom, 417 listova, pergament, 1460. [Sign. R 7822]
- V. **Petrisov zbornik.** Najopsežniji i po mnogima najzanimljiviji hrvatskoglagoljski srednjovjekovni rukopisni zbornik (350 listova), 1468. [Sign. R 4001]
- VI. **Humski brevijar.** *Časoslov slavinskim êzikom pismenni glagolskimi*, 15. st., pergament, glag. ustav. [bez signature]

⁸⁰ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. [autori Josip Bratulić, Stjepan Damjanović ; ilustracije Darko Čizmek, Sonja Hrelja, Sanja Vešligaj ; urednik Ivan Kosić]. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007. Velik dio posla oko knjige napravili su akademici Josip Bratulić i Stjepan Damjanović, a stručni, savjetnički i tehnički dio pao je na leđa mnogobrojnim vrsnim znanstvenicima i djelatnicima Knjižnice.

⁸¹ V. Isto, 96-143. Izbor iz djela je osobni. Dakako, postoji još mnoštvo vrijednih spisa koje zbog objektivnih razloga nisam uvrstio u ovaj popis najvrjednijeg knjiškog blaga NSK.

- VII. **Hilarius Pictaviensis.** Teološka rasprava *De Sancta Trinitate libri XII.* Sv. Hilarija, biskupa i crkvenog naučitelja iz 4. st., jedan od najvrjednijih rukopisa u Hrvatskoj uopće; humanistika, 2. pol. 15. st., pergament, 134 lista; rukopis potječe iz bogate knjižnice kralja Matijaša Korvina. [Sign. R 4071]
- VIII. **Misal po zakonu rimskoga dvora.** Najstarija hrvatska tiskana knjiga iz 1483., 219 listova, papir, glagoljica. Prvi je to europski misal koji nije tiskan latinskim jezikom i pismom. [Sign. RI-4°-62 a, b]
- IX. **Compendium theologiae ueritatis... Albertus Magnus.** Djelo sv. Alberta Velikog iz 1483., 98 listova, papir, lat. [Sign. M 1391-16*]
- X. **Oratio in funere... Nikola Modruški.** Posmrtni govor na grobu kardinala Riarija iz 1484., papir, lat. [Sign. NSK Zagreb RI-8o-21 (sig. vet. R 51)]
- XI. **La Divina Commedia. Dante Alighieri.** 309 listova, tiskar je bio Lastovljanin Boninus de Boninis (Dobrić Dobrićević); 1487., papir. [Sign. RI-2o-11]
- XII. **Baromićev brevijar.** Četvrta po starosti hrvatska inkunabula (1493). Spis je tiskan glagoljicom na papiru, ima 544 lista. [bez signature]
- XIII. **De ingenuis moribus ac liberalibus studiis. Petar Pavao Vergerije.** Autor je prvi humanistički pedagog, a ovo je djelo – inače značajno u shvaćanju renesansnog odgoja i obrazovanja – prva tiskana knjiga jednog hrvatskog mislioca uopće (1471). U NSK je izdanje iz 1497., 76 listova, papir, dakako lat. [bez signature]
- XIV. **De institutione bene vivendi per exempla sanctorum. Marko Marulić.** Prijevod djela je: Uputa u blažen život po primjerima svetaca. Zbirka od šest knjiga iz 1506., 660 str., NSK posjeduje venecijanski („Venetijs“) prvotisak. [bez signature]
- XV. **Encyclopaediae seu Orbis disciplinarum tam sacrarum quam prophanarum... Pavao Skalić.** Veliko („enciklopedijsko“ – prvi put upotrebljen ovaj termin u europskoj pisanoj tradiciji) djelo; 755 str. s kazalom, 1559. [Sign. RIIF-8°-616]
- XVI. **Novi Testament.** *Prvi del Novoga Testamenta...* Izdanje hrvatskih protestanata iz 1562. (glagoljica) i 1563. (ćirilica). *Drugi del* izdan 1563.

s pregovorima Primoža Trubara, Antuna Dalmatina i Stipana Konzula. [Sign. RXI-8°-26]

- XVII. **Piesni razlike. Dinko Ranjina.** Ovu zbirku pjesama iz 1563. krasi lijepo oblikovan bakropisni portret, kao i naslovna stranica. 164 lista, ilustrirana slika autora. [Sign. RIIC-8°-75]
- XVIII. **Clavis Scripturae Sacrae seu De sermone Sacrarum literarum. Matija Vlačić Ilirik.** Golemo djelo („Ključ Svetog pisma“) našeg najznačajnijeg protestantskog filozofa i teologa, prvotisak iz 1567., ukupno oko 3350 str.⁸² [Sign. RIIF-4°-66]
- XIX. **Kronika vezda znovich zpravliena kratka szlouenzkim iezikom. Anton Vramec.** Taj zagrebački kanonik je u Ljubljani 1578. izdao na 65 listova pregled svjetske i domaće povijesti. Sačuvana su samo dva primjerka (navodno je djelo bilo spaljivano): jedan primjerak u Ljubljani, drugi u NSK. [Sign. RIID-8°-108]
- XX. **Dello stato delle repvbliche secondo la mente di Aristotle con esempi moderni. Nikola Vitov Gučetić.** U djelu autor analizira dotadašnje doktrine o državi i teorije o društveno-gospodarskim odnosima. Venecija, 1591., 449 str. [Sign. RIIF-8°-318 a, b, c]
- XXI. **Nova de vniversis philosophia libris quinquaginta comprehensa. Frane Petrić.** *Nova sveopća filozofija* (Venecija, 1593., latinski i grčki tekst, 294 lista s razl. pag.) bila je na popisu zabranjenih knjiga. U NSK je usvojena odrednica „Petrić, Frane“, dok mnogobrojni znanstvenici (poput pisaca u zborniku, Bratulića i Damjanovića) pišu i Petriš, i Petris, i Patricius... [Sign. RIIF-4°-43]
- XXII. **Dictionarius quinque nobilissimarum Europae linguarum : Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae. Faust Vrančić.** *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika* prvi je hrvatski samostalno tiskani rječnik, tiskan u Veneciji 1595.; 132 str., oko 5800 hrvatskih riječi (čakavskih, štokavskih). [Sign. RIIC-8°-59 primj. a, b, c]

⁸² Izvorno bazelsko izdanje u trezoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice autor rada je imao u rukama negdje u prosincu 2005. ili siječnju 2006. godine, kada je dovršavao diplomski rad na Hrvatskim studijima (Kro/Fil) na temu biblijske hermeneutike M. Vlačića Ilirika. Ovaj novi „kontekst“ istraživanja zadaje novu paradigmu u „obradi“: više se ne gleda sâm sadržaj, već forma(lnost) same knjige, rukopisa; njeno „tijelo“, podatci važni za obradu, kolofon, hrbat, materijal na kojem (čemu) je sadržaj zabilježen, godina izdanja, izdavač, jezik i pismo teksta, neke druge značajne stvari za izdanje i sl.

- XXIII. **Institvcionvm lingvae Illyricae libri dvo. Bartul Kašić.** Prva gramatika hrvatskog jezika. Elementi štokavskog i čakavskog govora ikavskoga tipa. Rim, 1604., 189 str. Usvojena odrednica u NSK je „Kašić, Bartol“. [Sign. RIIC-8°-186]
- XXIV. **Piesni Marina Darxichia vriedno stavgliene s mnosim drvsim liepim stvarmi. Marin Držić.** Držićeve petrarkističke pjesme u tradiciji Š. Menčetića i Dž. Držića. Venecija, 1607., 52 str. [Sign. RIIC-16°-166 Privez 1]
- XXV. **De resolvitione & compositione mathematica libri qvinque. Marin Getaldić.** Djelo postumno tiskano u Rimu u pet knjiga, provodi glavnu zamisao o primjeni metode analiza-sinteza (*resolutio-compositio*) jednako pri algebarskoj kao i pri geometrijskoj analizi; 1630., 343 str. [Sign. NSK Zagreb RIIF-4o-243 (sig. vet. II-3.703)]
- XXVI. **Ritual rimski. Bartul (Bartol) Kašić.** Djelo se koristilo u hrvatskim crkvama više od 300 godina, te je bitno utjecalo na standardizacijski tijek hrv. jezika. Za književni jezik autor svjesno odabire štokavsku jekavicu. Mnogobrojna izdanja u tisućama primjeraka. Rim, 1640., 450 str. [Sign. RIIC-8°-10 a, b, c, d, e, f, g]
- XXVII. **Adrianszkoga mora Syrena. Petar Zrinski.** Petar prepjevao s mađarskoga spjev brata Nikole. Venecija, 1660., 332 str. [Sign. RIID-4°-1 a, b, c; također usp. Sign. Knj. Kušević L X-4°-4; Sign. R 1.906]
- XXVIII. **De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex. Ivan Lučić.** Fundamentalno djelo oca moderne hrvatske historiografije. Opis povijesti hrvatskih zemalja od prapovijesti do 15. st. Amsterdam, 1666., 474 str. [Sign. NSK Zagreb RIIF-4o-289]
- XXIX. **Dictionar ili Réchi szlovenszke zvegega ukup zebrane... Juraj Habelić.** Prvi kajkavsko-hrvatski rječnik. Graz, 1670., 462 str. [Sign. RIID-16°-50 a, b]
- XXX. **Vila slovinka Givrgia Barakovicchia Zadranina v cettare varsti petya sloxena... Juraj Baraković.** Spjev u 13 pjevanja. Venecija, 1682., 272 str. [Sign. RIIC-16°-116]
- XXXI. **Osman. Ivan Gundulić.** *Pripisan po Stiepu Vize Valouichia.* Povijesno-romantični ep u dvanaest pjevanja. Rukopis iz 1689., 218 listova, lat. kurziva. [Sign. R 4109]

- XXXII. **Croatia rediviva. Pavao Ritter Vitezović.** *Oživjela Hrvatska* je spoj povijesnih činjenica i maštarija. Zagreb, 1700., 32 str. [Sign. RIIF-8°-104]
- XXXIII. **Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium...** **Ivan Bilostinac (Belostenec).** Veliki dvodijelni rječnik, jedinstvena ilirska i latinska riznica riječi. Zagreb, 1740., 1943 str. [Sign. NSK Zagreb RIID-8o-274 (sig. vet. R 1.533)]
- XXXIV. **Czviyt razgovora naroda i jezika illirickoga alliti arvackoga. Filip Grabovac.** Dva dijela: u prvom moralno-poučni tekstovi kršćanskog svjetonazora, u drugome tekstovi religioznoga i svjetovnog sadržaja u stihu i prozi u kojima se kroničarski pripovijedaju događaji iz hrvatske povijesti. Venecija, 1747., 526 str. [Sign. R 1.453]
- XXXV. **Annuae sive Historia...** **Adam Baltazar Krčelić.** Rukopis (papir) na 734 str. sadrži neprocjenjivu zbirku godišnjih izvješća, ljetopisa, kronika, popisa svjetovnih, crkvenih, vojnih vlasti, moćnih obitelji, samostana, kulturnih djelatnika između 1749. i 1774. [bez signature]
- XXXVI. **Razgovor ugodni naroda slovinskoga...** **Andrija Kačić Miošić.** Najpropulzivnije djelo po broju izdanja i po broju čitatelja u povijesti stare hrvatske književnosti. Štokavska ikavica, asimetrični epski deseterci, drugo izdanje obimnije od prvoga (a to prvo izašlo 1756. na 394 str. u Veneciji). [Sign. RIIC-16°-121]
- XXXVII. **Philosophiae naruralis theoria redacta ad unicum legem virium in natura existentium. Josip Ruđer Bošković.** *Teorija prirodne filozofije* kao jedno od najznamenitijih djela nekog Hrvata uopće. Izvorna dinamističko-atomistička teorija umjesto dotadašnje mehanicističko-korpuskularne. Beč, 1758., 322 str. [Sign. RIIF-8°-504]
- XXXVIII. **Satyr iliti Divyi csovik u vershe Slavoncem. Matija Antun Relković.** Satirično-narativni spjev u 11 pjevanja o ljepoti slavonske zemlje i zapuštenosti slavonskog seljaka (82 nepaginirane stranice). Dresden, 1762. [Sign. RIIE-16°-30]
- XXXIX. **Disertatia iliti Razgovor darovan gospodi Poklisárom zakonskim i buduchjem Zakonotvorzem...** **Janko Drašković.** Brošura od 23 str. je politički, kulturni i gospodarski program hrvatskih preporoditelja pisana

štokavskim (makar je Drašković bio kajkavac). Karlovac, 1832. [Sign. RIID-8°-252 a, b, c]

- XL. **Još Horvatska nij' propala. Ljudevit Gaj.** Zbirka ilirskih budnica (27 pjesama na 22 lista) iz otpr. 1850. Pjesme su nastajale dulji niz godina. [bez signature]
- XLI. **Danica horvatska, slavonska i dalmatinska. / Urednik Ljudevit Gaj.** Prvo ime za književni časopis *Danicu* hrvatskih preporoditeljâ Gaja, Babukića, Rakovca, Vraza, Demetra, Šuleka. Prvi broj s datumom 10. prosinca 1835. Izlazio je jednom tjedno sve do 30. prosinca 1848. u Zagrebu. [serijska publikacija, pohranjena u *Zatvorenom spremištu* pod Sign. 90.052].

Pod „osobito vrijednu građu“ spadaju „rukopisi“, „rukopisne ostavštine“ i „stare knjige“.⁸³ Najvrjedniji rukopisi u *Zbirci* su *Vinodolski zakon*, *Mavrov brevijar*, *Petrisov zbornik*, *Vrbnički statut* (16. st., pergamena, glagoljski ustav) i *Istarski razvod* (prijepis na papiru iz 16. st.). U zbirci su još *Poljički statut* (17. st., papir, pisan *bosančicom*), potom od rukopisa na latinici *De Sancta Trinitate*, rukopis djela crkvenog oca Hilarija iz Potiersa (Hilarius Pictaviensis, 15. st., pergamena, humanistika), izvorni rukopis djela *Adriai tengernek syrenaya* (prva pol. 17. st., papir), te izvorni rukopis epa *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića Sačuvani su i brojni prijepisi Gundulićeva djela *Osman* te prijepisi značajnih djela hrvatske književnosti iz starijih razdoblja. Među vrijednom rukopisnom građom pohranjene su rukopisne ostavštine istaknutih i zaslužnih pojedinaca (primjerice, ostavštine Franje Bučara, Ante Cilige, Franje Fanceva, spomenuta zbirka Ljudevita i Velimira Gaja, potom Baltazara Adama Krčelića,

⁸³ Usp. Zbirka rukopisa i starih knjiga. Osobito vrijedna građa. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01].

Franje Kuhača, Vatroslava Jagića, Miroslava Krleže, Eugena Kumičića, Eugena Kvaternika i mnogih drugih).⁸⁴

Samo prikupljanje građe prolazi kroz nekoliko unaprijed zadanih kriterija.⁸⁵ Svaka nabavljena knjižnična zbirka prolazi kroz strogu selekciju. Izdvaja se najvrjedniji dio fonda te se pohranjuje u *Zbirku starih knjiga*. Knjige se iz knjižnične zbirke izdvajaju prema bibliografskom kriteriju i s obzirom na postojeći knjižni fond *Zbirke rukopisa*. Bibliografskom kriteriju podliježu knjige tiskane ručnim tehnikama od pojave tiska do sredine 19. stoljeća. Ako već postoji primjerak stare knjige u *Zbirci*, novi se primjerak može u nju uvrstiti kao drugi po redu i obično se označava kao „primjerak b“. Treći i svaki sljedeći primjerak se odabire prema očuvanosti i stanju prethodnog primjerka, te prema značenju naslova i djela. Potom se primjerci označavaju malim slovom abecede („primjerak a“, „primjerak „b“, primjerak „c“...“).⁸⁶

Već je spomenuto na koji je sve način veći dio fonda dospio u *Zbirku*. Važno je također napomenuti: osim kupnjom ili darom, treći način dolaska do

⁸⁴ Usp. Isto, pa dalje: „Obiteljske ostavštine obitelji Brlić i Mažuranić, obitelji Vojnović te arhiv lista *Nova Evropa* također su pohranjeni u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*. Treba spomenuti i arhive pojedinih listova koji su izlazili kratkotrajno od kraja 19. st. do međuraća te arhive pojedinih bratovština, društava te obrazovnih i visokoškolskih ustanova. (...) Uz najstariju hrvatsku knjigu *Misal po zakonu rimskoga dvora* (1483), koja se čuva u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*, treba spomenuti još i knjige tiskane latinicom i hrvatskom ćirilicom. Ivan Belostenec, Ruđer Josip Bošković, Matija Divković, Marin Držić, Marin Getaldić, Ivan Gundulić, Juraj Habdelić, Andrija Kačić Miošić, Antun Kanižlić, Bartol Kašić, Matija Petar Katančić, Baltazar Adam Krčelić, Hanibal Lucić, Ivan Lučić, Marko Marulić, Jakov Mikalja, Franjo Petrić, Dinko Ranjina, Matija Antun Relković, Benedikt Stay, Matija Vlačić Ilirik, Pavao Ritter Vitezović, Antun Vrančić, Faust Vrančić samo su neki od značajnih autora čija se djela čuvaju u *Zbirci starih knjiga*.“ Inače, najvrjednija djela hrvatske kulturne baštine digitalizirana su i mogu se pretraživati i pregledavati u pojedinim digitalnim zbirkama koje su dostupne na mrežnoj stranici <https://digitalna.nsk.hr/pb/> [pregledano: 2018-08-02]. Dalje, referentna građa (a u nju spadaju bibliografije, inventari, katalozi, leksikoni...) koja spada pod ovaj odjel nalazi se u čitaonici *Zbirke* te se može nesmetano koristiti za rad odmah. Korisnicima i istraživačima dostupni su abecedni katalozi rukopisa, knjiga i periodike te predmetni katalog rukopisa. Posebni su katalozi izrađeni za knjižnične zbirke obitelji Zrinski i obitelji Kušević te za orijentalnu zbirku obitelji Muhić, koja je također pohranjena u *Zbirci rukopisa*. Abecedni katalozi izrađeni su još za sljedeće zbirke: stara periodika, osmrtnice, brošure i partizanski tisak te za arhiv lista *Nova Evropa*. Svekolika rukopisna i knjižna građa koja se čuva u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* pretraživa je i u digitaliziranim katalozima te u *online* katalogu. Građa pohranjena u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* može se koristiti samo u čitaonici *Zbirke* uz prethodnu najavu i u redovito radno vrijeme *Zbirke*. U čitaonici *Zbirke* dostupna je i priručna zbirka, koja se može koristiti u redovito radno vrijeme *Zbirke* i bez prethodne najave. Mikrofilmska i druga snimanja provode se i obavljaju isključivo za potrebe znanstvenih istraživanja.

⁸⁵ Koristio sam interne podatke i upute koje mi je dala mentorica na stručnoj praksi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, dr. Irena Galić Bešker, koja je voditeljica *Zbirke rukopisa i starih knjiga* u toj ustanovi.

⁸⁶ Usp. Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK. // Dokument *Zbirke rukopisa i starih knjiga* NSK.

vrijednog fonda je razmjena. Knjižni fond se izgrađuje i upotpunjava prema bibliografskim zapisima u katalogu *Desiderata* te uvidom u postojeći knjižni fond. Razumljivo, prednost u nabavi imaju naslovi iz nacionalnog fonda *Croatica* koji još nisu nabavljeni i uvršteni u *Zbirku starih knjiga*. Ovisno o financijskim mogućnostima – a ipak je ova *Zbirka* jedna od najvažnijih u cjelokupnoj hrvatskoj knjižničarskoj galaksiji – nabavljaju se vrijedne knjige i rukopisi, dok nešto skuplji primjerci čekaju bolja vremena.⁸⁷

Dakle, nakon nabave, označavanja (signiranja) skupine i veličine, slijedi stručna obrada knjižnične građe. Deskriptivna (formalna) obrada, kao i sadržajna („stvarna“), obavljaju se u odvojenim odjelima Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Deskriptivnu obradu građe obavljaju stručno osposobljeni knjižničari u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*, dok je sadržajna obrada raspoređena na više lokacija u NSK.

3.2. Deskriptivna obrada rukopisa na primjeru rukopisne građe u NSK

Obrada rukopisa (ali i inkunabula) opisana je u već citiranom, iznimno vrijednom i važnom, članku Irene Galić Bešker „Rukopisi i inkunabule u kataložnom opisu“.⁸⁸ Autorica – inače i voditeljica *Zbirke rukopisa i starih knjiga* NSK – piše o dvama sustavima u opisivanju rukopisa i inkunabula u matičnoj kući: Jedan je format za strojno čitljive kataloge (MARC), a drugi je XML. MARC se uz pomoć određenih pomagala može konvertirati u XML, no

⁸⁷ NSK ima ograničen budžet za nabavku starih i rijetkih knjiga (prema riječima dr. Galić Bešker upućenom autoru rada).

⁸⁸ Galić Bešker, Irena. Rukopisi i inkunabule u kataložnom opisu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 3-4(2012), 119-138. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/106579> [pregledano: 2018-08-06].

obratno ne vrijedi. Katalogizatori u NSK rabe format MARC21 (zamjena za prijašnji UNIMARC) za bibliografski opis podataka (programski sustav *Aleph*).

A sada o *kataložnom opisu*. Postoje posebna pravila i smjernice⁸⁹ za kataložno opisivanje: 1. kodeksa i ranonovovjekovnih rukopisa, 2. pojedinačnih novovjekovnih rukopisa, 3. rukopisnih ostavština i 4. zbirki¹ ustrojenih po nekom načelu.

- 1) *Kodeksi i ranonovovjekovni rukopisi*. Kodeksi su rukopisi nastali do izuma tiska, iznimno i nakon izuma. Rukopisi ranog novovjekovlja su po svojem izgledu i vrijednosti vrlo slični kodeksima. Izvor podataka za kataložni opis je sam rukopisni predložak. Unutar predloška redosljed izvora podataka određen je na sljedeći način: naslovna stranica (ako se može utvrditi), kolofon, naslov nad tekstom, incipit, eksplicit, tekst rukopisnog predloška, omot. Ako se naslov ne može utvrditi prema rukopisnom predlošku, tada se utvrđuje prema drugim izvorima (ovim redosljedom): drugi rukopisni predložak jedinice građe, objavljeno izdanje jedinice građe, bibliografski izvori, neki drugi izvori. U napomeni se tada navodi iz kojeg je izvora preuzet stvarni naslov za rukopisni predložak. Ako se pak stvarni naslov utvrđuje prema izvorima koji nisu rukopisni predložak, tada se postupa na dva načina: Za rukopise djela koja nisu objavljena kao stvarni naslov uzima se naslov koji je uobičajen u znanstvenoj literaturi (prvi način); za rukopise djela koja su objavljena tiskom kao stvarni naslov uzima se naslov najboljeg izdanja (drugi način). Primjer ovog drugog načina bila bi *Historia Salonitana* (uz komentar: „Naslov uobičajen u znanstvenoj tradiciji uzima se kao stvarni naslov djela čiji je naslov na rukopisnom predlošku zabilježen kao *Chronica Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*). Dalje, liturgijskim kodeksima srednjeg i ranog novog vijeka stvarni se naslov dodjeljuje prema priručniku *List of Uniform Titles for Liturgical Works of the Latin Rites of the Catholic Church*.⁹⁰ Stvarnim naslovom djela starog i ranog novog vijeka dodjeljuje se uobičajeni ili konvencionalni stvarni naslov. Glede datiranja rukopisnog predloška, naravno da se navodi točna godina nastanka rukopisa ako je to moguće utvrditi. Ako nije, navodi se

⁸⁹ Koriste se neobjavljene smjernice NSK u rukopisu (sic!). Naravno, ta su pravila napravljena prema pravilima ISBD-a, UNIMARC-a, PPIAK-a... Svi su primjeri preuzeti iz tog dokumenta – koji će se za ovu priliku nasloviti: *Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK* – koje je autoru rada ustupila dr. Irena Galić Bešker. Primjeri će biti citirani u navodnicima, bez razmaka.

⁹⁰ Usp. primjerice IFLA-ino mrežno izdanje ovog priručnika na: <https://www.ifla.org/node/1324> [pregledano: 2018-08-19].

približna vremenska oznaka: stoljeće ili desetljeće. Primjer: „, - 14./15. st.“. Skupina 5 ISBD-a je *Materijalni opis*. Podatak o opsegu u toj skupini odnosi se na broj listova / stranica rukopisnog predloška. Navodi se broj listova ili (rjeđe) stranica rukopisnog predloška. Broj listova ili stranica prenosi se s predloška tako da se u opisu navede zadnji numerirani list ili stranica. Tomu se pribrajaju još i prazni listovi ili prazne stranice koje su dio rukopisnog bloka. Primjer: „, - 477, [13]“. Dakle, na 477 stranica ili listova dolazi 13 listića umetnutih u rukopisni blok. Kad niz ne počinje brojem 1 ili I, navodi se raspon brojeva kojima su numerirani listovi ili stranice rukopisnog bloka. Neispravan se podatak o broju listova / stranica ispravlja u uglatoj zagradi, uz kraticu *i.e.* Stvarni se broj listova / stranica navodi u skupini 5, dok se svako odstupanje u numeriranju navodi u skupini 7. Primjer: „, - 58 listova. Napomena: Stanje svežnjića: $a^{2-7} b^{2-7} c^{2-7} d^{1-8} e^{1-8} f^{2-8} g^{1-8} g^{1-6}$.“ Komentar: Nisu svi svežnjići rukopisa ni jednaki ni potpuno sačuvani, stoga se u skupini 7 bilježi stanje svežnjića. Slično je i kad nedostaje određena stranica ili list, tad se taj podatak bilježi u skupini 7 („Napomena: Nedostaje str. 311“). Kad je na predlošku numerirano više od tri niza, svi se nizovi zbroje i navede se jedan brojčani podatak. U napomeni se može navesti kako su nizovi numerirani. Primjer: „, - 274 lista. Napomena: 173, 49, 50, 2 lista“. Kad su svežnjići rukopisnog predloška numerirani s dva ili više nizova, u skupini 5 navodi se numeracija samo prema jednom nizu. U napomeni se navode podatci o preostalim nizovima i načinima numeracije cijelog rukopisnog predloška. Primjer: „, - 60 listova. Napomena: Od lista 23r nadalje naziru se tragovi prijašnje folijacije tako da je list 23 po prijašnjoj folijaciji označen brojem 60. Daljnji su listovi označeni brojevima koji slijede: list 24 brojem 61 itd.“. Glede podatka o broju stupaca, broj stupaca u skupini 5 navodi se kad su stupci na rukopisnom predlošku numerirani. U uglatoj se zagradi može navesti broj stranica. Primjer: „, - 480 stupaca na [240] str.“. U podatku o dimenzijama navode se podatci o dužini i širini rukopisnog predloška. Točne se dimenzije navode u centimetrima i ne zaokružuju se na prvu veću vrijednost punog centimetra. Primjer: „,; 48,2 x 34,2 cm“. Dalje, ISBD-ova skupina 7 za *Napomene* mora biti pažljivo popunjavana zbog redoslijeda koji se mora poštovati. U toj se skupini navode svi ostali podatci o materijalnim pojedinostima koje su značajne za opis rukopisa, te svi ostali podatci koji se odnose na opisani rukopis, a nisu navedeni ni u jednoj prethodnoj skupini ISBD-a. Napomene se mogu navoditi redoslijedom koji je vidljiv u tiskanom katalogu NSK. Napomena o podlozi na kojoj je nastao rukopisni tekst navodi se kao prva napomena u skupini 7. Primjer: „, - Pergamena“. Napomena o

pismu navodi se kao druga napomena u skupini 7, te se pritom rabe uobičajene kratice (*lat.* za latinski, *ćir.* za ćirilicu, *glag.* za glagoljicu, *got.* za goticu). Sve druge vrste pisma se navode u punom obliku (npr. „beneventana, humanistika“). Izgled rukopisnog predloška kodeksa ili vrijednog rukopisa podliježe takvom opisu u kojem se obraća pozornost na raspored tekstualnih dijelova. Napomene o ukrasima navode se većinom uz opis kodeksa, te mogu sadržavati podatke o vrsti i obliku inicijala, o minijaturama, itd. Primjer: „- Minijatura na listu 41r s likom biskupa koji na glavi ima biskupsku mitru i u ruci drži otvorenu knjigu“. Za rukopise koji osim teksta sadrže i notne oznake navodi se napomena o notama i vrsti nota. Glede uveza, sve pojedinosti o načinu uvezivanja rukopisnog bloka navode se u napomeni o uvezu. Primjer: „- Drvene korice presvučene smeđom kožom sa šablonama u slijepom tisku“. Glede podataka o objavljivanju i referentnim djelima, navode se točni podatci o bibliografskoj jedinici u kojoj je rukopis spomenut ili opisan. Primjer: „Kniewald, D. Zagrebački liturgijski kodeksi XI-XV stoljeća // Croatia sacra 10 (1940), str. 101“. Napomena o bibliografskom navodu sadrži podatke o znanstvenom članku u kojem se autor članka bavi liturgijskim kodeksom koji je ovdje opisan. Kad je rukopisno djelo objavljeno kao faksimilno ili kakvo drugo izdanje, u napomeni se navode točni bibliografski podatci o objavljenu rukopisu.

- 2) *Pojedinačni novovjekovni rukopisi.* Naredna se pravila odnose na kataložni opis pojedinačnih rukopisa iz bilo kojeg novovjekovnog razdoblja, bez obzira na to kako su rukopisi nastali (izvorni rukopisi ili prijepisi), bez obzira na podlogu (pergamena, papir), bez obzira na način pisanja (rukom, strojem, računalom). Većina pravila su identična pravilima za 1). Navodim iznimke i osobitosti 2). Ako se naslov rukopisnog predloška utvrđuje prema izvorima izvan predloška, u napomeni se navodi iz kojeg je izvora preuzet stvarni naslov za rukopisni predložak. Primjer: „Systemata varia ad regnum Slavoniae pertinentia. Napomena: Tekst anepigraf. Naslov preuzet iz predloška na signaturi R 3434“. Ovdje se dakle stvarni naslov utvrđuje usporedbom s drugim rukopisnim predloškom. Ako se opisuje pak pojedinačni rukopis koji je pohranjen kao samostalna jedinica ili je izdvojen iz veće zbirke, stvarni se naslov oblikuje prema naslovu koji je naveden na rukopisnom predlošku. Kad stvarni naslov nije moguće s predloška preuzeti, oblikuje se nadomjesni stvarni naslov, i to takav da treba sažeto odražavati prirodu i sadržaj teksta. Dokumenti pravne naravi koji nisu dio nikakve ostavštine ni zbirke opisuju se tako da se stvarni naslov preuzima s

rukopisnog predloška. Kad naslov nije moguće utvrditi prema predlošku, stvarni se naslov određuje prema naravi pravnog dokumenta. Primjer: „Causa comitis Michaelis Ioannis ab Althann contra Magdalenam Grassek Michaelis Ioannis ab Althann contra Magdalenam Grassek anno 1755 levata.“ U komentaru bi trebalo napisati da je stvarni naslov utvrđen prema oznaci sudskog spisa na prednjem dijelu korica rukopisnog bloka i prema sadržaju pravnog dokumenta, prema uobičajenim elementima kao što su intitulacija na početku, kao i konstatacijom da tekst počinje formalnim elementom („*Anno Domini 1755. Die 2-da mensis Decembris in arce et oppido Csak-Tornya*“) koji nije dovoljan za oblikovanje glavnog stvarnog naslova. Postoji nadalje posebno pravilo za privatne pravne spise i javne pravne spise. Za prve spise stvarni naslov se navodi na jeziku kojim je tekst pisan, a podatak o odgovornosti se odnosi na osobu koja je pokrenula parnicu. Stvarni naslov javnih pravnih spisa oblikuje se prema naslovu koji je naveden na rukopisnom predlošku. Ako se naslov ne može utvrditi prema rukopisu, oblikuje se prema samoj naravi pravnog dokumenta. Primjer: „Proglas novoimenovanog providura Dalmacije i Mletačke Albanije.“ Komentar: Stvarni naslov ne može se preuzeti s rukopisnog predloška, stoga se oblikuje prema naravi pravnog dokumenta. Glede datiranja novovjekovnih rukopisa, većina pravila vrijede kao i za 1). Za pojedinačne rukopise navodi se godina nastanka ako je to moguće. Za rukopisni predložak koji je nastajao dulji period, koji može obuhvaćati više desetljeća ili stoljeća, u opisu stoji utvrđen period. Primjer: „ - 15. – 17. st.“. Komentar navodi da je rukopis nastajao od 15. do 17. st. U podatku o popratnoj građi potrebno je navoditi obavijesti o nenumeriranoj građi, poput umetnutih slika, tabela i sl. Uz vrstu pisma mogu se navesti i pojedinosti koje se odnose na podrijetlo rukopisa (autograf, prijepis), na inačicu rukopisa (izvorni tekst ili prijepis), na način organizacije teksta (anopistograf), na način kojim je predložak pisan (rukom, strojem), itd. Primjer: „ - Lat. kurziva, autograf prevoditelja“. Dakle, kad autograf ne pripada osobi koja je ujedno i autor teksta, u napomeni se navodi podatak čiji je autograf (npr. prevoditelj). Imamo još jedan zanimljiv primjer ovdje: „ - Lat. kurziva, pisale tri ruke“. Dakle, vrijedni i savjesni katalogizator trebao bi paziti i na rukopis autora i možebitnih autorâ. Postoje rijetki slučajevi u kojima je utvrđeno da je rukopisni predložak pred nama nastao prepisivanjem već tiskanog djela, te se taj podatak navodi u napomeni o bibliografskoj povijesti djela. Rukopisi u svescima posebna su kategorija za obradu novovjekovnih rukopisa. Jedinica kataložnog opisa može biti rukopisno djelo u svescima. Za rukopisno djelo u svescima izrađuje se jednorazinski

opis u kojem odnosi između cjeline i dijelova mogu biti vidljivi u elementima: stvarni naslov (ISBD skupina 1), materijalni opis (ISBD skupina 5) i napomene (ISBD skupina 7). Glavni stvarni naslov za rukopisno djelo u svescima oblikuje se tako da bude kombinacija zajedničkog stvarnog naslova i podređenog stvarnog naslova. Primjer: „Materia medica. Tomi I-II“. Ovo se rukopisno djelo sastoji od dva sveska, a zajednički stvarni naslov sastoji se od zajedničkog stvarnog naslova i od podređenog stvarnog naslova. Glede datiranja, stvar je jasna kao u prethodnim primjerima. Dakle, navodi se ako je moguće točna godina u kojoj je nastalo rukopisno djelo ili se navodi vremensko razdoblje u kojem je nastajalo djelo sačuvano u rukopisu. Ako se ne može utvrditi točna godina nastanka, u skupini 4 navodi se približna vremenska oznaka stoljeća ili desetljeća. Podatak o opsegu navodi se uz podatak o broju svezaka u okrugloj zagradi i od sljedećeg se podatka o opsegu odvaja zarezom. Primjer: „, - 2 sv. (569, 571 str.)“. Kad se rukopisno djelo sastoji od tri ili više svezaka i kad svaki svezak ima svoju numeraciju, podatak o broju svezaka i o opsegu navodi se tako da se u uglatoj zagradi navede zbroj svih nizova i uz njega riječi „različita paginacija“ ili sličan izraz. Primjer: „, - 8 sv. ([L], 2366 str. s razl. pag.)“. Dakle, ovo se rukopisno djelo sastoji od osam svezaka u kojima glavnom numeriranom nizu prethodi preliminarni niz, označen rimskim brojevima. Ukupan zbroj preliminarnih numeriranih nizova navodi se u uglatoj zagradi. Svaki se svezak u komentaru može posebno opisati (npr. „Sv. 1: VIII, 481 str., sv. 2: VIII, 371 str.“, itd.). Rukopisno djelo u svescima može se opisivati tako da se u skupini 1 navede glavni stvarni naslov koji je zajednički svim svescima, a u napomeni o sadržaju navode se naslovi svih pojedinačnih svezaka.

- 3) *Rukopisne ostavštine*. Nadomjesni naslov uzima se kao glavni stvarni naslov rukopisnih ostavština. Oblikuje se tako da sažeto donosi narav ili sadržaj rukopisnog predloška kojemu se dodjeljuje. Kazala, inventari, popisi i slična pomagala za pretraživanje mogu biti izvor za oblikovanje nadomjesnog naslova rukopisnih ostavština. On se oblikuje tako da počinje osobnim imenom ili nazivom stvaratelja rukopisne ostavštine – stvaratelj može biti osoba ili korporativno tijelo. Podnaslov služi za pojašnjenje o vrsti ostavštine. Primjer: „Obitelj Mažuranić : Rukopisna ostavština“. Nadomjesni stvarni naslov za korespondenciju koja nije dio cjelovite rukopisne ostavštine, već se opisuje samostalno, oblikuje se na isti način kao i naslov rukopisne ostavštine. Prvo se navodi stvaratelj korespondencije, a u podnaslovu se

navodi pojašnjenje. Primjer: „Filip Vukasović : Korespondencija“. Razdoblje koje obuhvaća pojedina rukopisna ostavština ili korespondencija, navodi se kao podnaslov. Kronološki podatci o rukopisnoj ostavštini odnose se na razdoblje i uključuju podatak o najranijoj godini nastanka rukopisa koji je dio cijele ostavštine. Za opis rukopisne ostavštine značajni su podatci o najranijoj i najkasnijoj godini koje su zabilježene na pojedinim rukopisnim predlošcima. Primjer: „Miroslav Krleža : Rukopisna ostavština : 1898 – 1980.“. Kad se opisuje pojedinačno pismo, a ne cijela korespondencija, nadomjesni se naslov oblikuje tako da sadrži osnovne podatke o pošiljatelju i primatelju. Podatak o mjestu i vremenu pisanja navodi se u napomeni. Primjer: „Pismo Miroslava Krleže Mati Meštroviću“. Kad su sačuvani pismo pošiljatelja i odgovor primatelja pisma, glavni stvarni naslov oblikuje se tako da sadrži podatak i o pošiljatelju i o primatelju. Podatak o mjestu i vremenu pisanja navodi se u napomeni. Primjer: „Pismo Antuna Matijaševića Jeronimu Kavanjinu i njegov odgovor Matijaševiću“. Nadalje, podatak o opsegu navodi se tako da se uz brojčani podatak navede riječ *jedinica*. Primjer: „, - 36 jedinica“. Podatak o dimenzijama može biti brojčani podatak ako su svi dijelovi rukopisne ostavštine jednakih dimenzija. No kad je ostavština sastavljena od dijelova različite veličine, podatak o dimenzijama navodi se izrazom *razl. vel.* Primjer: „,; 20 x 15 cm“. Korespondencija koja je sačuvana sadrži pisma pisana na papiru jednake veličine; dimenzije papira se navode u skupini 5. Glede vremena pisanja, u napomenama se mogu pojašnjavati odnosi razdoblja koja su navedena kao podnaslovi glavnom stvarnom naslovu ako se ono ne podudara s razdobljem u kojem je stvaratelj rukopisne ostavštine živio i djelovao. Također, raščlanjenost rukopisne ostavštine na manje skupine i podskupine navodi se u napomeni o sadržaju. Dajem recentan i medijski atraktivan primjer Krležine ostavštine: „, - Rukopisna ostavština Miroslava Krleže raščlanjena je na četiri velike skupine: 1) u skupini A nalaze se Krležina autorska djela, 2) u skupini B nalazi se Krležina korespondencija, 3) u skupini C nalaze se Krležini osobni i obiteljski dokumenti i 4) u skupini D nalazi se preostala građa iz ostavštine (*miscellanea*). Rukopisna ostavština Miroslava Krleže podijeljena je u tri skupine: u skupini A nalaze se tekstovi kojima je Krleža autor, te građakojia posredno ili neposredno ima veze s njim; u skupini B okupljena je Krležina korespondencija, a u skupini C nalaze se dokumenti bračnog para Krleža i tekstovi drugih autora nađeni u Krležinoj rukopisnoj ostavštini.“. Biografski podatci o životu i djelovanju stvaratelja rukopisne ostavštine navode se u

napomeni. Primjer: „, - Vatroslav Jagić (1838. – 1923.) – slavist, sveučilišni profesor i akademik.“.

- 4) *Zbirke ustrojene po nekom načelu.* Ta načela ili kriteriji mogu biti povijesni, zemljopisni ili neki treći. Opisuju se tako da se kao glavni stvarni naslov uzima nadomjesni stvarni naslov. Takav se naslov oblikuje tako da sažeto odražava sadržaj same zbirke. Pojašnjenje može stajati u podnaslovu. Primjer: „Essekiana : zbirka dokumenata osječke gimnazije“. Podatci o razdoblju stavljaju se u podnaslov. Ipak, prema svojoj naravi zbirke su cjeline koje se uvijek mogu upotpunjavati novim jedinicama. Podatak o dimenzijama može biti brojčani podatak ako su sve jedinice u zbirki jednakih dimenzija. Kad je zbirka sastavljena od dijelova različite veličine, podatak o dimenzijama navodi se izrazom *razl. vel.* Primjer: „; 4°“.⁹¹ U napomeni o sadržaju može se opisati sadržaj zbirke.

Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK sadrže i podatke o obradi *pristupnica*.⁹²

Rukopisna građa u abecednom katalogu može biti pretraživa: a) po autoru ili b) po naslovu. Za odabir i oblikovanje autorskih pristupnica i usvojenih pristupnica za stvarne naslove vrijede propisi sadržani u prvom dijelu PPIAK. Autorstvo se rukopisnog predloška utvrđuje prema djelu koje je u njemu sadržano. Utvrđuju se i podatci o odgovornosti koji se navode u opisu i za koje se izrađuje dodatna pristupnica. Kad rukopisni predložak sadrži više različitih pjesničkih sastavaka različitih autora, i kad je ime kompilatora spomenuto u glavnom stvarnom naslovu, predložak se može smatrati djelom „prepisivača“ za kojega se izrađuje autorska neophodna pristupnica. Kad pak rukopisni predložak sadrži tekst školskog ili visokoškolskog predavanja, neophodna se pristupnica izrađuje za onoga tko je

⁹¹ Vidjet ćemo uskoro na konkretnim primjerima kako se rukopisi uglavnom označavaju brojčanim podacima u katalogu NSK.

⁹² Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK. // Dokument *Zbirke rukopisa i starih knjiga* NSK. Kataložni opis se objašnjava od 9. do 21 str., pristupnice od 21. do 22. str.

predavanje održao. Za slušatelja koji je bilježio tekst predavanja izrađuje se dodatna pristupnica. Kad je na predlošku navedeno samo ime slušatelja predavanja, tj. autora bilježaka, za njega se izrađuje neophodna pristupnica. Primjer: „Philosophia iuxta mentem Aristotelis“. Na predlošku je uz godinu navedeno ime autora bilježaka: Matthias Filipovich, koji se ujedno smatra i autorom rukopisnog teksta. Idući dalje, dolazimo do sudskih presuda i ugovora koji bivajući privatni spisi se opisuju tako da se za njih ne izrađuju autorske pristupnice (dostupni i pretraživi su po prvoj riječi glavnog stvarnog naslova ili po jedinstvenom stvarnom naslovu). Povelje koje dodjeljuju vladari opisuju se tako da se autorom povelje smatra vladar/vladarica koji ju je dodijelio/dodijelila i za njega/nju se izrađuje neophodna pristupnica. Primjer: „Povelja o ukidanju feudalnih nameta“. Povelju je donio ban Josip Jelačić i za njega se izrađuje autorska pristupnica. Kad se primjerice izvan rukopisne ostavštine izdvoji školska svjedodžba, ona se opisuje kao zaseban dokument s neophodnom pristupnicom koja se izrađuje za osobu kojoj je svjedodžba dodijeljena. Na koncu, autor nekog izvještaja može biti pojedinac ili korporativno tijelo. Kad se ne može utvrditi autor izvještaja (individualni ili korporativni), neophodna pristupnica se izrađuje za naslov.

A sada ću dati deset primjera različitih rukopisnih predložaka s naslovnom stranicom ili bitnijim listovima rukopisa koji se nalaze u trezoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice, s kataložnim opisom u *online* katalogu, te zapisima u MARC-u. Potom ću kratko komentirati svaki primjer.

No prije toga podsjetit ćemo se formata u kojima su dani primjeri opisivani – i deskriptivno i sadržajno. Za to će nam iznimno poslužiti *Tablica podudarnosti ISBD i MARC21 (rukopisne građe)*⁹³ koju sam dobio na studentskoj praksi u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*. Ovdje dajem neznatno izmijenjenu tablicu:

⁹³ Izvorno: *ISBD i MARC21 : tablica podudarnosti – Rukopisna građa*. Tekst koji prethodi tablici: „Načelno, pojedina skupina međunarodnog standardnog bibliografskog opisa odgovara pojedinom polju formata za strojno čitljivo katalogiziranje, a pojedini element svake skupine ima odgovarajuće potpolje u formatu za strojno čitljivo katalogiziranje.“

Element	ISBD	MARC21
-----	-----	100 Glavna kataložna jedinica – osobno ime
-----	-----	110 Glavna kataložna jedinica – naziv korporativnog tijela
-----	-----	240 Jedinstveni naslov
Glavni stvarni naslov	1.1	245\$a Glavni stvarni naslov
Podnaslov	1.3	245\$b Drugi podatci koji se odnose na naslov
Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov	1.4	245\$c Podatak o odgovornosti
Podnaslov	1.3	245\$f Uključeni datumi
Podnaslov	1.3	245\$g Skupni datumi
-----	-----	246 Drugi oblik naslova
Usporedni stvarni naslov	1.2	246 2. ind. = 2 usporedni naslov
Mjesto tiskanja ili izrade	4.4	260\$a Mjesto izdavanja, raspačavanja itd.
Godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja	4.3	\$c Datum izdavanja, raspačavanja itd.
Opseg	5.1	300\$a Opseg
Dimenzije	5.3	\$c Dimenzije
-----	-----	340 Materijalni nositelj \$a Materijalna osnova i konfiguracija \$b Dimenzije \$d Tehnika bilježenja podataka
-----	-----	351\$a Organizacija \$b Raspored \$c Hijerarhijska razina
-----	-----	506 Napomena o ograničenjima pristupa \$a Uvjeti koji određuju pristup
Pregled sadržaja	7.7.2	520 Sažetak itd.
Dostupnost u drugim materijalnim oblicima	7.5.2	530 Napomena o drugom dostupnom materijalnom obliku
-----	-----	544 Napomena o lokaciji druge arhivske građe
Napomene o podacima o odgovornosti	7.1.4	545 Biografski ili povijesni podatci
Napomene o jeziku	7.1.2.2	546 Napomena o jeziku \$a Napomena o jeziku \$b Kôd ili abeceda
-----	-----	555 Napomena o kumulativnom kazalu / pomagalima za pretraživanje
-----	-----	600 Sporedna kataložna jedinica za predmet – osobno ime
-----	-----	610 Sporedna kataložna jedinica za predmet – korporativno tijelo
-----	-----	650 Sporedna kataložna jedinica za predmet – opći pojam
-----	-----	651 Sporedna kataložna jedinica za predmet – geografsko ime
-----	-----	655 Pojam u kazalu – žanr / predmet / materijalna obilježja
-----	-----	852 Lokacija / Signatura

Slika 16 – Tablica podudarnosti ISBD i MARC21 (rukopisne građe)⁹⁴

⁹⁴ Isto.

Nisu sva MARC polja relevantna za obradu rukopisa. Svakom se rukopisu mora dodijeliti naslov, popuniti polja za materijalni opis (koji je ponekad bitniji od samog sadržaja!) te polje napomena (5xx). Polje predmetnih odrednica (6xx) bitno je kako za katalogizaciju, tako i za sadržajnu obradu. U polju 998 možemo pročitati kreatora zapisa i datum obrade. Polje 544 (Napomena o lokaciji druge arhivske građe) može biti relevantno za ostavštine ili zbirke koje su se „raspršile“ po drugim knjižnicama. U polje 545 (Biografski ili povijesni podatci) unose se biografski podatci o pojedincu ili povijesni podatci o korporativnom tijelu, događajima, itd. Ovakvi se podatci najčešće unose u pregledni zapis (polje 678), međutim ponekad mogu biti i dio bibliografskog zapisa, pa je u ovoj tablici uvršteno u polje 545.

Kad katalogizator unosi podatke u MARC bibliografski format, podatci se formatiraju u *Cjeloviti prikaz* koji je zapravo samo pregledniji MARC zapis, no pristupačniji i pregledniji za korisnika. Jasno, korisnik može pregledavati i jedne i druge oblike istog zapisa. Može čak uspoređivati istu literarnu jedinicu u različitim knjižnicama i sustavima, primjerice MARC zapis ili neki drugi kataložni format za inkunabulu *Misal po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu [Sign. RI-4°-62 a,b], zatim u katalogu Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu [Sign. Ink. II-14, primj. a; Ink. II-14, primj. b] te katalogu američke Library of Congress, Washington [LCCN = 2010414164]. Uspoređivanje bi dovelo do zanimljivih zaključaka (recimo, LOC ima MARCXML zapis za ovu našu najstariju i najpoznatiju inkunabulu, a zanimljivo je da polje 561 [„Ownership and Custodial History“] koje je obilno upotpunjeno u LOC, u NSK uopće nije uvršteno), no sada nemamo vremena o tome previše rasuđivati.

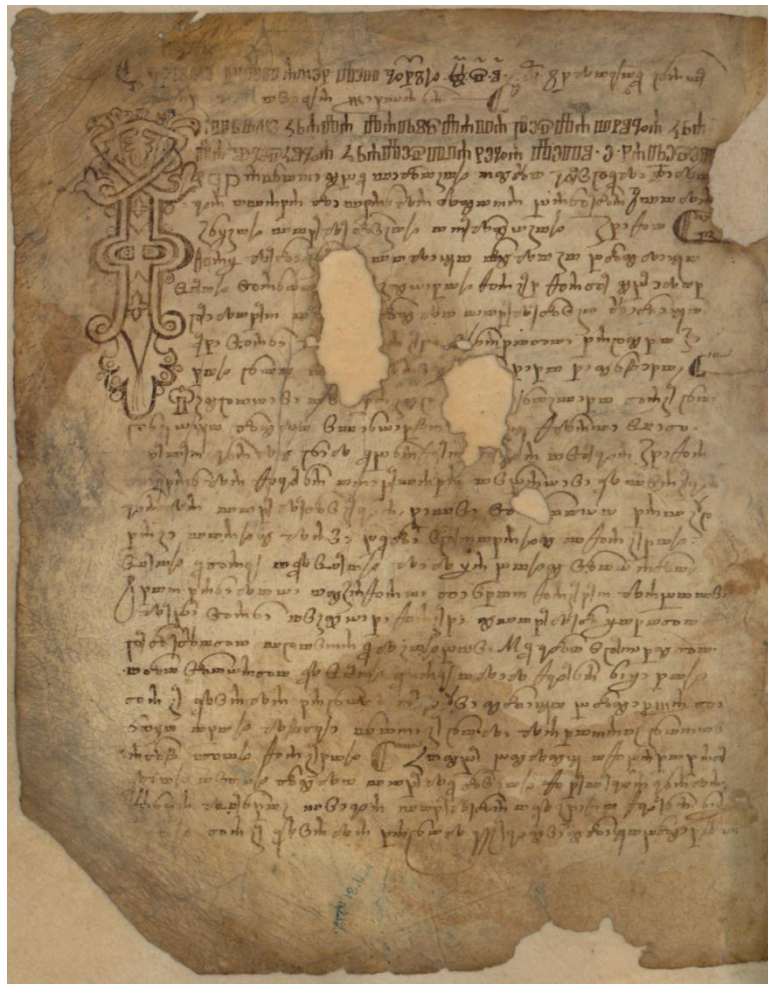
Primjeri rukopisnih predložaka iz zbirke posebne vrste u NSK

3.2.1. Primjer 1. *Vinodolski zakonik*

- a. Cjeloviti naziv dokumenta.

*Vinodolski zakonik.*⁹⁵

- b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 17 – Vinodolski zakonik (rukopisni dio)

⁹⁵ Vinodolski zakonik. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11569> [pregledano: 2018-09-11].

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	rukopis
Naslov	<u>Vinodolski zakonik.</u>
Materijalni opis	14 listova ; 26 x 18 cm.
Mat. opis-rukopis	pergamena : rukopis
Napomena	Početak 16. st. Glagoljska kurziva (početak prvog retka i treći i četvrti redak pisani uglastim poluustavom). Inicijali uglasti, ponekad ukrašeni florealno-geometrijskim ornamentom, brojne pleterne zastavice i "dopune redaka", po rubovima ima nevjesto izrađenih crteža (zmija, srce probodeno sulicama, sto s vrčem i čašama i s natpisom Oštarija)
Dost. na dr. mediju	Dostupno i u digitaliziranoj obliku.
Drugi medij	Vinodolski zakonik
Sadržaj	L. 1v: (Počinje:) "Vb IME BŽĚ AMEN. LET GŇIH .Č.S.O. 3 (1288) indicio pravo dan .e (6) miseca jĕnvara. Vb VRĚME KRALA LADISLAVA PRES LAVNOGA KRA LA UGRSKOGA KRALEVSTVA NEGA LETO .E (6) NA DESET[E] L. 9v: (Završava:) " ... nima se veće naprid brižiti, na pače pošišon ta slobo dno i mirno uživai i drži. Konac."
Ref./Cit.	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. -, sv. 2, br. 1035 Zakon vinodolski : od leta 1.280. : s priloženim izgledom glagolskoga pisma u rukopisu / (priopćen od Ant. Mažuranića). Zagreb : [s. n.], 1843. Zakon' vinodol'skij : faksimile i karta horvatskoga berge Adriatičeskoga morja / sastavljena A. M. Evreinovoj. S.-Peterburg" : pečatano v' litografii A. Beggrova, 1878. Zakon vinodolskij / uredio Vatroslav Jagić. S. Peterburg, 1880. Vinodolski zakon 1288. / kritički tekst, tumačenje, rječnik priredio Josip Bratulić. Zagreb : Globus : Nacionalna i sveučilišna biblioteka : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Pravni fakultet, 1988. Margetić, Lujo. Vinodolski zakon. Novi Vinodolski : Mjesni odbor za obilježavanje 700. obljetnice Vinodolskog zakona : Narodni muzej i galerija : Turističko društvo ; Crikvenica : SIZ za kulturu općine ; Zagreb : Pravni fakultet ; Rijeka : Pravni fakultet, 1987. Vinodolski zakon = The Vinodol law = Das Gesetz von Vinodol / [urednik Jadranko Crnić ; prijevodi na (engleski) John Kraljić, Dunja Vićan, Neven Cirkveni, (njemački) Tomislav Kurpis, Christine Dumbović-Reiser ; fotografije Maja Strgar]. Zagreb : Narodne novine, 1995 Vinodolski zakon 1288. g. : studijski materijal i tekst / priredio Anto Milušić. Osijek : Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera, 1998.
Iden. primjerka	Na L. 12v: " Va ime božje Amen. let h[[istovih] č.f.p.g. (=1594) sie pisah ja Mikula žakan anvanjelski (tj. đakon koji čita evanđelje?), i to je štatut kneza Ferencza deššica vsaki reci: bog mu pomozí Amen." Ispod toga (latinicom) : "Poklanja narodnome Museumu. U Zagrebu dne 22a Rujna 1851 Edvardo Merzljak hervatsko-slavonski financiah verhovni savietnik." Na L. 13v "Possideo hunc librum Kucha moya", a obrnuto zapis iz god. 1597: "Leta tizwche petzto devetdeset zedmo. Naideze da ie ta štatut star dozada lett 308." Na L. 14r: dvije lat. molitve, prva završava: " ... inter bonum et malum et custodi me ab o[mn]i malo qui et benedicas et in secula Amen. Ecclesia.", druga počinje: "Deus propitius esto mihi peccatori..." završava: "et custodi nos hac die ab ..." Uz to bilješka: "Plemenyty y zybpany meni vysoko postovany sake postene časti dostojny knes Ferenaz."
Uvez	Polukožni uvez iz 19. st: kartonske korice presvučene crnim platnom, na prednjoj korici u zlatotisku natpis: Vinodolski zakon.
Bivši vlasnik	Rukopis bio vlasništvo arhiva modruškog kaptola u Novom, zatim ga je E. Mrzljak poklonio Nar. muzeju u Zagrebu.
Zaštita/Stanje	Restaurirano
ID zapisa	000860074
Povezano	Isto izdanje u drugom mediju: Vinodolski zakonik [Elektronička građa]
Lokacija/Signatura	Zbirka rijetkosti: _I R 4080

Slika 18– Vinodolski zakonik (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ntm a22 i 4500
001	000860074
003	HR-ZaNSK
005	20170216105330.0
006	t 000 0
007	t
008	131030s15uu ci 000 0 hrv
035	a (HR-ZaNSK)000860074
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
24500	a Vinodolski zakonik.
300	a 14 listova ; c 26 x 18 cm.
340	a pergamena d rukopis
561	a Rukopis bio vlasništvo arhiva modruškog kaptola u Novom, zatim ga je E. Mrzljak poklonio Nar. muzeju u Zagrebu.
500	a Početak 16. st.
500	a Glagoljska kurziva (početak prvog retka i treći i četvrti redak pisani uglastim poluustavom). Inicijali uglasti, ponekad ukrašeni florealno-geometrijskim ornamentom, brojne pleterne zastavice i "dopune redaka", po rubovima ima nevjesto izrađenih crteža (zmija, srce probodeno sulicama, sto s vrčem i čašama i s natpisom Oštarija)
5058	a L. 1v: (Počinje:) "Vb IME BŽIE AMEN. LET GŃIH .Č.S.O. 3 (1288) indicio pravo dan .e (6) miseca jēnvara. Vb VRĚME KRALA LADISLAVA PRESLAVNOGA KRA LA UGRSKOGA KRALEVSTVA NEGA LETO .E (6) NA DESET[E]
5058	a L. 9v: (Završava:) "... nima se veće naprid brižiti, na pače pošišion ta slobo dno i mirno uživai i drži. Konac."
583	a Restaurirano
5104	a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. - c sv. 2, br. 1035
5104	a Zakon vinodolski : od leta 1.280. : s priloženim izgledom glagolskoga pisma u rukopisu / (priopćen od Ant. Mažuranića). Zagreb : [s. n.], 1843.
5104	a Zakon' vinodol'skij : faksimile i karta horvatskago brega Adriatičeskago morja / sostavlenyja A. M. Evreinovoj. S.-Peterburg" : pečatano v' litografii A. Beggrova, 1878.
5104	a Zakon vinodolskij /uredio Vatroslav Jagić. S. Peterburg, 1880.
5104	a Vinodolski zakon 1288. / kritički tekst, tumačenje, rječnik priredio Josip Bratulić. Zagreb : Globus : Nacionalna i sveučilišna biblioteka : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Pravni fakultet, 1988.
5104	a Margetić, Lujo. Vinodolski zakon. Novi Vinodolski : Mjesni odbor za obilježavanje 700. obljetnice Vinodolskog zakona : Narodni muzej i galerija : Turističko društvo ; Crikvenica : SIZ za kulturu općine ; Zagreb : Pravni fakultet ; Rijeka : Pravni fakultet, 1987.
5104	a Vinodolski zakon = The Vinodol law = Das Gesetz von Vinodol / [urednik Jadranko Crnić ; prijevodi na (engleski) John Kraljić, Dunja Vićan, Neven Cirkveni, (njemački) Tomislav Kurpis, Christine Dumbović-Reiser ; fotografije Maja Strgar]. Zagreb : Narodne novine, 1995
5104	a Vinodolski zakon 1288. g. : studijski materijal i tekst / priredio Anto Milušić. Osijek : Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera, 1998.
530	a Dostupno i u digitaliziranom obliku.
562	a Na L. 12v: " Va ime božje Amen. let h[[istovih] č.f.p.g. (=1594) sie pisah ja Mikula žakan anvanjelski (tj. đakon koji čita evanđelje?), i to je štatut kneza Ferencza deššiča vsaki reci: bog mu pomozí Amen." Ispod toga (latinicom) : "Poklanja narodnome Museumu. U Zagrebu dne 22a Rujna 1851 Edvardo Merzljak hervatsko-slavonski financiah verhovni savietnik." Na L. 13v "Possideo hunc librum Kucha moya", a obrnuto zapis iz god. 1597: "Leta tizwche petzto devetdeset zedmo. Naideze da ie ta statut star dozada lett 308." Na L. 14r: dvije lat. molitve, prva završava: "... inter bonum et malum et custodi me ab o[mn]i malo qui et benedicas et in secula Amen. Ecclesia.", druga počinje: "Deus propitiu esto mihi peccatori..." završava: "et custodi nos hac die ab ..." Uz to bilješka: "Plemenyty y zybrany meni vysoko postovanyy sake postene časti dostojny knes Ferenaz."
563	a Polukožni uvez iz 19. st: kartonske korice presvučene crnim platnom, na prednjoj korici u zlatotisku natpis: Vinodolski zakon.
7760	t Vinodolski zakonik w (HR-ZaNSK)000956065
852	b ZR j R.4080
SYS	000860074

Slika 19 – Vinodolski zakonik (MARC zapis)

e. Komentar.

Kataložni / MARC zapisi vrlo su detaljno ispunjeni.⁹⁶ Prvih nekoliko polja MARC zapisa upotpunjavaju se automatski, kako za ovaj predložak, tako i za sve ostale pisane ili tiskane knjige u knjižnici.⁹⁷ U polju 245(00) upisan je naslov rukopisa (\$a Vinodolski zakonik). Rukopis napisan glagolskom kurzivom na pergamentu (polje 340) nastao je krajem 13. stoljeća, no ovdje je prijepis iz 16. st. Naslov je dodijeljen prema sadržaju koji opisuje najstariji zapis običajnog prava na slavenskom jugu, te započinje invokacijom i opisom smještaja mjesta Novog Vinodola.

Na ovom rukopisu odmah se primjećuju oštećenja na prvoj pisanoj stranici (prvih sedam digitaliziranih stranica su prazne). Takva se oštećenja moraju opisati u zapisu. *Vinodolski zakonik* je primjer iznimno bogatog zapisa.⁹⁸

⁹⁶ Naravno, kataložni listići koji su bili korisni u „preddigitalno“ doba, a koji su skenirani i dostupni javnosti, imali su samo najšturije podatke. Ovako su izgledali kataložni listići *Vinodolskog zakonika* u NSK (tada NSB) prije informatizacije, odnosno digitalizacije:

Usp. „Skenirane kataloge na listićima“ na <http://www.nsk.hr/digitalizirani-katalozi/> [pregledano: 2018-09-11].

⁹⁷ Polja koja se automatski, pri unosu ostalih podataka, generiraju su ova:

```
FMT    BK
LDR    00000ntm a22    i 4500
001    000860074
003    HR-ZaNSK
005    20170216105330.0
```

Radi se o *Uvodnom polju*, *Direktoriju*, te *Kontrolnim poljima* [00X (001-008)].

⁹⁸ Opis za, primjerice, *Galeba Jonathana Livingstona* Richarda Bacha u hrvatskom izdanju iz 1999. je školski napravljen MARC zapis. Dakako, radi se o prekrasnoj priči za djecu i odrasle, no u toj knjizi nemamo nepoznanica: postoji X koji je autor Y (X dolazi iz neke strane zemlje pa imamo i P – prevoditeljicu, te F – fotografa), zatim ćemo spomenuti u posebnom polju autora, dat ćemo materijalni opis, podatke o izdavanju i

Prvih deset polja upotpunjena su uglavnom automatski. Polje 006 t označava dodatno obilježje građe (t - *Coded data elements relating to manuscript language material*). Polje 007 t\$ označava nepromjenjivo polje materijalnog opisa koji opisuje izdanu knjigu ili rukom pisani tekst vidljiv golim okom. Stvarni naslov je unesen u polje 24500. Rukopis je materijalno opisan u polju 300 (potpolja \$a i \$c su obvezna). Polja napomenâ su najzastupljenija. Polje 500 nam donosi podatak o nastanku rukopisa (ali ne i nastanku prvog izvornika), opisom glagoljske kurzive s ornamentima i pleternim zastavicama, te doslovnim opisom izrađenih crteža po rubovima rukopisa. Polje 561 nam donosi podatak o povijesti vlasništva i srkbništva nad rukopisom (uvijek se mora spomenuti i tko je poklonio ili prodao rukopis, ako je podatak dostupan). Polje 5058 \$a bilježi u prvom retku početak sadržaja rukopisa, a u drugom retku svršetak sadržaja rukopisa. Tekst se transliterira. Bilježi se latiničnim pismom, dok se praslavenski jat bilježi „rogatim e“ („ě“). Polje 583 nam donosi podatak da je rukopis restauriran, no ne donosi nam podatak o vremenu i trajanju restauracije, kao i o tome da li je restauracija provedena u posebnom odjelu u NSK ili negdje drugdje.⁹⁹ Polje 5104 donosi nam niz podataka o prijepisima, odnosno štampanim radovima o *Vinodolskom zakoniku* koji su dostupni u NSK od strane različitih autora. Kad se rukopis digitalizirao te postao dostupan i preko *Digitalne zbirke*, zapis se morao dopuniti poljem 530. Predložak se identificira poljem 562 u kojem su napisani podatci o naknadnim autografima prijašnjih vlasnika (E. Mrzljak, 19. st.), uz doslovan tekst na hrvatskom i latinskom jeziku. U polju 563 su upisani obvezni podatci o opremi rukopisa. Kontrolni broj koji se dodjeljuje automatski je u polju 7760. Ako je rukopis u posebnoj kolekciji ili

raspačavanju, te lokaciji na kojoj je knjiga smještena, i to bi bilo uglavnom to. Već smo vidjeli: rukopisi su nešto drugo. Unikatni primjerci za opisivanje. Usp. zapis (Bach, Richard. Galeb Jonathan Livingston. Zagreb: VBZ, 1999.) na mrežnoj stranici:

http://katalog.nsk.hr/F/HYFSCSY89J23MSFD2EI4AS5NFGFMPE9R7RDN8VGNU2AMQNTHPM-04607?func=full-set-set&set_number=045985&set_entry=000001&format=999 [pregledano: 2018-09-19].

⁹⁹ Usp. o svim mogućnostima zapisa tog polja na: 583 – Action Note. MARC21. Dostupno na: <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd583.html> [pregledano: 2018-09-19].

zbirki, onda taj podatak unosimo u 852 \$b, dok je u 852 \$j podatak o kontrolnom broju u spremištu (signatura).

3.2.2. Primjer 2. *Graduale Romanum*

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Graduale Romanum.¹⁰⁰

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 20 – Graduale Romanum (rukopisni dio)

¹⁰⁰ Graduale Romanum. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=14618> [pregledano: 2018-09-15].

c. Kataložni zapis.

Vrsta grade	rukopis
Naslov	Graduale Romanum.
Materijalni opis	253 lista ; 56 x 35 cm.
Mat. opis-rukopis	Pergamena
Napomena	14. st.
	Folijacija (II-XI, XIII-XII, XXIII-XXVII, XXIX-XXXV, XXXVIII-CXXXVI, CXXXCVIII, CXL-CXLI, CXLIII, CXLV-CCLXIII), nedostaju listovi I, XIII, XXIII, XXVIII, XXXVI, XXXVII, CXXXVII, CXXXIX, CXLII i CXLIV
	Dvobojni incijali u crvenoj i modroj boji ukrašeni pleterastom mrežom, na verso strani lista CLXXXVII posebno se ističe krasan velik incijal (slovo R) u crvenoj i modroj boji, ukrašen crvenom i modrom pleterastom mrežom
	Ostali su incijali manji i nalaze se redom na listovima 4v, 7r, 9r, 22r, 24r, 26r, 30v, 33r, 35r, 39v, 41v, 44r, 47r, 48v, 51v, 54r, 56v, 59r, 61v, 63v, 64v, 69r, 71r, 72v, 75v, 77r, 82v, 84r, 85r, 86v, 88v, 89v, 91v, 96r, 97v, 99r, 101r, 102v, 104r, 106v, 107v, 109r, 111v, 113v, 115r, 117r, 120r, 121v, 123v, 125v, 146v, 149r, 190r, 192r, 194r, 195v, 198r, 200r, 202r, 203v, 205r, 207r, 209r, 210v, 212v, 215r, 218r, 220v, 221v, 222v, 223v, 225r, 227v, 234r, 235r, 236v, 237v, 239r, 240v, 242v, 244v, 247r, 248v, 249v, 250v, 251v, 253r, 255r, 256r, 258v, 261r, 262v (nabrojani listovi na predlošku su numerirani rimskim brojevima)
	Kvadratna notacija na četiri crte
Sadržaj	List 1r (II) (poč., def.): ad quos pervenit aqua ista salvi facti sunt et dicent alleluja alleluja
	List 2r (III): prva nedjelja Došašća
	List 20r (XXIII): In nativitate
	List 25v (XXX): In sancti Stephani protomartyri
	List 32v (XXXIX): In Epiphania Domini
	List 41v (XLVIII): Dominica in Septuagesima
	List 44v (LI): Dominica in Sexagesima
	List 47r (LIII): Dominica in Quinquagesima
	List 52r (LIX): Feria quarta (Pepelnica)
	List 57v (LXIII): Dominica in Quadragesima
	List 110r (CXVII): Dominica de passione
	Str. 99 (CCIIr): Dominica in octava Paschae
	Str. 120 (CCXIIv) : In die Ascensionis
	Str. 131 (CCXVIIIr): In die Pentecostes
	Str. 224 (CCLXIIIv), završava s 24. nedjeljom po Duhovima, napjev: "Asperges me Domine yssopo et mundabor lavatsi me et super nivem dealbabor" (Ps 50, 9); i napjev "Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam" (Ps 50, 3)
Ref./Cit.	Jurić, Š. Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knjiga 1, br. 1
	Kniewald, D. Zagrebački liturgijski kodeksi XI-XV stoljeća, u: "Croatia sacra", 10/1940, str. 100-101)
Iden. primjerka	Razlike u veličini pojedinih listova primjerka, kodeks restauriran
	Izvorna folijacija i tri niza folijacije i paginacija iz novijeg vremena: prvi niz (folijacija 1-133), drugi niz (Paginacija 1-16), treći niz (paginacija 1-224)
Uvez	Prevezano i umetnuto u kartonski uložak presvučen platnom
UDK	783:282 (0.032)
	003_052
ID zapisa	000647894
Lokacija/Signatura	Zbirka rijetkosti:
	R 3001

Slika 21 – Graduale Romanum (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ctm a2200469 i 4500
001	000647894
003	HR-ZaNSK
005	20080811122011.0
006	t 000 0
007	t
008	071102q13uu1400xx a 000 0 lat
035	9 (HR-ZaNSK)649777
035	a (HR-ZaNSK)000647894
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
080	a 783:282 (0.032) 2 MRF 1998.
080	a 003.052 2 MRF 1998.
24500	a Graduale Romanum.
300	a 253 lista ; c 56 x 35 cm.
340	a Pergamena
500	a 14. st.
500	a Folijacija (II-XI, XIII-XII, XXIII-XXVII, XXIX-XXXV, XXXVIII-CXXXVI, CXXXCVIII, CXL-CXLI, CXLIII, CXLV-CCLXIII), nedostaju listovi I, XIII, XXIII, XXVIII, XXXVI, XXXVII, CXXXVII, CXXXIX, CXLII i CXLIV
500	a Dvobojni incijali u crvenoj i modroj boji ukrašeni pleterastom mrežom, na verso strani lista CLXXXVII posebno se ističe krasan velik inicijal (slovo R) u crvenoj i modroj boji, ukrašen crvenom i modrom pleterastom mrežom
500	a Ostali su inicijali manji i nalaze se redom na listovima 4v, 7r, 9r, 22r, 24r, 26r, 30v, 33r, 35r, 39v, 41v, 44r, 47r, 48v, 51v, 54r, 56v, 59r, 61v, 63v, 64v, 69r, 71r, 72v, 75v, 77r, 82v, 84r, 85r, 86v, 88v, 89v, 91v, 96r, 97v, 99r, 101r, 102v, 104r, 106v, 107v, 109r, 111v, 113v, 115r, 117r, 120r, 121v, 123v, 125v, 146v, 149r, 190r, 192r, 194r, 195v, 198r, 200r, 202r, 203v, 205r, 207r, 209r, 210v, 212v, 215r, 218r, 220v, 221v, 222v, 223v, 225r, 227v, 234r, 235r, 236v, 237v, 239r, 240v, 242v, 244v, 247r, 248v, 249v, 250v, 251v, 253r, 255r, 256r, 258v, 261r, 262v (nabrojani listovi na predlošku su numerirani rimskim brojevima)
500	a Kvadratna notacija na četiri crte
5058	a List 1r (II) (poč., def.): ad quos pervenit aqua ista salvi facti sunt et dicent alleluya alleluya
5058	a List 2r (III): prva nedjelja Došašća
5058	a List 20r (XXIII): In nativitate
5058	a List 25v (XXX): In sancti Stephani protomartyri
5058	a List 32v (XXXIX): In Epiphania Domini
5058	a List 41v (XLVIII): Dominica in Septuagesima
5058	a List 44v (LI): Dominica in Sexagesima
5058	a List 47r (LIII): Dominica in Quinquagesima
5058	a List 52r (LIX): Feria quarta (Peplnica)
5058	a List 57v (LXIII): Dominica in Quadragesima
5058	a List 110r (CXVII): Dominica de passione
5058	a Str. 99 (CCIIr): Dominica in octava Paschae
5058	a Str. 120 (CCXIV) : In die Ascensionis
5058	a Str. 131 (CCXVIIIr): In die Pentecostes
5058	a Str. 224 (CCLXIIIv), završava s 24. nedjeljom po Duhovima, napjev: "Asperges me Domine yssopo et mundabor lavatsi me et super nivem dealbabor" (Ps 50, 9); i napjev "Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam" (Ps 50, 3)
5102	a Jurić, Š. Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knjiga 1, br. 1
5102	a Kniewald, D. Zagrebački liturgijski kodeksi XI-XV stoljeća, u: "Croatia sacra", 10/1940, str. 100-101
562	a Razlike u veličini pojedinih listova primjerka, kodeks restauriran
562	a Izvorna folijacija i tri niza folijacije i paginacija iz novijeg vremena: prvi niz (folijacija 1-133), drugi niz (Paginacija 1-16), treći niz (paginacija 1-224)
563	a Prevezano i umetnuto u kartonski uložak presvučen platnom
8524	j R 3001
SYS	000647894

Slika 22 – Graduale Romanum (MARC zapis)

e. Komentar.

Graduale Romanum je mnogo opširniji rukopis od *Vinodolskog zakonika*. Radi se o notnim zapisima namijenjenim crkvenom obredu. Sadrži čak 253 lista veličine 56 x 35 cm. Ovaj zapis, za razliku od prvog opisanog zapisa, sadrži polje 080 (podatak o UDK broju). Rukopisi se u UDK-u identificiraju prema pomoćnoj tablici za oblik (0.032). Rukopis je datiran u 14. st., a pisan je na pergameni. U opisu napomena vidimo kako je zabilježeno da nedostaju neki listovi. Nedostatak se listova može identificirati prekidom numeriranja ili ako je vidljivo da su stranice fizički uklonjene. Polje 500 detaljno donose podatke o folijacijama, dvobojnim inicijalima u crvenoj i modroj boji koji su ukrašeni pleterastom mrežom. Doslovno piše: „[...] na verso strani lista CLXXXVII posebno se ističe krasan velik inicijal (slovo R) u crvenoj i modroj boji, ukrašen crvenom i modrom pleterastom mrežom.“¹⁰¹ Dakle, katalogizator mora opisati predložak i s estetičke strane, te posebno bilježiti posebno lijepa slova ili druge znakove ili crteže. Također, u posebnom retku polja 500 mora zabilježiti i veličinu te strukturu ostalih znakova. Sadržaj (polje 5058) je opširno naveden, i to početne riječi desetak listova koja su posebno značajna za liturgiju. Unatoč tome što je u polju 562 napomenuto da je rukopis restauriran te da postoje razlike u veličini pojedinih listova, nije napomenuto da na nekim stranicama nedostaju dijelovi listova.¹⁰² Također nije uvrštena napomena o drugom dostupnom materijalnom (digitalnom) obliku (polje 530).

3.2.3. Primjer 3. *De Sancta Trinitate libri XII.* / Hilarii Pictaviensis episcopi

¹⁰¹ Usp. Online katalog NSK. *Graduale Romanum*. Baza podataka: Opac NSK01. Dostupno na: http://katalog.nsk.hr/F/GEF1L15L6J9FX7AM9MYLFJ8UG7PUP2D3RHT269AHPAXGHDFHG3-28855?func=find-e&request=graduale+romanum&find_scan_code=FIND_NAS&adjacent=N&x=60&y=6&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5 [pregledano: 2018-09-15].

¹⁰² Usp. str. 13/14: [https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=14618&tify={"pages":\["13"\],"view":"scan"}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=14618&tify={) [pregledano: 2018-09-15].

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

De Sancta Trinitate libri XII. / Hilarii Pictaviensis episcopi.¹⁰³

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 23 – De Sancta Trinitate libri XII. (rukopisni dio)

c. Kataložni zapis.

¹⁰³ De Sancta Trinitate libri XII. / Hilarii Pictaviensis episcopi. / Online katalog NSK. Dostupno na: http://katalog.nsk.hr/F/3T1R6Y5MPUFPC3EPJAK9TDKCB42PFKK3E7XABXDENLGEXESMG-39134?func=find-e&request=de+sancta+trinitate&find_scan_code=FINE_NAS&adjacent=N&x=0&y=0&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5= [pregledano: 2018-09-17].

Vrsta građe	rukopis
Autor	Hilarius Pictaviensis, sanctus
Naslov	De sancta Trinitate lib. XII.
Materijalni opis	134 lista ; 36 x 24 (34,5 x 24) cm.
Napomena	Druga polovica 15. st.
	Humanistika
	Pergamena
	35 redaka
	L. 1r: veći (10r) inicijal C, zlatan, na podlozi bogato ukrašenoj florealnim motivima, lik biskupa sv. Hilarija desne ruke uzdignute prema nebu, koji u ljevici drži rastvorenu knjigu o Trojstvu, tekst s tri strane uokviren bogato iskićenim višebojnim okvirom spletenim od cvijeca i grana kroz koji teku dvije paralelne zlatne linije s medaljonima na uglovima, s puttima. Životinjama, u okviru iznad teksta dva putta drže traku s natpisom "De Trinitate", ispod teksta dva anđela podržavaju grb Matijaša Korvina s gavranom koji u kljunu drži zlatni prsten i s inicijalima M. A., na početku svake "knjige" (osim posljednje) slični veliki (8r) zlatni inicijali na bogato ukrašenoj podlozi, ostali inicijali jednostavni, izrađeni modrom bojom.
	L. 1r: /Nasl.:/ Hilarii Pictaviensis episcopi De Sancta Trinitate.
	L. 1r: /Počinje:/ "Liber Primus Incipit Feliciter. Circumspicienti mihi proprium vitae humanae..."
	L. 134v: /Završava:/ "Ihesus xps manens in te et ex te apud te semper deus qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Hylarij Pictavensis episcopi de sancta trinitate Liber Duodecimus et ultimus explicit feliciter.
	Čučković, D. Korvinova knjižnica. (Nar. knjižnica, 2/1958, str. 106-108).
	Berlasz, J. Hypothesen ueber die Wanderfahrt des Zagreber Corvin-Kodex. (Vjesnik bibliotekara Hrvatske, XXV, 1-4/1981).
	Csapodi, Cs. Bibliotheca Corviniana. Budapest, 1990. str. 556. tab. CCXXXVI.
	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke, sv. 2, br. 1026.
Iden. primjerka	Rijetke marginalne bilješke
	Suvremeni uvez, drvene korice presvučene crvenim baršunom s 4 kožnate kopče, hrbat nestao, uvez popustio, kopče otkinute.
	L. 1r od novije ruke: A. N. Z.
Bivši vlasnik	Na poledini prednje korice nalijepljen eklibris s natpisom: Ex Libris J. C. Draskovich. In Bib. Zagr. Anno 1826.
	Rukopis potječe iz Knjižnice hrv-ugar. kralja Matijaša Korvina ("Korvina"), bio je kasnije vlasništvo J. Draškovića koji ga je poklonio Zagreb. čitaonici, a otud je prešao u vlasništvo Sveuč. knj. u Zagrebu.
Predmet	Sveto Trojstvo -- Rukopis
UDK	231.01(0.032)
	003.052
ID zapisa	000616200
Lokacija/Signatura	Zbirka rijetkosti: I. R 4071

Slika 24 – De Sancta Trinitate libri XII. (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ctm a2200397 i 4500
001	000616200
003	HR-ZaNSK
005	20150518153714.0
008	061005q14501499xx 00 lat
035	9 (HR-ZaNSK)617383
035	9 (HR-ZaNSK)301005094
035	a (HR-ZaNSK)000616200
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
0410	a lat
080	a 231.01(0.032) 2 MRF 1998.
080	a 003.052 2 MRF 1998.
1000	a Hilarius Pictaviensis, c sanctus
24510	a De sancta Trinitate lib. XII.
300	a 134 lista ; c 36 x 24 (34,5 x 24) cm.
500	a Druga polovica 15. st.
500	a Humanistika
500	a Pergamena
500	a 35 redaka
500	a L. 1r: veći (10r) inicijal C, zlatan, na podlozi bogato ukrašenoj florealnim motivima, lik biskupa sv. Hilarija desne ruke uzdignute prema nebu, koji u ljevici drži rastvorenu knjigu o Trojstvu, tekst s tri strane uokviren bogato iskićenim višebojnim okvirom spletenim od cvijeća i grana kroz koji teku dvije paralelne zlatne linije s medaljonima na uglovima, s puttima, životinjama, u okviru iznad teksta dva putta drže traku s natpisom "De Trinitate", ispod teksta dva anđela podržavaju grb Matijaša Korvina s gavranom koji u kljunu drži zlatni prsten i s inicijalima M. A., na početku svake "knjige" (osim posljednje) slični veliki (8r) zlatni inicijali na bogato ukrašenoj podlozi, ostali inicijali jednostavni, izrađeni modrom bojom.
500	a L. 1r: /Nasl.:/ Hilarii Pictaviensis episcopi De Sancta Trinitate.
500	a L. 1r: /Počinje:/ "Liber Primus Incipit Feliciter. Circumspicienti mihi proprium vitae humanae..."
500	a L. 134v: /Završava:/ "Ihesus xps manens in te et ex te apud te semper deus qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Hylarij Pictaviensis episcopi de sancta trinitate Liber Duodecimus et ultimus explicit feliciter.
500	a Čučković, D. Korvinova knjižnica. (Nar. knjižnica, 2/1958, str. 106-108).
500	a Berlasz, J. Hypothesen ueber die Wanderfahrt des Zagreber Corvin-Kodex. (Vjesnik bibliotekara Hrvatske, XXV, 1-4/1981).
500	a Csapodi, Cs. Bibliotheca Corviniana. Budapest, 1990. str. 556. tab. CCXXXVI.
500	a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke, sv. 2, br. 1026.
561	a Na poleđini prednje korice nalijepljen ekslibris s natpisom: Ex Libris J. C. Draskovich. In Bib. Zagr. Anno 1826.
561	a Rukopis potječe iz Knjižnice hrv-ugar. kralja Matijaša Korvina ("Korvina"), bio je kasnije vlasništvo J. Draškovića koji ga je poklonio Zagreb. čitaonici, a otud je prešao u vlasništvo Sveuč. knj. u Zagrebu.
562	a Rijetke marginalne bilješke
562	a Suvremeni uvez, drvene korice presvučene crvenim baršunom s 4 kožnate kopče, hrbat nestao, uvez popustio, kopče otkinute.
562	a L. 1r od novije ruke: A. N. Z.
650 7	a Sveto Trojstvo v Rukopis 2 nskps
8524	j R 4071
8860	2 unimarc b 02699ibm0 2200361 450
SYS	000616200

Slika 25 – De Sancta Trinitate libri XII. (MARC zapis)

e. Komentar.

Ovaj rukopis jedan je od najznačajnijih i najvrjednijih u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*. Ipak, još nije digitaliziran. Zapis nam otkriva da je predložak nastao u drugoj polovici 15. stoljeća, daje nam podatke o materijalnom opisu, broju redaka, vrsti slova (humanistika) na pergameni. Rukopis potječe s dvora hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša Korvina, a kasnije je došao u vlasništvo grofa Janka Draškovića koji ga je poklonio Zagrebačkoj čitaonici, a otuda je prešao u Sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu (polje 561). Osim uobičajenih polja za rukopise, ovdje vidimo neka nova polja. U polju 650 7 \$a (sporedna kataložna jedinica za predmet (opći pojam)) uvršten je tekst „Sveto Trojstvo“, u polju 650 7 \$v podatak o obliku (rukopis), a u polju 650 7 \$2 podatak o izvoru podataka za opis („nspks“). Polje 8860 nam daje podatak o prijašnjem MARC zapisu. Radi se o zapisu UNIMARC („\$2 unimarc \$b 02699ibm0 2200361 450“).

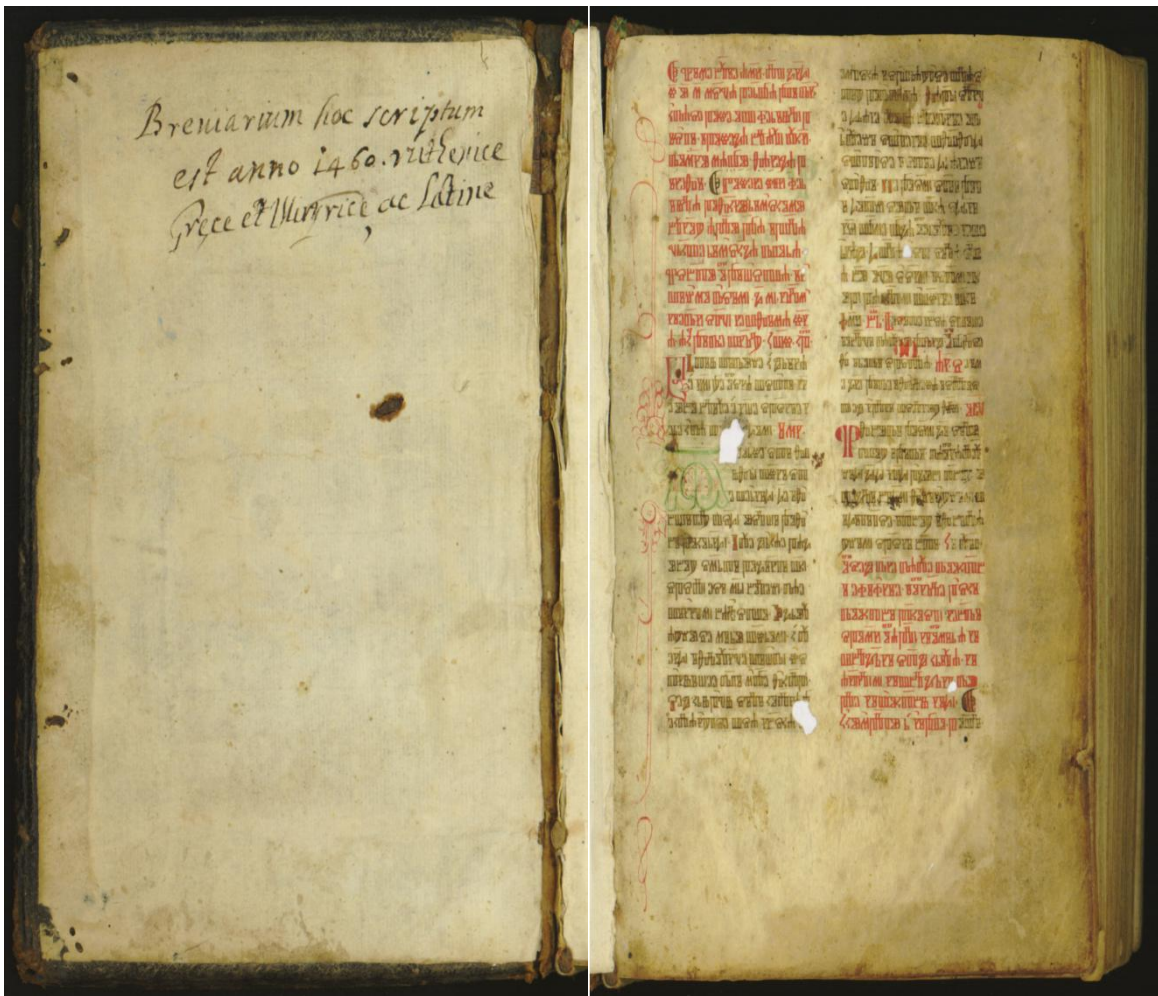
U polju 562 vidimo podatak o tome da je rukopis kontaminiran nekim novijim bilješkama, te da je sada rukopis opremljen suvremenim zaštitnim uvezom, da su drvene korice presvučene crvenim baršunom s četiri kožnate kopče, da je hrbat nestao, uvez popustio, a kopče otkinute. Ovi nam podatci u polju 562 zorno pokazuju svu ozbiljnost katalogizatora starih rukopisa i starih knjiga. Detaljno se opisuje i broj listova, i vrsta materijala na kojem je zapis nastao, i materijalno stanje rukopisa ili knjige, i ljepota slova, i sadržaj.

3.2.4. Primjer 4. *Mavrov brevijar*

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Mavrov brevijar.¹⁰⁴

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 26 – Mavrov brevijar (rukopisni dio)

¹⁰⁴ Mavrov brevijar. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16161> [pregledano: 2018-09-18].

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	rukopis
Naslov	<u>Mavrov brevijar.</u>
Impresum	1460.
Materijalni opis	418 str. ; 16 x 12 cm.
Napomena	30 redaka u dva stupca, stupci ukrašeni manjim i većim inicijalima u crvenoj i zelenoj boji, inicijali u obliku vitica, zubaca, spirala i palmeta.
	ustavna glagoljica
	Uvezan u smeđu kožu s dva dodana papirnata lista na početku i na kraju kodeksa; na unutarnjem dijelu prednjih korica napisano latinskim slovima: Breviarium hoc scriptum est anno 1460. vurbenice Grece et Illiryce, ac Latine.
Sadržaj	L. 1r-179r: /Proprium de tempore./ /Počinje:/ "V ime B[o]žie am(e)nb. l[e]t̃ g[ospod]n[i]ho č.u.m. (=1460) m[ě]s[e]ca perv[a]ra prvi d[a]nb ..." l. 180r-315v: /Proprium sanctorum./ /Počinje:/ "V ime B[o]žie am[e]nb. Početie služ[a]b̃ od' s[ve]tacb. N[a] d[a]nb s[ve]t[a]go Sator'nina ..." l. 316r-368v: /Psalterium./ /Počinje u 22. retku II. stupca:/ "V ime B[o]žie am[e]nb. Sal'tir̃ po z(a)k(o)n' rim'skoga dvora ..." l. 369r-409v: /Commune sanctorum./ /Počinje:/ "Čin' ot Troice iščin(a) okt(a)bi P(o)ti(ko)st̃b ..." l. 410r-415v: /Kalendarium./
Ref./Cit.	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. -, sv. 6, br. M. Pantelić. Glagoljski brevijar Popa Mavra. Slovo, str. 94-149.
ID zapisa	000937706
Lokacija/Signatura	<u>Zbirka rijetkosti:</u> <u>┆ R 7822</u>

Slika 27 – Mavrov brevijar (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	0000ntm a22 i 4500
001	000937706
003	HR-ZaNSK
005	20160812112232.0
008	160701s1460 ci 000 0 hrv
035	a (HR-ZaNSK)000937706
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
041	a hrv
24500	a Mavrov brevijar.
260	c 1460.
300	a 418 str. ; c 16 x 12 cm.
500	a 30 redaka u dva stupca, stupci ukrašeni manjim i većim inicijalima u crvenoj i zelenoj boji, inicijali u obliku vitica, zubaca, spirala i palmeta.
500	a ustavna glagoljica
500	a Uvezan u smeđu kožu s dva dodana papirnata lista na početku i na kraju kodeksa; na unutarnjem dijelu prednjih korica napisano latinskim slovima: Breviarium hoc scriptum est anno 1460. vurbenice Grece et Illiryce, ac Latine.
5058	a L. 1r-179r: /Proprium de tempore./ /Počinje:/ "V ime B[o]žie am(e)nb. l[e]t̃ g[ospod]n[i]ho č.u.m. (=1460) m[ě]s[e]ca perv[a]ra prvi d[a]nb ..." l. 180r-315v: /Proprium sanctorum./ /Počinje:/ "V ime B[o]žie am[e]nb. Početie služ[a]b̃ od' s[ve]tacb. N[a] d[a]nb s[ve]t[a]go Sator'nina ..." l. 316r-368v: /Psalterium./ /Počinje u 22. retku II. stupca:/ "V ime B[o]žie am[e]nb. Sal'tir̃ po z(a)k(o)n' rim'skoga dvora ..." l. 369r-409v: /Commune sanctorum./ /Počinje:/ "Čin' ot Troice iščin(a) okt(a)bi P(o)ti(ko)st̃b ..." l. 410r-415v: /Kalendarium./
5104	a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. - c sv. 6, br.
5104	a M. Pantelić. Glagoljski brevijar Popa Mavra. Slovo, str. 94-149.
852	b ZR j R 7822
SYS	000937706

Slika 28 – Mavrov brevijar (MARC zapis)

e. Komentar.

Mavrov brevijar ima nešto kraći zapis od prethodnih primjera. Nastao 1460. godine (polje 260 \$c), pisan ustavnom glagoljicom (500 \$a), sadrži 418 stranica, a opseg mu je nevelik (16 x 12 cm). Uredno su ispunjena polja napomena (500) s detaljnim opisom uveza i latinskim citatom na unutarnjim stranicama korica („Breviarium hoc scriptum est anno 1460. vurbenice Grece et Illiryce, ac Latine“). No ni u ovom zapisu nije napomenuto da je rukopis javno dostupan na drugom mjestu. Isto tako, iz povijesti književnost je poznato da je *Mavrov brevijar* – jedan od najstarijih i najvrjednijih u hrvatskoj književnosti uopće – napisan za vrbničkog popa Mavra „[k]oji je u razdoblju od 1471. do 1483. službovao na području Konavala“, a da su ga skupa načinili Blaž Baromić i pop Jure iz Baške.¹⁰⁵ No ne nedostaju samo ti bitni podatci u kataložnom zapisu.

Nema ni polja 561 u kojem se primjerice moglo zabilježiti da je prvi vlasnik brevijara bio pop Mavro, a da je rukopis „putovao“ Italijom (bio je ukraden krajem 18. st.), te da ga je posljednji vlasnik, talijanski kolekcionar Umberto Pezzoli, skupo prodao tadašnjoj NSB 1981. godine.¹⁰⁶ Začuđujuće je da se u napomenama ne spominje izniman značaj ovog rukopisa za povijest hrvatske egzaktne znanosti. Naime, brevijar sadrži crteže komputističkih krugova i njihovo tumačenje, kao i podatke o godišnjim dobima, danima Uskrsa, uskrsnim nedjeljama, danima koji su bitni za crkvene i mjesne, svjetovne običaje. Cijeli kalendar i upute za izračun danâ.¹⁰⁷ Ništa od toga nije spomenuto

¹⁰⁵ Usp. Mavrov brevijar. // Hrvatska Wikipedija. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Mavrov_brevijar [pregledano: 2018-09-20], kao i Čunčić, Marica. "Marija Agnezija PANTELIĆ, Hrvatsko glagoljsko srednjovjekovlje. Priredio Petar BAŠIĆ. Kršćanska sadašnjost d. o. o., Družba sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Zagrebu, Zagreb 2013., 725 str." Prikaz. Slovo 65 (2015), 201. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/153954> [pregledano: 2018-09-19].

¹⁰⁶ Usp. Čunčić, Marica (2013), 201.

¹⁰⁷ Usp. Borić, Marijana. Komputski rukopisi Istre i Kvarnera. // X. međunarodni znanstveni simpozij Pasijske baštine „Muka kao nepresušno nadahnuće kulture“. Pasijska baština Istre i Kvarnera. Zbornik radova. Zagreb : HAZU, 2016., 34-51. Dostupno na: <http://www.pasijska-bastina.hr/blog/wp->

u zapisu.

Slika 29 – Mavrov brevijar (rukopisni dio koji prikazuje astronomske bilješke)

Nije spomenut ni vrlo intrigantan podatak o „...[o]ficij[u] u čast Solunske braće gdje se u lekcijama kao mjesto njihova rođenja navodi Solin...“.¹⁰⁸ Naravno, u zapis idu isključivo znanstveno provjereni podatci, a ne špekulacije o rođenju sv. Ćirila i Metoda, iako je činjenica da se ovaj podatak nalazi u brevijaru. Isto tako, što s rukopisima koji jednostavno imaju previše različitih vrsta podataka. Zapis ne može biti preglomazan, tendencija je na sažetosti i jasnoći, no navedeni podatci bi morali biti spomenuti u zapisu.

Ivan Golub je često pisao o časnoj sestri i doktorici humanističkih znanosti Mariji Agnezi Pantelić (1915.-2008.) koja je bila jedna od najkompetitivnijih hrvatskih paleoslavistica i istražiteljica hrvatske glagoljske i liturgijske građe. Upravo je ona pronašla vlasnika *Mavrovog brevijsara* u Italiji, te je poduzela radnje za njegov otkup početkom osamdesetih godina 20.

[content/uploads/2017/01/PB-2016-Zbornik-knjizni-blok-2016-11-16-18-24h-web-spreads.pdf](https://hrcaj.srce.hr/14792) [pregledano: 2018-09-19].

¹⁰⁸ Usp. Golub, Ivan. Marija Agneza Pantelić (o sedamdesetpetoj obljetnici života). Slovo 39-40(1990), 10. Preuzeto s <https://hrcaj.srce.hr/14792> [pregledano: 2018-09-19].

stoljeća.¹⁰⁹ U polju kataložnog zapisa 5104 \$a naznačeno je: „M. Pantelić. Glagoljski brevijar Popa Mavra. Slovo, str. 94-149.“ čime se katalogizator donekle odužio č. s. Mariji Agnezi Pantelić za njen doprinos otkriću ovog rukopisa.

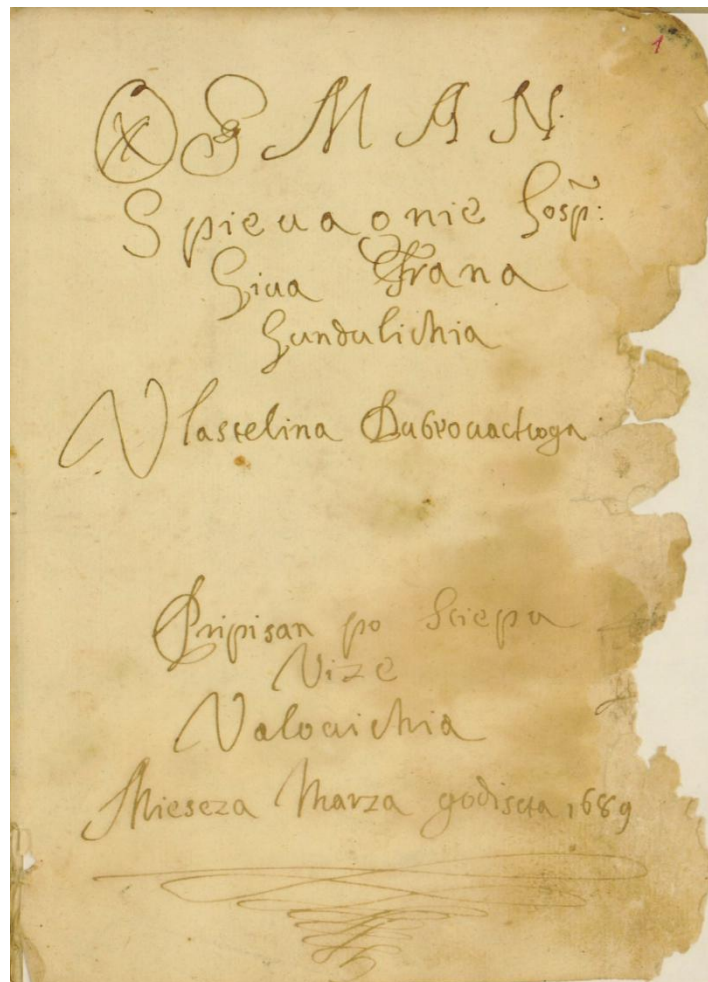
¹⁰⁹ Usp. Isto, 9-22.

3.2.5. Primjer 5. *Osman : spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia*

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Osman : spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia.¹¹⁰

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 30 – Osman (rukopisni dio, 1. stranica)

¹¹⁰ Osman : spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11768> [pregledano: 2018-09-14].

S P I E V A N I E
 Ah Baruo,
 Ah ciemsise sahalita
 laseta gliuska dholasgi
 saescto uise stenesē knila
 saedhiese paka nise pōsti
 Viehouie i bes saavhe
 nie pod sunzem knypte seuavi
 a u visōkīeh gorah uavhe
 nai pnie aygnien tnes udari
 Bes pomohi visygnie snebi
 saietare seuinos suiem breguchia
 satiruse sama u sebi
 silna zarstua i moguchia
 Kolo od snehrie uotoli
 uarechise re pmistare
 ko bi gon etore doli
 etko doli koni oscarie
 Sād uavh sabglie keruna uiri
 sād uavh kerune sabglia pada
 sād na zarsetuo pōbse usuin
 a etko bi zar robie sād
 Pros

Slika 31 – Osman (rukopisni dio, 2. stranica)

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	knjiga
Autor	Gundulić, Ivan
Naslov	Osman : spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia.
Impresum	Mieseza Marza godiscta 1689.
Materijalni opis	220 listova ; 8°.
Napomena	Rukopis
UDK	886.2-13
ID zapisa	000050332
Lokacija/Signatura	Zbirka rijetkosti: _I R 4109

Slika 32 – Osman (katalogni zapis)

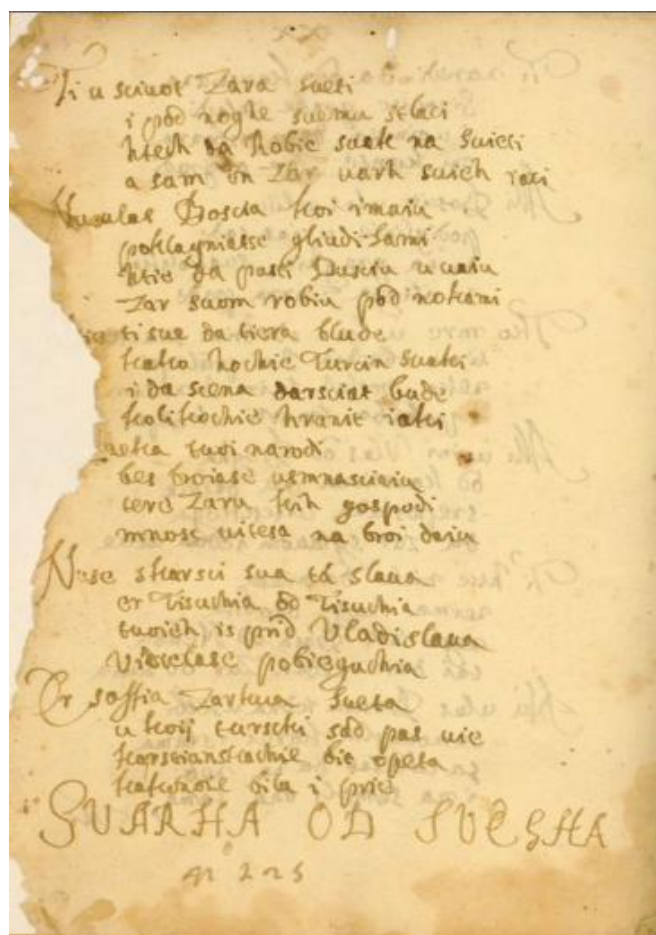
d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000nam a2200217 i 4500
001	000050332
003	HR-ZaNSK
008	911127s1689 ci 0 hrv
035	9 (HR-ZaNSK)50385
035	9 (HR-ZaNSK)911127110
035	a (HR-ZaNSK)000050332
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
0410	a hrv
044	a ci c hr
080	a 886.2-13
084	a 212-8c q HR-ZaNSK
1001	a Gundulić, Ivan
24510	a Osman : b spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia.
260	c Mieseza Marza godiscta 1689.
300	a 220 listova ; c 8°.
500	a Rukopis
981	p CRO r HRB
8524	j R 4.109
876	e RK-C
8860	2 unimarc b 00533iam0 2200193 450
SYS	000050332

Slika 33 – Osman (MARC zapis)

e. Komentar.

Kataložni (MARC) zapis za rukopis Gundulićeva *Osmana* još je kraći nego *Mavrov brevijar*. Sadrži podatke o materijalnom opisu, autoru (polje 1001 \$a – glavna kataložna jedinica, osobno ime), klasifikacijskom broju (polje 084), stvarnom naslovu i podatku o odgovornosti (24510), podatak o izdavanju (260), itd. Rukopis je „čist“, dakle nema naknadno umetnutih rečenica ili crteža koji bi bili značajni za sadržaj teksta. Sadržaj rukopisa odgovara kasnijim prijepisima, odnosno tiskanim knjigama. Nije bio potreban ni podatak o Mažuranićevu dovršetku djela. Rukopis je vrlo dobro sačuvan.

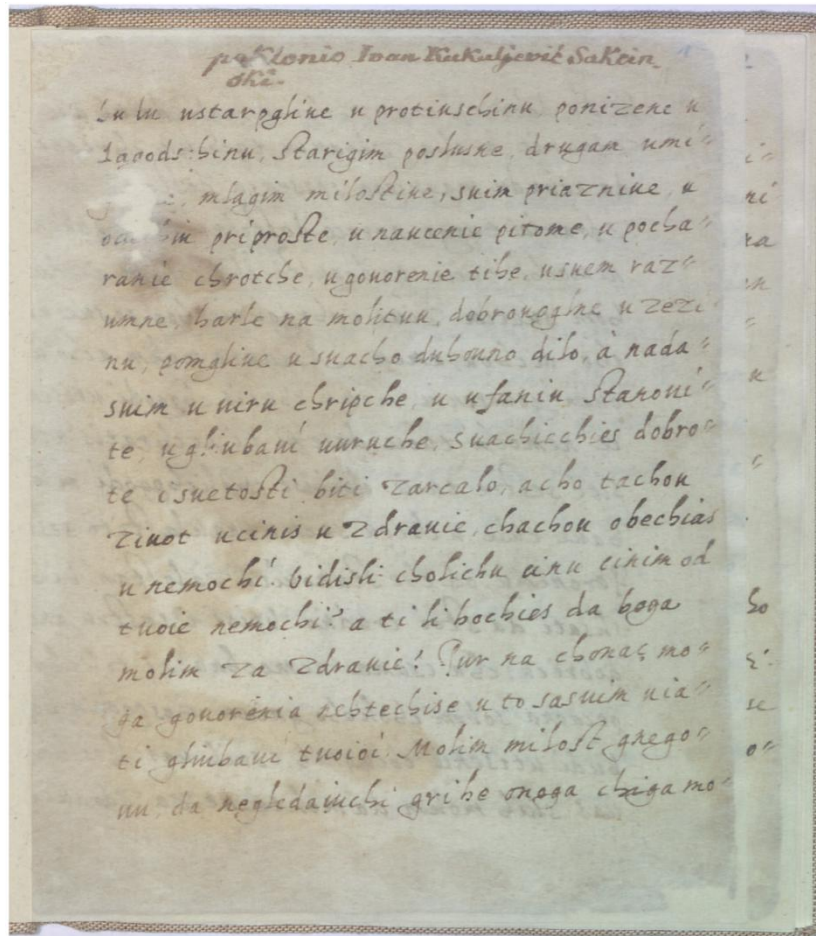
Slika 34 – Osman (rukopisni dio, završna stranica)

3.2.6. Primjer 6. *Dvije poslanice Katarini Obirtić*

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Dvije poslanice Katarini Obirtić.¹¹¹

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 35 – Dvije poslanice Katarini Obirtić (rukopisni dio)

c. Kataložni zapis.

¹¹¹ Dvije poslanice Katarini Obirtić. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16038> [pregledano: 2018-09-14]. Ovaj je primjer autor rada uzeo i za seminarski rad iz kolegija Deskriptivna obrada građe I (tema: „Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija – ISBD(A)“), sada s ponešto izmijenjenim, produbljenijim i kontekstualiziranim sadržajem.

Vrsta građe	rukopis
Autor	● <u>Marulić, Marko</u>
Naslov	● <u>Dvije poslanice Katarini Obirtić.</u>
Materijalni opis	10 listova ; 22 x 15 cm.
Napomena	16. stoljeće
	Papir
	Lat. kurziva
Sadržaj	List 1r (poč., def.): budu ustarpglie u protiuschinu ponizene u lagodschinu, starigim poslusne, drugam umi- gliene, mlagim milostlue, suim priazniue List 2v (završ.): Mir i milost Isucharsta gospodina na sega sa svimi nami vazda. Amen List 3r (poč.): Poctouanoi gospoi Chatarini Obirtichia cha- luerici reda suetoga Benadata Marco Peci- nich sumiglienim poklonom i duornim poz- draugliem pise List 10r (završ.): Biru sestru moiu gliuzbeznio od strane moie pozdrauite, i chripite u Isu charstu da bude ustarpia u nemochih suoih, cechaiuchi zdraue uiekougne u kraglieustuo nebescho, prid licem boz- gim, i toi on vcini chi suacha more Amen
Ref./Cit.	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, sv. 1, br. 3171
Iden. primjerka	Na listu 1r zapis: poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski
	U rukopisnom bloku pismo Gospodarskog društva s datumom 18. travnja 1847. i vlastoručnim potpisom Dragutina Rakovca, na poledini pisma od iste ruke koja je zapisala Kukuljevićevo ime na listu 1r zapis: Poctovanoi Gospoi Chatarini Obirtichia; a od druge ruke zapis: Marko Pecinić-Marulić gospoji Katarini Obirtiču kaluerici reda svetoga Benedata (Mscrpt. saec. XVI)
Uvez	Platneni uvez
Zaštita/Stanje	Restaurirano
UDK	● <u>821.163.42-3(0.032)</u> ● <u>003.052</u>
ID zapisa	000663450
Lokacija/Signatura	<u>Zbirka rijetkosti:</u> <u>.I.R.3171</u>

Slika 36 – Dvije poslanice Katarini Obirtić (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

```

FMT BK
LDR 00000ctm a2200313 i 4500
001 000663450
003 HR-ZaNSK
005 20160419085621.0
006 t 000 0
008 080423q15uu15uuxx 000 0 hrv
035 |9 (HR-ZaNSK)665663
035 |a (HR-ZaNSK)000663450
040 |a HR-ZaNSK |b hrv |c HR-ZaNSK |e ppiak
080 |a 821.163.42-3(0.032) |2 MRF 1998.
080 |a 003.052 |2 MRF 1998.
1001 |a Marulić, Marko
24510 |a Dvije poslanice Katarini Obirtić.
300 |a 10 listova ; |c 22 x 15 cm.
500 |a 16. stoljeće
500 |a Papir
500 |a Lat. kurziva
5050 |a List 1r (poč., def.): budu ustarpglie u protiuschinu ponizene u || lagodschinu, starigim poslusne, drugam umi-|| gliene, mlagim milostlue, suim priazniue
5050 |a List 2v (završ.): Mir i milost Isucharsta gospodina na | |sega sa svimi nami vazda. Amen
5050 |a List 3r (poč.): Poctouanoi gospoi Chatarini Obirtichia cha- || luerici reda suetoga Benadata Marco Peci- || nich sumiglienim poklonom i duornim poz- || draugliem pise
5050 |a List 10r (završ.): Biru sestru moiu gliuzbeznio od || strane moie pozdrauite, i chripite u Isu || charstu da bude ustarpia u nemochih || suoih, cechaiuchi zdraue uiekougne u || kraglieustuo nebescho, prid licem boz- || gim, i toi on vcini chi suacha more || Amen
5104 |a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu |c sv. 1, br. 3171
562 |a Na listu 1r zapis: poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski
562 |a U rukopisnom bloku pismo Gospodarskog društva s datumom 18. travnja 1847. i vlastoručnim potpisom Dragutina Rakovca, na poledini pisma od iste ruke koja je zapisala Kukuljevićevo ime na listu 1r zapis: Poctovanoi Gospoi || Chatarini Obirtichia; a od druge ruke zapis: Marko Pecinić-Marulić || gospoji Katarini Obirtiču kaluerici || reda svetoga Benedata || (Mscrpt. saec. XVI)
563 |a Platneni uvez
581 |a Fancev, F. Dvije poslanice Marka Pecinića (Marulića) benediktinki Katarini Obirtića, u: "Građa za povijest književnosti hrvatske", 13 (1938), str. 187-192
583 |a Restaurirano
981 |p CRO
8524 |j R 3171
SYS 000663450

```

Slika 37 – Dvije poslanice Katarini Obirtić (MARC zapis)

e. Komentar.

U ovom se vrlo zanimljivom predlošku radi o nepotpunom pismu (ili pismima, i to zahvale) koje je Marko Marulić napisao i posvetio časnoj sestri Katarini Obirtić (Alberti), benediktinki i poglavarici samostana u kojem je boravila i Marulićeva sestra. Spis je bio toliko oštećen i neugledan da književni povjesničari stoljećima nisu u njem prepoznali autora, *oca hrvatske književosti!*¹¹²

Prema specifikaciji elemenata, ako bismo se za promjenu rukovodili ISBD-om, u Skupinu 1 trebamo upisati naslov i podatke o odgovornosti. U rekonstrukciji se rukovodimo kako kataložnim opisom koji smo već vidjeli, tako i sâmmim originalnim rukopisom. Dakle, pokušat ćemo rekonstruirati djelovanje katalogizatora koji je radio opis. S obzirom na to da u rukopisu nigdje ne piše ime autora (Marulića čak ni Sakcinski nije uspio prepoznati, dok je to Fancevu pošlo za rukom), katalogizator se poveo za književnim povjesničarem F. Fancevom koji je prepoznao Marulićevo drugo prezime koje se spominje u rukopisu („Pecinić“; krivo su godinama čitatelji čitali „Peunić“, stoga je dolazilo do zabune).¹¹³ Da primjerice nije otkriveno da se radi zapravo o „Peciniću“ Marulusu, vjerojatno bi opis u podatku o odgovornosti sadržavao nekog do danas nepoznatog renesansnog epistolara Peunicha. S obzirom na sve navedeno, pod *ime autora* navedeno je ime Marka Marulića. [ISBD(A) 1.5.1; MARC21: polje 1001 \$a]

Naslov je „Dvije poslanice Katarini Obirtić“. Nigdje se ne navodi u izvornom dokumentu izraz „dvije poslanice“, čak niti „poslanica“ u jednini. Prvom pismu početka se ne zna, a drugo započinje „Počtovanoj gospođi Katarini Obirtića, kaluerici reda svetoga Benedata, Marko Pecinić s umiljenim poklonom...“ (itd.). Zašto je, dakle, taj spis u službenom katalogu nazvan „Dvije poslanice Katarini Obitrić“? Kao što vidimo iz članka akademika Bratulića,

¹¹² Usp. o otkriću fragmenata pisma: Bratulić, Josip. Poslanice Marka Marulića Katarini Obirtić. // *Colloquia Maruliana*... 7(1998), str. 28. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/9483> [pregledano: 2018-08-07]. Oba su pisma rekonstruirana suvremenijom grafijom (30-33).

¹¹³ Usp. Isto, 27.

Franjo Fancev je još 1938. objavio članak u *Gradi za povijest književnosti hrvatske* koji je naslovio slično gornjem članku („Dvije poslanice Marka Pecinića... Katarini Obitrića“).¹¹⁴ Prema PPIAK-u, Drugi dio, nije pronađena niti jedna točka (član 189) po kojoj se mogao napisati *glavni stvarni naslov*. No to izdanje nije uzimalo u obzir kasnije nastao ISBD(A), objedinjeni ISBD, niti UNIMARC ili MARC. Vjerojatno je katalogizator radi praktičnosti dao ovaj naslov (koji je zapravo dijelom već bio poznat iz članka iz 1938.). U ISBD(A)-u u točki 1.1.2.10 piše: „Publikacije koje sadrže dva ili više posebnih djela bez zajedničkog stvarnog naslova nemaju glavni stvarni naslov (...)“; napokon, u 1.1.4.2.1: „... Iznimno, kad naslovna strana i stvarni naslovi ostalih djela [jasno, dva pisma časnim sestrama su u ovom slučaju „djela“] ne upućuju na to da se radi o zbirci... katalogizator sam oblikuje stvarni naslov za čitavu publikaciju.“ Dakle, možemo potvrditi da je ipak pronađena točka koja opravdava katalogizatorov izbor za naslov ovog djela.¹¹⁵

Materijalni opis sadrži podatak o 10 listova, te dimenzije. Možda se mogao staviti podatak o dva odvojena „djela“ (pisma), te za svako pismo brojčani podatak.¹¹⁶ *Napomena* sadrži podatak o 16. stoljeću, da je tekst pisan na papiru, kurzivnom latinicom. Podatak o vremenu pisanja zaključen je posredno, vjerojatno prema starosnim godinama pisca i časne sestre Bire, Marulićeve sestre. Do precizne godine se nije moglo doći.¹¹⁷ *Sadržaj* opisuje prva tri lista, te posljednji (list 10) djela. Prvi je list i početni list prvog pisma; drugi list je završni list prvog pisma. Treći list je prvi list drugog pisma; deseti je list

¹¹⁴ Usp. u Isto, bilj. 2., 28.

¹¹⁵ Usp. također Galić Bešker (2014): „Tijekom katalogizacije, prvo odabiremo naslov... odabiremo glavni stvarni naslov bez obzira na to u kojem se dijelu publikacije nalazio. (...) Bilo da ga oblikuje sam katalogizator, naslov je odraz... publikacije.“ (259). Također vrlo bitno, Galić Bešker (2012): „Polazište za utvrđivanje jedinstvenoga stvarnog naslova za djela starog i srednjeg vijeka... vrlo često nije predložak u kojem su ona objavljena, nego tzv. uobičajeni ili konvencionalni stv. naslov, a to je onaj naslov pod kojim je neko djelo u povijesti književnosti postalo poznato“ (126/127).

¹¹⁶ Usp. ISBD(A), 5.1.4.1; razmisliti i o 5.1.2.6 („... Broj [praznih tiskanih listova] navodi se arapskom brojkom... u uglatoj zagradi“). Vidimo da ovdje nije ispoštovano to pravilo. Pisma nisu u izvorniku numerirana. Za dimenzije v. 5.3.4

¹¹⁷ Usp. Bratulić, 27. Inače, u slučajevima kad se godina izdavanja ne pojavljuje eksplicitno u publikaciji, usp. ISBD(A), 4.4.6. Iz razloga nepouzdanosti datacije spisa, „16. stoljeće“ je stavljeno pod *Napomenu*.

posljednji list drugog pisma. Po *Sadržaju* je razvidno da se radi o dvodijelnom djelu, to jest o dva, a ne jednom pismu. Ostali nas podatci u katalognom opisu upućuju na stanje pisama (da su prošli restauraciju), da su zaštićeni platnenim uvezom, na specifične podatke o autografu i prijašnjim vlasnicima (Dragutin Rakovac, I. K. Sakcinski, i sl.). Identifikator jedinstvenosti nije načinjen.

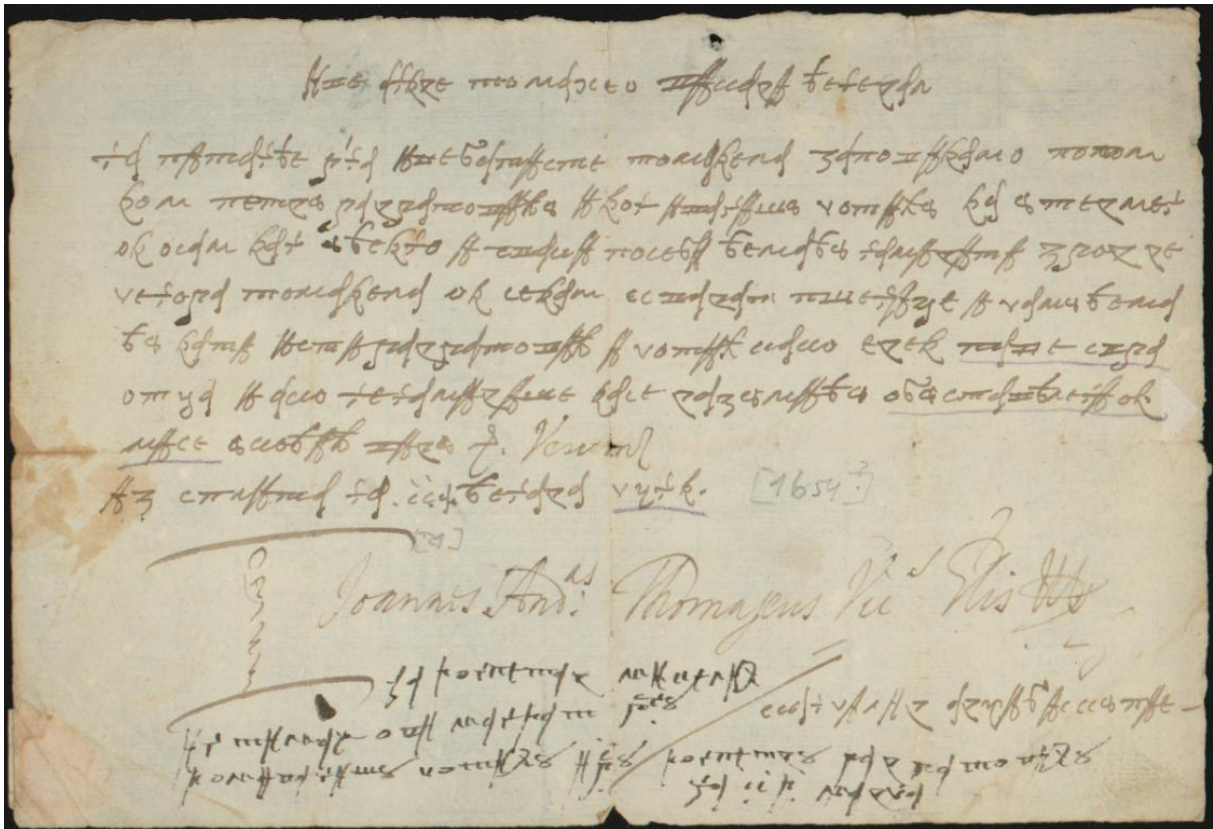
MARC zapis nam daje opširne podatke o predlošku, te o početku i završetku svakog od dva (dijela) rukopisa. Tako imamo četiri retka polja 5050 \$a u kojem u prvom retku imamo početak prvog lista, u drugome retku svršetak prvog lista, u trećem retku imamo početak drugog dijela pisma (odnosno, novog pisma: „Poctouanoi gospoi Chatarini Obirtichia...“), a u četvrtom se retku nalazi svršetak tog pisma (list 10), sa završnim „Amen“.

3.2.7. Primjer 7. *Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina*

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina.¹¹⁸

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 38 – Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (prvi dio rukopisnog dijela)

¹¹⁸ Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16138> [pregledano: 2018-09-11].

М и 18иј фортрнѣ зотресе шифра ротнѣ сполѣ
 лѣиорѣ фортѣ пѣрсоанѣ и дѣлѣнѣ шѣонѣ
 фортѣ лѣиорѣ и дѣлѣнѣ и дѣлѣнѣ пѣрсоанѣ
 и дѣлѣнѣ и дѣлѣнѣ фортѣ лѣиорѣ и дѣлѣнѣ
 сполѣ ротнѣ сполѣ лѣиорѣ фортѣ и дѣлѣнѣ пѣрсоанѣ
 и дѣлѣнѣ зотресе пѣрсоанѣ шѣонѣ сполѣ пѣрсоанѣ
 пѣрсоанѣ ротнѣ сполѣ и дѣлѣнѣ сполѣ лѣиорѣ
 лѣиорѣ и дѣлѣнѣ лѣиорѣ пѣрсоанѣ лѣиорѣ
 лѣиорѣ сполѣ лѣиорѣ пѣрсоанѣ лѣиорѣ лѣиорѣ
 лѣиорѣ лѣиорѣ пѣрсоанѣ лѣиорѣ лѣиорѣ лѣиорѣ
 лѣиорѣ лѣиорѣ лѣиорѣ лѣиорѣ лѣиорѣ лѣиорѣ

Прѣставъ исправе, издане 2
 лѣиорѣ сполѣ г. 1492.
 Франческо и Рукунѣ. в. 136.
 Josić

Slika 39 – Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (drugi dio rukopisnog dijela)

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	rukopis
Naslov	<u>Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina.</u>
Materijalni opis	15 listova ; različite veličine.
Mat. opis-rukopis	papir : rukopis
Napomena	kurzivna i uglata glagoljica, bosančica
Sadržaj	1. isprava: 1645, 20. I Split. Vikar i general Ive Andre Tomažeo naređuje popovima Petru Gargatoviću i Ivanišu Cotiću da namire svoja dugovanja Ivi Batisti Tomadelu pod prijatnjom suspenzije od služenja mise (bosančica) 2. isprava: 1758, 5. III. Mikula Galante pok. Jure zamjenjuje svoj vrt za dva kusa zemljišta vlasništvo Ivana Devčića pk. Antona. Notar Ivan Sormilić. (glagoljska kurziva) 3. isprava: 1763. Juštaman dice pok. Ivana Uravića kod diobe baštine. Pisar: Pop Mikula D. (glagoljska kurziva) 4. 1764, 8. IV. Juštamenat, baština pok. Ivana Uravića i žene mu Lucije o zemljišnom posjedu. Pisar: Žakan Mikula Ilić. (glagoljska kurziva) 18. st., 16 II. Nagodba o isplati duga pred sucem Jurom Žuvićem od Omiša. Pisao pop Ivan Pindulić, molen i prošen. (glagoljica) Prijepisi 10 različitih glagoljskih i bosančicom pisanih isprava. 19. st. 10 listova
Ref./Cit.	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. -, sv. 1, br. 357 Hrvatska glagoljska bibliografija / I. Milčetić, Zagreb 1911., str. 454, br. 65
Predmet	<u>Glagoljica -- Hrvatska</u>
UDK	<u>930</u> <u>(0.032)</u>
ID zapisa	000796245
Lokacija/Signatura	<u>Zbirka rijetkosti:</u> <u>R 3358</u>

Slika 40 – Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ntm a22 i 4500
001	000796245
003	HR-ZaNSK
005	20170426101637.0
006	t 000 0
007	t
008	120203k164518uuci 000 0 hrv
035	a (HR-ZaNSK)000796245
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
0801	a 930 2 2011
0801	a (0.032) 2 2011
24500	a Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina.
300	a 15 listova ; c različite veličine.
340	a papir c tinta d rukopis
500	a kurzivna i uglata glagoljica, bosančica
5058	a 1. isprava: 1645, 20. I Split. Vikar i general Ive Andre Tomažeo naređuje popovima Petru Gargatoviću i Ivanišu Cotiću da namire svoja dugovanja Ivi Batisti Tomadelu pod prijatnjom suspenzije od služenja mise (bosančica)
5058	a 2. isprava: 1758, 5. III. Mikula Galante pok. Jure zamjenjuje svoj vrt za dva kusa zemljišta vlasništvo Ivana Devčića pk. Antona. Notar Ivan Sormilić. (glagoljska kurziva)
5058	a 3. isprava: 1763. Juštaman dice pok. Ivana Uravića kod diobe baštine. Pisar: Pop Mikula D. (glagoljska kurziva)
5058	a 4. 1764, 8. IV. Juštamenat, baština pok. Ivana Uravića i žene mu Lucije o zemljišnom posjedu. Pisar: Žakan Mikula Ilić. (glagoljska kurziva)
5058	a 18. st., 16 II. Nagodba o isplati duga pred sucem Jurom Žuvićem od Omiša. Pisao pop Ivan Pindulić, molen i prošen. (glagoljica)
5058	a Prijepisi 10 različitih glagoljskih i bosančicom pisanih isprava. 19. st. 10 listova
5104	a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. - c sv. 1, br. 357
5104	a Hrvatska glagoljska bibliografija / I. Milčetić, Zagreb 1911. c str. 454, br. 65
650 7	a Glagoljica z Hrvatska 2 nskps
8524	b ZR j R 3358
SYS	000796245

Slika 41 – Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (MARC zapis)

e. Komentar.

Kad rukopis nije cjelovit, odnosno kad mu nije naznačen naslov, katalogizator ima zadaću da samostalno – prema sadržaju i kontekstu – odredi stvarni naslov. Takav slučaj bio je s pismima Marka Marulića u prethodnom primjeru, takav je slučaj (za razliku od, primjerice, Gundulićeva *Osmana*) i s ovim listinama koje imamo pred sobom. Da je kojim slučajem pisac isprava i listina nadjenuo naslov rukopisima, taj bi naslov zasigurno stajao i u katalogu. Nadalje, ove isprave nemaju identificirajuće incipite ili eksplicite, pa ih je bilo potrebno pročitati, proučiti, potom istražiti jesu li ti predlošci već negdje nekada katalogizirani (da jesu, vjerojatno bi naslov bio preuzet iz drugog kataloga). Ništa od toga nije bio slučaj, pa je katalogizator – koji u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* mora biti stručnjak i za latinsku, ćiriličnu i glagoljsku paleografiju, te izvrstan poznavatelj srednjovjekovnog latinskog jezika, kao i starocrkvenoslavenskoga – čitajući predložak koji je pisan na više pisama (kurzivna i uglata glagoljica, te bosančica) sam odredio naslov.

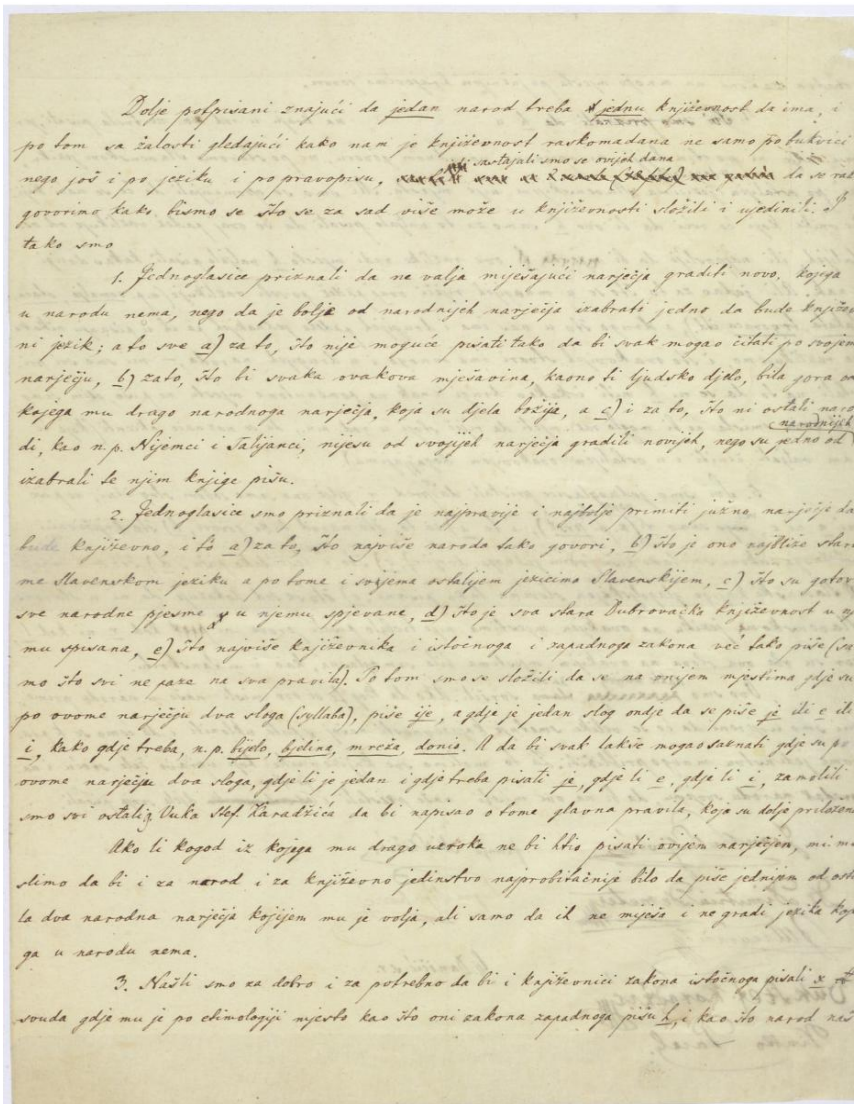
U polje 340 (Materijalni nositelj) katalogizator je unio tri potpolja: \$a, \$c i \$d. Prvo potpolje označava materijalnu osnovu i konfiguraciju („papir“), drugo potpolje materijalni otisak („tinta“), a treće potpolje tehniku bilježenja podataka („rukopis“ – rukom pisani tekst). Svaka od isprava zaslužila je svoje 5050 \$a polje u kojima je zabilježen početak svakog teksta. Tu je razvidno kako isprave nisu nastale u isto vrijeme, već su pisane između 1645. i 18. st. na različitim područjima (Split, Dalmatinska Zagora), te je zabilježeno pismo kojim je svaka isprava napisana. Vidimo kako se radi o uglavnom pravnim spisima u kojima susjed tuži susjeda radi međe ili dugovanja (danas bi rekli: imovinsko-gradanski spor), ili se radi o zamjeni zemljišta ili poklonu. Zabilježen je i pisar, ako je naznačen u ispravi (obično notar, žakan ili pop). Deset listova, koji su zapravo prijepisi, pisani su glagoljicom i bosančicom (19. st.) te nisu posebno opisani.

3.2.8. Primjer 8. Bečki književni dogovor

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Bečki književni dogovor.¹¹⁹

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice. Cjeloviti rukopis.

Slika 42 – Bečki književni dogovor (rukopisni dio, 1. stranica)

¹¹⁹ Bečki književni dogovor / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=15489> [pregledano: 2018-09-11].

obavca zakona na mnogo mjesta po južnijem krajevima govori.

4. Svi smo pristali da h u na kraju u rod. mn. ne treba pisati, jer mu ondje ni po etimologiji, ni općenome narodnom govoru, ni po starome Slavenском jeziku, ni po ostalijem (jezicima Slavenским nije mjesto. Ali smo se opominjali da će se naći književnici koji će reći da bi ovo h vama za to valjalo pisati da se ovaj jades razlikuje od ostalih, ili najposlije da bi ~~pisati~~ st ove razlike radi mjesto h valjalo pisati kakav drugi znak. Ali jedno za to što se u mnogijeh rijeci ovaj jades po sebi razlikuje (n.p. zomaha, olaca, lakata, trgovaca itd.), a drugo što u nas ima i drugijeh jadesa jednaki^h ja ih u pisanju nikako ne razlikujemo, i što ovakovijeh stvari ima mnogo i u drugijeh naroda, — mi smo svi pristali na to da se ni h niti ikakav drugi znak na pomenutome mjestu ne piše, oim samo kad se iz smisla ne bi moglo razumjeti da riječ stoji u rod. mn., da se nar. naie akonti (koje će nam valjati činiti i u ostalijem ovakovijem dogovajjima).

5. Svi smo jednoglasice pristali da pred r gdje ono samo sobom slog čini, ne piše ni a ni e, ^{već} samo r (n.p. prot), i to a za to, što narod tako govori, b) što književnici ^{u starom zakonu svi tako pišu (ovim jednoglasice),} c) što i česi tako pišu, d) što su i mnoge Slavenčke knjige glagoljskijem slovima tako pisane, e) što se sad dokazuje da ni u starome Slavenском jeziku na ostalijem mjestima nije trebalo pisati jerova ni ~~****~~ kod r ni kod l, jer su oba ova slova na ovakijem mjestima bila samoglasna, kao i u slavskrite.

Ovo smo ^{dakle ovijeh} ~~prestavljaj~~ ^{za sad} ~~stava~~ ^{stajali}. Ako da Bog se se ove misli naše u narodu prime, mi smo uopreni da će se velike smetnje književnosti najvj. sputa ukloniti i da ćemo se k pravome jedinstvu mnogo približiti. Za to molimo sve književnike koji upravo žele sreću i na predst. narodu svojom, da bi na ove misli naše pristali i ~~ostale~~ ^{po njima} ~~ostale~~ djela svoja pisali.

Jovan Vukobratović

franko Niklošići

St. Dimitria Demeterij

Stjepan Bjelković

Milovanović

Gj. Daničić. s. r.

Vuk Stoj. Karadžić

Vinko Paceh.

Slika 43 – Bečki književni dogovor (rukopisni dio, 2. stranica)

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	rukopis
Naslov	Bečki književni dogovor.
Napomena	1850.
	Papir
	29 x 24 cm
	1 list
	Lat. kurziva, autograf (Daničićev)
	Slobodan list u papirnom omotu
	Početak teksta: Dolje potpisani ...
	Ispod teksta potpisi u dva stupca: Ivan Kukuljević, Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stefanović Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stjepan Pejaković i Đuro Daničić
	Datacije nema na predlošku
Ref./Cit.	Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, sv. 4, br. 2298
Predmet	Povijesni izvori -- Hrvatska -- Rukopis
UDK	94(0.032)
	003.076
ID zapisa	000899076
Lokacija/Signatura	Zbirka rjetkosti: _I R 5619

Slika 44 – Bečki književni dogovor (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ntm a22 u 4500
001	000899076
003	HR-ZaNSK
005	20150514152518.0
008	150213s1850 xx 000 0 hrv
035	a (HR-ZaNSK)000899076
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
080	a 94(0.032) 2 MRF 2011.
080	a 003.076 2 MRF 2011.
24500	a Bečki književni dogovor.
500	a 1850.
500	a Papir
500	a 29 x 24 cm
500	a 1 list
500	a Lat. kurziva, autograf (Daničićev)
500	a Slobodan list u papirnom omotu
500	a Početak teksta: Dolje potpisani ...
500	a Ispod teksta potpisi u dva stupca: Ivan Kukuljević, Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stefanović Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stjepan Pejaković i Đuro Daničić
500	a Datacije nema na predlošku
5104	a Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, sv. 4, br. 2298
650 7	a Povijesni izvori z Hrvatska v Rukopis 2 nskps
8524	b ZR j R 5619
SYS	000899076

Slika 45 – Bečki književni dogovor (MARC zapis)

e. Komentar.

Bečki književni dogovor jedan je od najkomentiranih književno-jezičnih dokumenata u hrvatskoj historiografiji 19. i 20. st. Događaj se zbio u Beču, 28. ožujka 1850. Na sastanku koji je okupio pet književnika iz Hrvatske, dva iz Srbije i jednog iz Slovenije, dogovoreno je provizorno rješenje jezičnog pitanja kojim bi se jedan odabrani jezik unificirao za sve Južne Slavene. Krajnji cilj bio je politički: ujedinjenje svih južnoslavenskih zemalja. Zajedničkim jezikom, i političko će ujedinjenje – mislili su potpisnici – biti lakše sprovesti u djelo.¹²⁰

Dogovor je napisan na jednom listu papira (na obje stranice), veličine 29 x 24 cm, crnom tintom. Đuro Daničić, autor ili notar rukopisa, pisao je latinskom kurzivom. U polju 500 imamo obavijest kako na predlošku nema datacije, no da su redom potpisani – što možemo vidjeti i u primjeru – redom u dva stupca: Ivan Kukuljević (Sakcinski), Dimitrije Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stefanović Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stjepan Pejaković i Đuro Daničić.

Kataložni zapis nema nikakvih drugih sadržajnih ili povijesnih podataka o predlošku, niti donosi kasnije reference o djelu (polje 5102). Možda se u poljima 5058 moglo opisati svaku od pet točaka (zaključaka) književnog dogovora. Naime, iz rukopisa je, kao i iz drugih povijesnih izvora, razvidno da se dogovor sastoji od pet točaka (odabir jednog južnoslavenskog govora za cijelo područje od Slovenije do Bugarske, odabir južnog narječja s različitim pisanjem praslavenskog jata, zaključak da bi Srbi i Crnogorci trebali pisati hrvatski glas *h* svuda gdje mu je mjesto po etimologiji, zaključak da kod imenica u genitivu množine ne treba na kraju pisati *h*, te dogovor da ispred samoglasnog *r* gdje ono čini slog ne treba pisati ni *a* ni *e*, već samo *r*). Dogovor nije bio obvezujući i nije nikada zaživio.

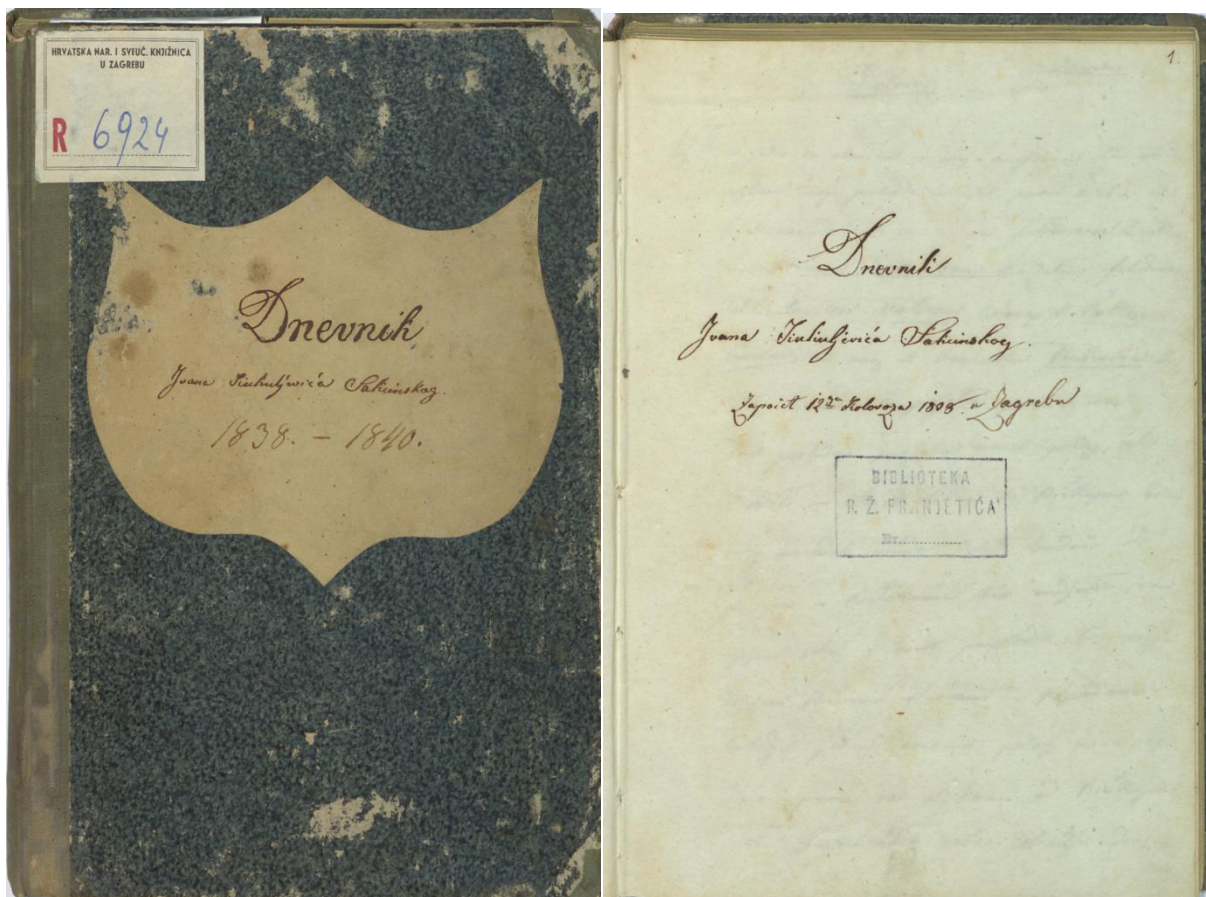
¹²⁰ Usp. Vince, Zlatko. Putovima hrvatskoga književnog jezika. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 2002., 290-297.

3.2.9. Primjer 9. *Dnevnik iz god. 1838-1840.* [Ivan Kukuljević Sakcinski]

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Dnevnik iz god. 1838-1840. [Ivan Kukuljević Sakcinski]¹²¹

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 46 – *Dnevnik* Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (korice i prva stranica)

¹²¹ *Dnevnik iz god. 1838-1840.* [Ivan Kukuljević Sakcinski]. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=15937> [pregledano: 2018-09-11].

Fiolovoz

u Zagrebu

19^{ty} le jutro se obucim u svoju uniformu te otidem
stajbom svoje postojbe ujutro, parom brzo u
platecomando, gdje sam i sa feldmaršalkintom
ten. Baronom Serambom bio. Jutro feldmar-
šalkintom Vöberu i voj. k. Callen-
bachu, od voj. k. Generala Neuborn i
ten. Biela, jako prijatno pramo meni.
Dva posljednja misleli mene polaz sebe
sediti. — Otko idu otidem k. Pisthagor i
voj. maršalk vinda i k. Badu. Ja
je upao u Oratorium bio midjutro sam
njegom sebi. Konak. pred. Ludo, ten midjutro
Dugom. Harvoni Starani. Kejov em
balkaji jedni Donani polaz novo sepi-
dant, pramo sa Slitani od Pisthago-
i och Lazrela nejo — chaji Dugom

Slika 47 – Dnevnik Ivana Kukuljevića Sackinskog 1838-1840. (rukopisni dio)

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	rukopis
Autor	Kukuljević Sakcinski, Ivan
Naslov	Dnevnik iz god. 1838-1840.
Materijalni opis	62 lista ; 21 x 17 cm.
Mat. opis-rukopis	papir : rukopis
Napomena	1838-1840
Jezik/Pismo	Latinska kurziva, autograf
Sadržaj	Tekst na hrv. jeziku
Ref./Cit.	L. 1: Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog započeo 12-ga Kolovoza 1838 u Zagrebu. L. 2-14: /1838/ U Zagrebu. /Počinje: / "Kolovoz 12tog u jutro se obučem u moju uniformu te otidem..." l. 15-34: Dnevnik za godinu 1839. l. 35-39: Dnevnik za godinu 1840 u Beču. /Završava: / "... Sečanj 13. i to prouzrokuje da kroz noć kod nje ostanem." Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. -, sv. 5, br. 3528 Vienac : zabavi i pouci / urednici Ljubo Babić (Ksaver Šandor Gjalski) i Milivoj Dežman-Ivanov. Zagreb : Matica hrvatska, 1885., str. 586
Uvez	Suvremeni poluplatneni uvez.
Bivši vlasnik	Kupljeno od ing. R. Ž. Franjetića - Zagreb, 11. V 1956.
UDK	929 (093.3) (0.032)
ID zapisa	000921779
Lokacija/Signatura	Zbirka rijetkosti: R 6924

Slika 48 – Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

FMT	BK
LDR	00000ntm a22 i 4500
001	000921779
003	HR-ZaNSK
005	20180627123929.0
006	t 000 0
007	tj
008	160111k18381840ci 000 0 hrv
035	ja (HR-ZaNSK)000921779
040	ja HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
041	ja hrv
0801	ja 929 2 2011
0801	ja (093.3) 2 2011
0801	ja (0.032) 2 2011
1001	ja Kukuljević Sakcinski, Ivan
24510	ja Dnevnik iz god. 1838-1840.
300	ja 62 lista ; c 21 x 17 cm.
340	ja papir d rukopis
500	ja 1838-1840
500	ja Latinska kurziva, autograf
5058	ja L. 1: Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog započeo 12-ga Kolovoza 1838 u Zagrebu.
5058	ja L. 2-14: /1838/ U Zagrebu. /Počinje: / "Kolovoz 12tog u jutro se obučem u moju uniformu te otidem..." l. 15-34: Dnevnik za godinu 1839. l. 35-39: Dnevnik za godinu 1840 u Beču. /Završava: / "... Sečanj 13. i to prouzrokuje da kroz noć kod nje ostanem."
5104	ja Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu / obradio Šime Jurić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991-2000. - c sv. 5, br. 3528
5104	ja Vienac : zabavi i pouci / urednici Ljubo Babić (Ksaver Šandor Gjalski) i Milivoj Dežman-Ivanov. Zagreb : Matica hrvatska, 1885. c str. 586
546	ja Tekst na hrv. jeziku
561	ja Kupljeno od ing. R. Ž. Franjetića - Zagreb, 11. V 1956.
563	ja Suvremeni poluplatneni uvez.
981	jp CRO z lks
852	jb ZR j R 6924
SYS	000921779

Slika 49 – Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (MARC zapis)

e. Komentar.

Rukopisi Ivana Kukuljevića Sakcinskog jedni su od najzastupljenijih u *Digitalnoj zbirci*. On kao književni filantrop i polihistor bio je jedan od većih sakupljača rukopisa i starih knjiga u hrvatskoj povijesti. I sâm je mnogo pisao: pred nama je njegov *Dnevnik* pisan od 1838. do 1840. Dnevnici su književna vrsta koja spada u diskurzivne oblike, te sadržajno mogu biti vrlo heterogeni. Dnevničar, odnosno pisac, u svom dnevniku može zapisivati pjesme, crtati krugove, bilježiti svoje misli o odlasku na tržnicu, kronološki bilježiti podatke važne uglavnom njemu, što ne mora biti važno niti za zajednicu, niti mora nužno biti književno relevantno. Ipak, vrijedni su kao artefakti prošlog vremena, naročito ako dolaze od strane javne ličnosti iz 19. stoljeća.

Katalogizatoru je posao bio olakšan jer je Sakcinski na prednjim koricama naslovio rukopis („Dnevnik“), te mu odredio godine, uz potpis (polja 1001, 24510). U Napomenama je zabilježen podatak o pismu i godinama, a u polju 5058 početak *Dnevnika* iz koje vidljivo kako ga je Sakcinski započeo 12. kolovoza 1838., te posebni dijelovi s početka 1839., te 1840. godine (kraj *Dnevnika*). Vidimo kako je katalogizator pomno proučio cijeli rukopis, te izdvojio bitne dijelove. Zapis nas obavještava i o izdanju dijelova ovog *Dnevnika* u časopisu *Vijenac* 1885. (polje 5104), te o prijašnjem vlasniku, ing. Franjetiću koji je Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci prodao predložak 1956.

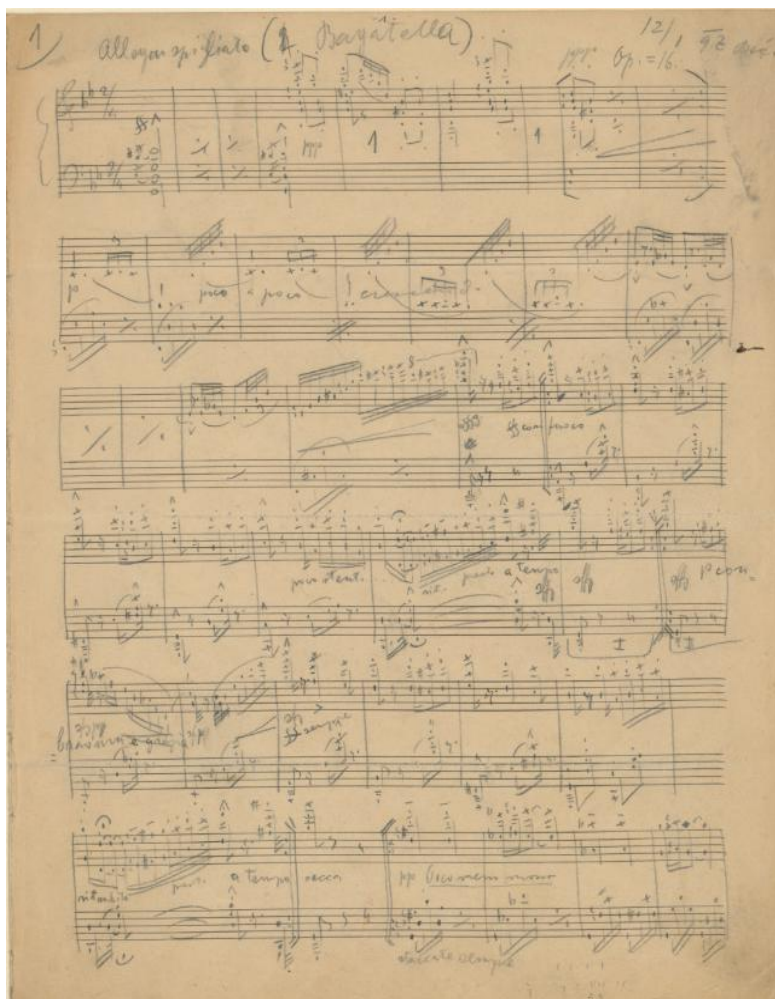
Prije navedenih polja, a poslije polja direktorija i automatski generiranih podataka, nalazi se polje 0801 \$a u kojem se bilježi UDK. Neki predlošci u ovim primjerima su imali ovo polje, neki drugi ne. Sadržajna obrada i klasifikacija bit će kratko obrađena u 4. poglavlju ovog rada.

3.2.10. Primjer 10. *Bagatella : op. 16* / [glazba Blagoje Bersa]

a. Cjeloviti naziv dokumenta.

Bagatella : op. 16 / [glazba Blagoje Bersa].¹²²

b. Naslovna ili identifikacijska stranica / stranice.

Slika 50 – Bečki rukopis B. Berse *Bagatella : op. 16* (prvi list)

¹²² *Bagatella : op. 16* / [glazba Blagoje Bersa]. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16164> [pregledano: 2018-09-15].

c. Kataložni zapis.

Vrsta građe	glazbena građa rukopisne note
Autor	● Bersa, Blagoje
Naslov	● Bagatella : op. 16 / [glazba Blagoje Bersa].
Materijalni opis	3 str. ; 32 cm.
Napomena	Autograf. - Olovka. - Datum skladanja: 12/1 [18]97 Beč
Reprodukcija	Izvornik digitaliziran
Pristup	 Bagatella
Ključne riječi	● *Bagatele ● *Klavir
UDK	● 780.616.43(0.032) ● (0.032)
ID zapisa	000151607
Lokacija/Signatura	Muzička zbirka: _I_Bersa 52

Slika 51 – Bečki rukopis B. Berse Bagatella : op. 16 (kataložni zapis)

d. Zapis u MARC-u.

```

FMT    MU
LDR    00000cdm a2200229 i 4500
001    000151607
003    HR-ZaNSK
005    20180529105412.0
007    qu
007    cr cu 024auada
008    921130s1897  xx zzl      hrv
035    |9 (HR-ZaNSK)151774
035    |9 (HR-ZaNSK)921130081
035    |a (HR-ZaNSK)000151607
040    |a HR-ZaNSK |b hrv |c HR-ZaNSK |e ppiak
0410   |a hrv
048    |a ka01
0801   |a 780.616.43(0.032) |2 MRF 2011.
0801   |a (0.032) |2 MRF 2011.
1001   |a Bersa, Blagoje |4 cmp
24510  |a Bagatella : |b op. 16 / |c [glazba Blagoje Bersa].
300    |a 3 str. ; |c 32 cm.
500    |a Autograf. - Olovka. - Datum skladanja: 12/1 [18]97 Beč
533    |a Izvornik digitaliziran
65316  |a Bagatele
6532   |a Klavir
981    |p CRO
8524   |j Bersa 52
8564   |u https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16164 |y Bagatella
8860   |2 unimarc |b 00593idm0 2200217 450
SYS    000151607

```

Slika 52 – Bečki rukopis B. Berse Bagatella : op. 16 (MARC zapis)

e. Komentar.

Ovo je jedini rukopis koji se ne nalazi u *Zbirci rukopisa i starih knjiga*, već u jednoj drugoj zbirci koja pohranjuje vrijedne rukopise u NSK: *Zbirca muzikalija i audiomaterijala*.¹²³ Dakle, radi se o muzičkom autografu poznatog hrvatskog skladatelja i glazbenog pedagoga Blagoje Berse koji je između 1896. i 1899. boravio na usavršavanju u Beču. Vidimo kako je u to vrijeme olovkom na papiru bilježio notne zapise (svoje skladbe).

Bersin rukopis koji je sâm autor nazvao *Bagatella* (kako vidimo prema listu koji je priložen) sadrži na tri stranice notni zapis skladbe klavirskog koncerta. Opisivati muzičku građu specifičan je posao; utoliko katalogizator mora biti i muzički potkovan, tj. obrazovan po mogućnosti na Muzičkoj akademiji.¹²⁴ Notni se rukopis mora identificirati kako s obzirom na pisca (skladatelja), tako i na vrstu skladbe (oblik djela i instrument, ako nije naznačeno od skladatelja).

I ovaj zapis ima *Uvodno polje* i *Direktorij*. Kontrolna su polja uredno popunjena. Zadnja izmjena zapisa ili cjelokupni unos bio je 29. svibnja 2018. Zapisani su još sistemski kontrolni brojevi (035), izvor katalogizacije i kôd za jezik (040 i 0410), potom *Broj muzičkog instrumenta ili glasovnog kôda* (048), skraćeni UDK zapis (0801 – prema kojem se vidi da se radi o rukopisu (\$a) koji je identificiran (\$2)). Prezime i ime je vidljivo u polju 1001, stvarni naslov i podatak o odgovornosti u polju 24510, a materijalni opis u polju 300. Tu su

¹²³ Autor rada je u toj *Zbirci* također bio jedan dan na studentskoj praksi, kao i u svim ostalim zbirkama posebne vrste u NSK. Sve zbirke (i *Kartografska*, i *Grafička*, i *Muzička*) su smještene na drugom (lokacija 2) katu zgrade NSK, jedino je *Zbirka rukopisa i starih knjiga* smještena na lokaciji -1. Naravno, *Zbirka muzikalija i audiomaterijala* pohranjuje isključivo rukopisne ostavštine hrvatskih ili stranih skladatelja, glazbenika i pedagoga koji su se bavili glazbom. Dio rukopisne i osobito vrijedne tiskane ostavštine digitaliziran je i dostupan javnosti na stranicama Digitalne zbirke NSK.

¹²⁴ Svi djelatnici ove zbirke završili su muzičke škole i akademije, uz naknadni studij knjižničarstva. Isto tako su djelatnici *Kartografske zbirke* završili na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu smjer geografija, dok su djelatnici *Grafičke zbirke* mahom povjesničari umjetnosti, kustosi, stručnjaci u području likovne umjetnosti. I ovaj podatak dobiven osobno na praksi u NSK ukazuje na iznimnu stručnost, obrazovanost i osposobljenost djelatnikâ različitih zbirki u našoj jedinoj nacionalnoj knjižnici.

zabilježeni brojevi stranica i veličina rukopisa. U Napomenama (500) je zabilježeno tek to da se radi o autografu olovkom, te da je datum skladanja 12.1.1897. u Beču (na rukopisu na prvoj str. gore desno: „12/ I 97 Beč“ – *meko ć!*; godina [18]97 podcrtana odozgo). Listovi su ručno numerirani, te su dodavane neke bilješke. To u napomenama nije spomenuto, no prema riječima dr. Tatjane Mihalić, voditeljice *Zbirke muzikalija i audiomaterijala*, nije sigurno da je sâm autor nota bilježio stranice, niti je posve sigurno da je Bersa autor još nekih olovkom pisanih tragova, pa se takvi podatci u MARC ni ne unose. Podatak da je rukopis digitaliziran označuje se u polju 533 (\$a - *Type of reproduction*). U polje 65316 upisana je odrednica „Bagatele“. Radi se o kraćoj muzičkoj vrsti namijenjenoj klaviru. U polje 6532 upisan je instrument („Klavir“). *Polja za posjedovanje, lokaciju, grafičko predstavljanje itd. – opći podatci* (841-88x) kao i *Polja za lokalnu uporabu* (9xx) su uredno ispunjena. Zapis nas vodi direktno linkom na *Digitalnu zbirku* gdje možemo listati i čitati izvorni rukopis B. Berse.

Uvidom u izvornik, vidimo kako su i u ovoj zbirci listovi rukopisa smješteni u poseban omot na čijem uzglavlju crnim flomasterom piše „Bersa 52“ (oznaka signature), te na sredini naslov djela („Bagatella“). Sâm rukopis s tri lista notnih zapisa nalazi se u još jednom zaštitnom papiru (s podacima o autoru, nazivu djela, opusu, instrumentu i još nekim materijalnim podacima, pisani kemijskom olovkom). Ipak, za razliku od digitalizacije nekih drugih slovnih rukopisa, neobično je da ni u katalogu ni u *Digitalnoj zbirci* nije spomenuto postojanje četvrte stranice ovog Bersinog rukopisa. Na četvrtoj stranici nisu notni zapisi, već neke brojčane i slovne oznake (matematički izračun), te nekakav crtežić koji autor nije mogao odgonetnuti. Četvrta stranica nije numerirana olovkom, pa je to vjerojatno razlog izostavljanju u zapisu. Eventualno je zapis mogao izgledati ovako: „300 \$a 3 [4] str. (...)“¹²⁵ čime bi se

¹²⁵ Usp. Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK. // Dokument *Zbirke rukopisa i starih knjiga* NSK.

dalo do znanja kako predložak ima četiri stranice, od kojih su tri notni zapisi, a četvrta nenumerirana i prazna (ili s nerelevantnim bilješkama).

Također, opisivanje glazbe vrlo je teško. Glagoljski se misal, da uzmemo samo taj primjer, može opisati doslovnim navođenjem invokacije, nekih bitnijih dijelova te svršetka. Na koji se način može opisati *muzika nota*? Jedino slušanjem, odnosno linkom koji nas – ako je to tehnički izvedivo – vodi na digitalni glazbeni zapis kataložne jedinice. No mnogi note, odnosno djela, nisu nikada izvođena, kao što je tehnički vrlo zahtjevno i skupo staviti na server *sve* jedinice glazbene građe. Tu je i pitanje autorskih prava. No objedinjeni ISBD nam daje upute za opis glazbenog sadržaja, audiovizualne i elektroničke građe. Namjernik koji želi poslušati određenu glazbenu ili audio jedinicu to može učiniti u čitaonici *Zbirke*, uz prethodnu najavu (kao i u ostalim zbirkama posebne vrste).¹²⁶

¹²⁶ *Zbirka muzikalija i audiomaterijala* NSK sadrži oko 24000 naslova gramofonskih ploča, 5700 naslova kasete, 7500 CD-ova, na tisuće svezaka tiskanih i rukopisnih nota... Tu je i „osobitno vrijedna građa“. O formalnoj obradi glazbene građe usp. Mihalić, Tatjana. Knjižnice i glazba: glazbena građa u kontekstu promjena formalne kataložne prakse. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 59 (1/2), 353-373. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/178478> [pregledano: 2018-09-16].

4. POSTUPAK SADRŽAJNE OBRADJE RUKOPISA U NSK

Sadržajna ili stvarna obrada (ili *klasifikacija*) komplementarna je formalnoj obradi (ili *katalogizaciji*). Naročito je ta „symbioza“ važna za stručnu obradu građe koja je rijetka i važna. A rijetke i važne građe možemo, naravno, pronalaziti u zbirkama starih knjiga i rukopisa nacionalnih, narodnih i nekih trećih knjižnica.

U većim knjižnicama koje obrađuju građu uobičajeno je da je taj posao obrade podijeljen na više odjela. Jedan odjel zadužen je za katalogizaciju, a drugi odjel za klasifikaciju. Nakon obrade, bibliografska jedinica spremna je „za policu“ ili spremište.

Vidjeli smo već kako izgleda formalna obrada rukopisne građe u NSK. Format MARC21 sadrži elemente i formalne, ali i sadržajne obrade. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici odjel zadužen za sadržajnu obradu nalazi se u tzv. „F“-u, odnosno na -1 razini, u dijelu koji spaja nekoliko drugih odjela (pa i odjel katalogizacije). *Zbirka rukopisa i starih knjiga* kao poseban odjel NSK sama katalogizira građu, no u sadržajnoj obradi im pomažu i kolege koje su specijalizirane za taj dio posla. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici se u sadržajnoj obradi rabi *Univerzalna decimalna klasifikacija* (UDK), te klasifikacijski sustav NSK.¹²⁷ Također su važni tezaursi.¹²⁸

¹²⁷ UDC Master Reference File (UDC MRF), 2011. : Univerzalna decimalna klasifikacija (skraćeno izdanje) i *Hrvatski UDK Online*. U NSK se UDK oznaka dodjeljuje građi u zbirci *Croatica*: knjigama (uključujući i knjige u tisku), sastavnicama u časopisima i zbornicima, serijskim publikacijama, doktorskim i (ranije) magistarskim radovima, sitnom tisku, službenim publikacijama, neknjižnoj građi (karte, notirana glazba, zvučne snimke, grafike) i stranim knjigama i časopisima. *UDK Online* dostupan je na mrežnoj stranici <http://hr.udc-hub.com/hr/overview.php> [pregledano: 2018-09-09], no potrebna je prijava (*log in*). Također usp. Predmetna katalogizacija. Katalogizacija i klasifikacija. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: <http://katalogizacija.nsk.hr/predmetna-katalogizacija/> [pregledano: 2018-09-09].

¹²⁸ Usp. Sadržajna obrada i klasifikacija : Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), 257. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=209897 [pregledano: 2018-09-09]. Zanimljiva je i

I u samom formaliziranom (formalnom, deskriptivnom, kataložnom) zapisu možemo vidjeti sadržajne značajke. Primjerice, uzmimo prvi primjer kojeg sam opisao u 3.2.1. (*Vinodolski zakonik*). Unatoč tzv. formalnoj obradi, samo prema naslovu ovog djela možemo pretpostaviti i neke sadržajne značajke, i to (a) da se radi o nekakvom zakonu, zakoniku, pravnom aktu, te da taj pravni akt (b) potječe iz nekog Vinodola, Vinodolskog, dakako: Novog Vinodolskog. Možemo li onda elemente ovog djela potražiti u UDK-u, te stvoriti UDK oznaku i naposljetku ga smjestiti na policu među knjige iz zakonodavstva? Stvar ipak nije tako jednostavna.

Format MARC21 primjenjiv je, osim za katalogizaciju, i za sadržajnu obradu. Klasifikacijske se oznake za stare knjige i rukopise preuzimaju iz UDK.¹²⁹ Ovako¹³⁰ izgleda usporedna shema polja MARC21 za pregledne zapise i MARC21 za bibliografske zapise koji su nam potrebni u sadržajnoj obradi:

Polja odrednica MARC 21 za pregledne zapise		Upotreba odrednica u poljima MARC 21 za bibliografske zapise
100	Osobno ime	100 ; 600 ; 700
110	Naziv korporativnog tijela	110 ; 610 ; 710
111	Naziv sastanka	111 ; 611 ; 711
130	Jedinstveni naslov	630 ; 730
148	Vremenska odrednica	648
150	Opći pojam	650
151	Naziv teritorijalno-političke jedinice ili Geografsko ime	651
155	Oznaka za oblik	655

Slika 53 – Usporedna shema polja MARC21 za pregledne zapise i MARC21 za bibliografske zapise¹³¹

distinkcija na koju autorica, preko Chowdhuryjevih, upozorava: „Klasifikacijski sustav pomoć je knjižničaru da jedinicu građe (knjigu, časopis itd.) smjesti na policu pa je samim tim više usmjeren na knjižničarski dio posla, dok je predmetni katalog sa svojim sustavom predmetnih odrednica više usmjeren korisniku, kojemu je značajan, primjerice, pregled građe koja obrađuje neku temu (Chowdhury, 2007. : 13).“ (259). Ovdje se radi o suptilnoj razlici između *klasifikacije* s jedne te *sadržajne* (predmetne) *obrade* s druge strane.

¹²⁹ Usp. Isto, 260.

¹³⁰ Vujić, Mirjana. Pregledni zapisi u formatu MARC21 : Upute za katalogizaciju. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011., 90.

Dostupno na: http://stari.nsk.hr/UserFiles/File/pregledni%20zapisi%20MARC%2021_final_zadnja.pdf [pregledano: 2018-09-09].

¹³¹ Isto.

*MARC21 Format for Authority Data*¹³² je komplementaran bibliografskom formatu MARC21 i rabi se za oblikovanje i normiranje predmetnih odrednica. Blok polja namijenjena sadržajnoj obradi su 6xx. Primjerice, polje 600 u bibliografskom formatu označava osobno ime kao predmet, dok je osobno ime u preglednom zapisu u polju 100, no ono tamo ima drugačiju funkciju nego u bibliografskom zapisu. Slično je primjerice s poljem 651 u bibliografskom zapisu (zemljopisno ime kao predmet), i poljem 151 u preglednom zapisu. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici se za predmetnu obradu rabe polja bloka 6xx (od 2007. u formatu MARC21, prije te godine u UNIMARC-u).¹³³ Predmetni se sustav te ustanove u zapisu bilježi kodom u potpolju \$2. Također, „[p]redmetne odrednice za stare i rijetke knjige oblikujemo prema tezaurusu *Genre terms : A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*. Kombinacijom pojedinih potpolja u poljima bloka 6xx oblikujemo predmetne odrednice za rukopise i stare knjige. U formatu MARC21 najčešće rabimo polja 650 i 651.“¹³⁴

Polje 650 nam omogućuje – a to vidimo i u shemi na prethodnoj stranici – oblikovanje odrednica za opće pojmove: sva živa i neživa bića, odnosno sve objekte, stvari, društvene djelatnosti, narode, aktivnosti, umjetnosti, znanosti, zemljopisne pojmove... Polje 651 služi za unos sporedne kataložne jedinice po zemljopisnom imenu. Polje 648 namijenjeno je oblikovanju vremenskih predmetnih odrednica koje nisu isključivo kronološke. Klasifikatori imaju velik broj inozemnih tezaurusa iz kojih mogu preuzimati vremenske predmetne odrednice. Polje 655 namijenjeno je pojmovima iz tezaurusâ za staru i rijetku knjigu.¹³⁵ Spominje se čak pet ili šest tezaurusa koji služe za opis izgleda starih knjiga; neke od njih stvorilo je Američko knjižničarsko društvo, druge pak ostale kanadske i američke knjižničarske udruge (na engleskom i francuskom

¹³² Usp. *MARC21 Format for Authority Data*. The Library of Congress. Dostupno na: <https://www.loc.gov/marc/authority/> [pregledano: 2018-09-10].

¹³³ Usp. Galić Bešker (2014), 264.

¹³⁴ Galić Bešker (2014), 265.

¹³⁵ Usp. o tome opširno Isto, 268-271.

jeziku). Tim dakle tezaursima opisujemo isključivo fizički izgled stare knjige (odnosno rukopisa), ne i sadržaj. Primjerice, postoji tako tezaurs za uvez primjerka, tezaurs za papir na kojem je knjiga tiskana ili rukopis pisan, tezaurs za izdavanje i tiskanje (kad se radi o tiskanoj staroj knjizi), tezaurs za porijeklo primjerka i tezaurs za tip slova kojima je knjiga otisnuta ili rukopis pisan.¹³⁶

Predmetne se odrednice oblikuju prema utvrđenim načelima. Za nju odabiremo pojam koji jasno i razgovjetno izražava sadržaj opisivanog predloška (*direktna odrednica*). U našem slučaju, rukopisi češće nemaju formalni naslov nego ga imaju, pa je potrebno dobro analizirati djelo, njegov sadržaj i kontekst, kako bi se ono predmetno ispravno označilo. Iz mnogih je pak rukopisa nastala tiskana knjiga (na primjer, *Osman* Ivana Gundulića), pa je utoliko posao olakšan, no i dalje je potrebno sâm rukopis *obraditi*, kako se ne bi potkrala neka dodana rečenica ili nečiji autograf koji bi bio i sadržajno značajan, ne samo formalno. Uostalom, koliko ono Držićeva *Tirena* ima različitih prologa, a svaki od njih je umjetnički, kontekstualno, pa i politički relevantan za djelo?! To jesu bile rukom tiskane knjige – a tiskane stare knjige su ovdje ipak u drugom planu – no smisao je jasan.

Vidjeli smo u gornjim primjerima kako nam MARC zapis daje u nekim poljima opširne obavijesti o sadržaju rukopisa. Raznolikost sadržaja opisujemo u napomenama bloka 5xx. Ako na predlošku nema stvarnog naslova, dodjeljujemo nadomjesni naslov. Kad je naslov takav da odražava sadržaj djela, tad u bibliografskom zapisu nije potrebno puno predmetnih odrednica. U suprotnom je poželjno što više predmetnih odrednica kako bi zapis bio potpun te olakšao pretragu korisnicima.

U polje 080 formata MARC21 unose se klasifikacijske oznake. U klasifikacijskom sustavu NSK pojedina se područja znanja označavaju

¹³⁶ Isto, 268.

kombinacijom velikih i malih slova, te brojeva.¹³⁷ Rukopisi se također uobičajeno označavaju u UDK-u kao pojavni oblik, dakle kao pojavni oblik, način pisanja ili način proizvodnje, tako da rabimo pomoćne tablice za oblik (usp. 0.032):

(0.02/.08)	Special auxiliary subdivision for document form
(0.02)	Documents according to physical, external form Including: Size, format, colour, transparency, material, spatial impression, illustration, binding, edition
(0.03)	Documents according to method of production Including: Typescripts, printouts, copies, reproductions, duplicated documents, printed documents (preprints, offprints), multi-part, multivolume works
(0.032)	Handwritten documents (autograph, holograph copies). Manuscripts. Pictorial documents (drawings, paintings)
(0.034)	Machine-readable documents Including: Perforated media, digital documents, magnetic and optical media
(0.04)	Documents according to stage of production Including: Drafts, temporary, provisional, interim documents; first, reprinted, revised, new editions

Slika 54 – Universal Decimal Classification. Summary. (Common auxiliaries of form. Table 1d.)
(<http://www.udcsummary.info/php/index.php>)

¹³⁷ Usp. Isto (276): „Na prvom diobenom stupnju rabe se slova A-S. Potom se na drugom diobenom stupnju rabe brojevi od 1 do 501. Slijedi treći diobeni stupanj, na kojem se rabe brojevi iza kojih slijedi okrugla zagrada (npr., 1), 2), 3) itd.). Četvrti diobeni stupanj obilježavaju mala slova iza kojih također slijedi okrugla zagrada: a), b), c) itd. Takav klasifikacijski sustav bio je prilično krut i nije ostavljao mjesta za dodavanje novih skupina.⁴⁷ Od početaka automatizirane obradbe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu krajem osamdesetih godina 20. st., rukopisi i stare knjige označavaju se prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji iako nije potpuno napušten ni sustav klasifikacijskih oznaka iz spomenute sheme. Univerzalna decimalna klasifikacija rabi se kao analitičko-sintetički sustav, što u praksi znači da se sadržaj dokumenta prvo podijeli na sastavnice, zatim se pronađe oznaka za svaku sastavnicu da bi se na kraju te oznake sintetizirale u konačan klasifikacijski broj. Kombinacijom brojčanih i slovnih oznaka iz glavnih i pomoćnih tablica Univerzalne decimalne klasifikacije, izvode se najsloženije klasifikacijske oznake i unose se u polje 080 formata MARC21. U formatu UNIMARC, koji se isprva rabio za strojno čitljivo katalogiziranje u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, klasifikacijska je oznaka dio bloka za sadržajnu obradbu. Za razliku od UNIMARC-a, u formatu MARC21 polja za klasifikacijsku oznaku zajedno s poljima za signature, dio su bloka 05x-08x.“

U glavne tablice uvrštavamo one odrednice koje smo išitali iz sadržaja rukopisa. Nadalje, rukopis kao način pisanja dio je skupine 0 te u glavnim tablicama ima oznaku 003.076, u ponovljivo polje 080.¹³⁸ U predmetnom se katalogu NSK rukopisna građa označava i dodatnom odrednicom u potpolju \$v ili |v.¹³⁹ U potpolju \$a ili |v pak označavamo rukopisnu građu koja je obrađena u katalogu tiskanom u novije vrijeme.

O signiranju rukopisne građe bilo je govora u poglavlju 3.1., no važno se podsjetiti da se signature s oznakom „R“ za rukopise primjenjuju od broja 3000 nadalje (od 1 do 2999 primjenjuju se na stare knjige). Radi se o klasičnom postupku *numerus currens*. Signatura je mjerilo smještaja u trezoru na polici, no ništa nam ne govori o sadržaju rukopisa, vremenu nastanka, autoru. No o prijašnjem vlasništvu nam signatura iznimno ponešto može reći, u što sam se uvjerio na studentskoj praksi. Mnogobrojne su knjige u trezoru bile na zasebnim policama i pod neuobičajenom signaturom koja je odavala da se radi o knjizi ili rukopisu koji pripada jednoj posebnoj zbirci, odnosno ostavštini u *Zbirci rukopisa i starih knjiga* (Knjižnica obitelji Zrinski i Knjižnica obitelji Kušević).

¹³⁸ Usp. Isto, 277. Također usp. primjerice polje 080 MARC (zapisa *Bečkog književnog dogovora* (http://katalog.nsk.hr/F/7TU1KEP4FEF1PU9YQ6K75TJM2QCSJ95DQTEID7G4FESURRKA67-00559?func=full-set-set&set_number=012202&set_entry=000001&format=001):

```
080 |a 94(0.032) |2 MRF 2011.  
080 |a 003.076 |2 MRF 2011.  
24500 |a Bečki književni dogovor.
```

Potpolje \$a (ili |a kako se označuje u *Alephu* NSK) u koje unosimo klasifikacijsku oznaku nije ponovljivo, ali je zato ponovljivo potpolje 080 ako treba unijeti više od jedne klasifikacijske oznake prema UDK (a vidimo u primjeru upravo takav slučaj). Na taj su način svi rukopisi obrađeni u katalogu okupljeni pod jedinstvenom stručnom oznakom.

¹³⁹ Uzmimo opet primjer *Bečkog književnog dogovora* (Isto):

```
650 7 |a Povijesni izvori |z Hrvatska |v Rukopis |2 nskps
```

5. ZAKLJUČAK

Svaka knjižnica bi, stručno obrađujući staru građu, napose rukopise, trebala držati do već donesenih pravila u obradi stare građe. Vidjeli smo kako obrada rukopisa izgleda u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Konačna rješenja za obradu nisu donesena i ne možemo očekivati da, zbog osjetljivosti u obradi rukopisa, ikada i budu. Primjerice, *Zbirka rukopisa i starih knjiga* sadrži mnogo rukopisne građe na arapskom, persi i sličnim orijentalnim jezicima i pismima, no zbog objektivnih okolnosti ta građa tek čeka obradu. Ni ISBD ni drugi pravilnici ni formati nemaju predviđena polja za sve iznimke, pa je nužno donijeti pravila za svaku knjižnicu posebno, što smo vidjeli u ovome radu

Nadalje, *Izjava o međunarodnim kataložnim načelima* iz 2009.¹⁴⁰ donosi nove spoznaje i pravila za obradu sve vrste građe, kao i promjenu dijela naziva koji se koriste u obradi. Ipak, *Izjava* ne spominje rukopise, već su smjernice dane za sve vrste i oblike građe. S obzirom da katalogizatori savjesno obrađuju rukopisnu baštinu i precizno bilježe u zapisu sve podatke za koje smatraju da su bitni, vidimo kako je zadovoljeno prvo opće načelo *Izjave*, naime ono o primjerenosti korisniku.¹⁴¹ Zapisi bi uvijek trebali biti detaljni te pružati sve potrebne informacije (kao što ih pružaju u *Katalogu NSK*). A digitalizacija koja je u tijeku samo će još više pomoći onim korisnicima za koje je rukopisna građa neizostavni dio baštine bez koje niti jedna država ne može zamisliti svoju kulturu, pa tako ni Hrvatska.

¹⁴⁰ Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. IFLA, 2009. Prevela: Mirna Willer. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf [pregledano: 2018-09-20].

¹⁴¹ Usp. Isto, 2.

POPIS LITERATURE

1. Bach, Richard. Galeb Jonathan Livingston. Zagreb: VBZ, 1999.
2. Bagatella : op. 16 / [glazba Blagoje Bersa]. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16164> [pregledano: 2018-09-15]
3. Bečki književni dogovor / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=15489> [pregledano: 2018-09-11]
4. Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. [autori Josip Bratulić, Stjepan Damjanović ; ilustracije Darko Čizmek, Sonja Hrelja, Sanja Vešligaj ; urednik Ivan Kosić]. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007.
5. Borić, Marijana. Komputski rukopisi Istre i Kvarnera. // X. međunarodni znanstveni simpozij Pasijske baštine „Muka kao nepresušno nadahnuće kulture“. Pasijska baština Istre i Kvarnera. Zbornik radova. Zagreb : HAZU, 2016., 34-51. Dostupno na: <http://www.pasijska-bastina.hr/blog/wp-content/uploads/2017/01/PB-2016-Zbornik-knjizni-blok-2016-11-16-18-24h-web-spreads.pdf> [pregledano: 2018-09-19]
6. Bratulić, Josip. Poslanice Marka Marulića Katarini Obirtić. // Colloquia Maruliana... 7(1998), str. 27-34. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/9483> [pregledano: 2018-08-07]
7. Burnard, L., Muriel Gougerot, Elizabeth Lalou i Peter Robinson. Towards a European Standard for Manuscript Description: the MASTER project. // Document Numérique 3, 1-2(1999), 1-10. Dostupno i na: <http://www.tei-c.org/Vault/Master/Hermes/hermes.pdf> [pregledano: 2018-09-01]
8. Čunčić, Marica. "Marija Agnezija PANTELIĆ, Hrvatsko glagoljsko srednjovjekovlje. Priredio Petar BAŠIĆ. Kršćanska sadašnjost d. o. o., Družba sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Zagrebu, Zagreb 2013., 725 str." Prikaz. Slovo 65 (2015), 201. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/153954> [pregledano: 2018-09-19]
9. De Sancta Trinitate libri XII. / Hilarii Pictaviensis episcopi. / Online katalog NSK. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/F/3T1R6Y5MPUFPC3EPJAK9TDKCJB42PFKK3E7XABXDENLGEXESMG-39134?func=find->

[e&request=de+sancta+trinitate&find_scan_code=FINE_NAS&adjacent=N&x=0&y=0&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5=](http://www.loc.gov/ead/ead2000/ead2000.html?e&request=de+sancta+trinitate&find_scan_code=FINE_NAS&adjacent=N&x=0&y=0&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSL&filter_request_5=) [pregledano: 2018-09-17]

10. Descriptive Cataloging of Rare Materials (Books), CDS Library of Congress, 2011. Dostupno na: <http://rbms.info/files/dcrm/dcrmb/DCRMB3.pdf> [pregledano: 2018-07-21]
11. Dnevnik iz god. 1838-1840. [Ivan Kukuljević Sakcinski]. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=15937> [pregledano: 2018-09-11]
12. Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/> [pregledano: 2018-08-02]
13. Dvije poslanice Katarini Obirtić. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16038> [pregledano: 2018-09-14]
14. Furrie, Betty. Uvod u MARC – bibliografski format. Network Development and MARC Standards Office, Library of Congress. 7. izd. Objavila Središnja služba za katalogizaciju Kongresne knjižnice u suradnji s Follett Software Company. Washington, 2003. Izvorni tekst dostupan na: <http://www.loc.gov/marc/umb/> [pregledano: 2018-08-19]
15. Galić Bešker, Irena. Rukopisi i inkunabule u kataložnom opisu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4(2012), 119-138. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=157018 [pregledano: 2018-08-26]
16. Galić Bešker, Irena. Sadržajna obrada i klasifikacija : Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), 257-282. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=209897 [pregledano: 2018-05-10]
17. Galić Bešker, Irena. Posebnosti opisa stare omeđene građe prema propisima objedinjenog izdanja ISBD-a. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59(2016), 1-2, 279-310. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263078 [pregledano: 2018-08-01]
18. Golub, Ivan. Marija Agneza Pantelić (o sedamdesetpetoj obljetnici života). Slovo 39-40(1990), 9-17. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/14792> [pregledano: 2018-09-19]

19. *Graduale Romanum*. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=14618> [pregledano: 2018-09-15]
20. Hodak, Vesna. Bibliografski format MARC21 : za knjižničare u programu Aleph. Interni materijal. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Zagreb, 2012. Dostupno na: <https://iks.nsk.hr/download/marc-21/bibliografski-format-marc21.pdf> [pregledano: 2018-08-28]
21. Hodak, Vesna. ISBD. Objedinjeno izdanje. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 1/2(2016), 383-385. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/178481> [pregledano: 2018-07-12]
22. Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Naklada Benja, 1995.
23. IFLA Strategic Plan 2016-2021. IFLA Governing Board 2015 (2017). Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> [pregledano: 2018-05-05]
24. ISBD. // *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27888> [pregledano: 2018-04-04]
25. ISBD(A) : međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) / preporučila Projektna grupa za Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) ; odobrili stalni odbori Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za rijetke knjige i rukopise Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova ; [s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Tinka Katić]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.
26. ISBD(A) : International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian). Revision 2006. Director: Gunilla Jonsson. IFLA, 2006. Dostupno na: [http://www.ibmi.it/manuali/ISBD\(A\)_February2006.pdf](http://www.ibmi.it/manuali/ISBD(A)_February2006.pdf) [pregledano: 2018-07-11]
27. ISBD(G): General International Standard Bibliographic Description. Recommended by the ISBD Review Group. Approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Washington, 2004. Dostupno na: <https://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbdg2004.pdf> [pregledano: 2018-05-05]
28. ISBD(M) : Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija. Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva – Novi niz, Knjiga 15. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Glavna urednica: Mirna Willer.

29. ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
30. Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. IFLA, 2009. Prevela: Mirna Willer. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf [pregledano: 2018-09-20]
31. Kosić, Ivan. „Pregled povijesti najdragocjenijega fonda u Zbirkama građe posebne vrste“, u: Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. [autori Josip Bratulić, Stjepan Damjanović ; ilustracije Darko Čižmek, Sonja Hrelja, Sanja Vešligaj ; urednik Ivan Kosić]. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007., 20-93.
32. List of Uniform Titles for Liturgical Works of the Latin Rites of the Catholic Church. Second edition revised. // IFLA. Dostupno na: <https://www.ifla.org/node/1324> [pregledano: 2018-08-19]
33. MARC Standards. The Library of Congress. Dostupno na: <https://www.loc.gov/marc/> [pregledano: 2018-08-02]
34. MARC. // Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38783> [pregledano: 2018-08-02]
35. MARC21 Format for Authority Data. The Library of Congress. Dostupno na: <https://www.loc.gov/marc/authority/> [pregledano: 2018-09-10]
36. MASTER: Manuscript Access through Standards for Electronic Records. // CTS – The Centre for Textual Studies. Dostupno na: <http://master.dmu.ac.uk> [pregledano: 2018-09-01]
37. MASTER: The workplan. // CTS – The Centre for Textual Studies. Dostupno na: <http://master.dmu.ac.uk/workplan.html> [pregledano: 2018-09-02]
38. Mavrov brevijar. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16161> [pregledano: 2018-09-18]
39. Mavrov brevijar. // Hrvatska Wikipedija. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Mavrov_brevijar [pregledano: 2018-09-20]

40. Mihalić, Tatjana. Knjižnice i glazba: glazbena građa u kontekstu promjena formalne kataložne prakse. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 59 (1/2), 353-373. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/178478> [pregledano: 2018-09-16]
41. Online katalog NSK. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/F?RN=793955727> [pregledano: 2018-07-09]
42. Osman : spievaonie Gosp. Giua Frana Gundulichia, vlastelina Dubrovackoga, pripisan po Stiepu Vize Valovichia. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11768> [pregledano: 2018-09-14]
43. Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16138> [pregledano: 2018-09-11]
44. Predgovor. // ISBD(M) : Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija. / Byrum, John D. Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva – Novi niz, Knjiga 15. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Glavna urednica: Mirna Willer. 7-12.
45. Predmetna katalogizacija. Katalogizacija i klasifikacija. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: <http://katalogizacija.nsk.hr/predmetna-katalogizacija/> [pregledano: 2018-09-09]
46. Radovčić, Marija i Ana Barbarić. ISBD – od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2014), 203-226. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=210094 [pregledano: 2018-05-18]
47. Skenirani katalozi na listićima. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/digitalizirani-katalozi/> [pregledano: 2018-09-11]
48. Svenonius, Elaine. Intelektualne osnove organizacije informacija. Lokve : Benja, 2005.
49. UDK Online. Hrvatski UDK. Dostupno na: <http://hr.udc-hub.com/hr/overview.php> [pregledano: 2018-09-09]
50. Universal Decimal Classification. Summary. (Common auxiliaries of form. Table 1d.). Dostupno na: <http://www.udcsummary.info/php/index.php?id=1585&lang=en> [pregledano: 2018-09-10]
51. Upute i smjernice za kataložni opis rukopisa, rukopisnih ostavština i zbirki ustrojenih po nekom načelu NSK. // Dokument *Zbirke rukopisa i starih knjiga* NSK.
52. Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 2. izm. izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986- . (Zagreb : Mladost)

53. Verona, Eva. „Predgovor“ PPIAK, Drugi dio – KATALOŽNI OPIS, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, knj. IV, Zagreb 1983.
54. Vince, Zlatko. Putovima hrvatskoga književnog jezika. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 2002.
55. Vinodolski zakonik. / Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11569> [pregledano: 2018-09-11]
56. Vujić, Mirjana. Pregledni zapisi u formatu MARC21 : Upute za katalogizaciju. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011., 90. Dostupno na: http://stari.nsk.hr/UserFiles/File/pregledni%20zapisi%20MARC%2021_final_zadnja.pdf [pregledano: 2018-09-09]
57. Vukić, Katarina. Primjena objedinjenog izdanja ISBD-a na opis stare knjige u odnosu na specijalizirani standard ISBD(A). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016), 311-352.
58. Willer, Mirna. ISBD : od objedinjenog standarda prema standardu za objavljivanje bibliografskih podataka kao povezanih podataka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 59, 1/2(2016), 1-23.
Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263052 [pregledano: 2018-05-07]
59. Willer, Mirna. UNIMARC u teoriji i praksi. Rijeka : Naklada Benja, 1996.
60. XML (EXtensible Markup Language) // Wikipedija. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/XML#Standard_Generalized_Markup_Language_\(SGML\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/XML#Standard_Generalized_Markup_Language_(SGML)) [pregledano: 2018-09-01]
61. XML Tree. // w3schools. Dostupno na: https://www.w3schools.com/xml/xml_tree.asp [pregledano: 2018-09-02]
62. Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. / mrežna stranica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-04-07]
63. Zbirka rukopisa i starih knjiga. Povijesni prikaz. Djelatnost. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01]
64. Zbirka rukopisa i starih knjiga. Fond zbirke. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01]
65. Zbirka rukopisa i starih knjiga. Osobito vrijedna građa. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/zbirka-rukopisa-i-starih-knjiga/> [pregledano: 2018-08-01]

POPIS PRILOGA

Prilog 1. Shema razvoja ISBD-a u prvim desetljećima (preuzeto iz Radovčić & Barbarić, 207)

Prilog 2. Shema razvoja ISBD-a u 21. stoljeću (preuzeto iz Radovčić & Barbarić, 220)

Prilog 3. Understanding MARC. Part II: Why Is a MARC Record Necessary? (preuzeto iz Furrie, B.)

Prilog 4. Primjer polja 260 i njegovih potpolja („Izdavanje / raspačavanje“)

Prilog 5. Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)

Prilog 6. Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)

Prilog 7. Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions (preuzeto iz Furrie, B.)

Prilog 8. Understanding MARC. Part III: MARC Terms and Their Definitions. Some GENERAL RULES. (preuzeto iz Furrie, B.)

Prilog 9. Status and Identification (Burnard et al., 5)

Prilog 10. The Manuscript Summary (Burnard et al., 5)

Prilog 11. Intellectual Content (Burnard et al., 7)

Prilog 12. Historical and Curatorial Information (Burnard et al., 8/9)

Prilog 13. Historical and Curatorial Information (Burnard et al., 8/9)

Prilog 14. Historical and Curatorial Information (Burnard et al., 8/9)

Prilog 15. Other materials (Burnard et al., 10)

Prilog 16. Tablica podudarnosti ISBD i MARC21 (rukopisne građe). Interni dokument NSK.

Prilog 17. Vinodolski zakonik (rukopisni dio)

Prilog 18. Vinodolski zakonik (rukopisni dio)

Prilog 19. Vinodolski zakonik (kataložni zapis)

Prilog 20. Vinodolski zakonik (MARC zapis)

Prilog 21. Graduale Romanum (rukopisni dio)

Prilog 22. Graduale Romanum (kataložni zapis)

Prilog 23. Graduale Romanum (MARC zapis)

Prilog 24. De Sancta Trinitate libri XII. (rukopisni dio)

Prilog 25. De Sancta Trinitate libri XII. (kataložni zapis)

Prilog 26. De Sancta Trinitate libri XII. (MARC zapis)

Prilog 27. Mavrov brevijar (rukopisni dio)

Prilog 28. Mavrov brevijar (kataložni zapis)

Prilog 29. Mavrov brevijar (MARC zapis)

Prilog 30. Osman (rukopisni dio, 1. stranica)

Prilog 31. Osman (rukopisni dio, 2. stranica)

Prilog 32. Osman (kataložni zapis)

Prilog 33. Osman (MARC zapis)

Prilog 34. Osman (rukopisni dio, završna stranica)

Prilog 35. Dvije poslanice Katarini Obirić (rukopisni dio)

Prilog 36. Dvije poslanice Katarini Obirić (kataložni zapis)

Prilog 37. Dvije poslanice Katarini Obirić (MARC zapis)

Prilog 38. Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (prvi dio rukopisnog dijela)

- Prilog 39.** Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (drugi dio rukopisnog dijela)
- Prilog 40.** Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (kataložni zapis)
- Prilog 41.** Pet isprava pisanih bosančicom i glagoljicom. Deset glagoljicom i bosančicom pisanih listina (MARC zapis)
- Prilog 42.** Bečki književni dogovor (rukopisni dio, 1. stranica)
- Prilog 43.** Bečki književni dogovor (rukopisni dio, 2. stranica)
- Prilog 44.** Bečki književni dogovor (kataložni zapis)
- Prilog 45.** Bečki književni dogovor (MARC zapis)
- Prilog 46.** Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (korice i prva stranica)
- Prilog 47.** Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (rukopisni dio)
- Prilog 48.** Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (kataložni zapis)
- Prilog 49.** Dnevnik Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1838-1840. (MARC zapis)
- Prilog 50.** Bečki rukopis B. Berse Bagatella : op. 16 (prvi list)
- Prilog 51.** Bečki rukopis B. Berse Bagatella : op. 16 (kataložni zapis)
- Prilog 52.** Bečki rukopis B. Berse Bagatella : op. 16 (MARC zapis)
- Prilog 53.** Usporedna shema polja MARC21 za pregledne zapise i MARC21 za bibliografske zapise
- Prilog 54.** Universal Decimal Classification. Summary. (Common auxiliaries of form. Table 1d.)